

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**TÜRK VE FRANSIZ BASININA GÖRE PARİS BARIŞ KONFERANSI'NDA
OSMANLI DEVLETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAHMUT KOÇAK

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ DİLARA USLU

BİLECİK, 2022

10364482

T.C.

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK VE FRANSIZ BASININA GÖRE PARİS BARIŞ KONFERANSI'NDA

OSMANLI DEVLETİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAHMUT KOÇAK

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ DİLARA USLU

BİLECİK, 2022

10364482

BEYAN

“Türk Ve Fransız Basınına Göre Paris Barış Konferansı’nda Osmanlı Devleti” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumuna proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL TARİH karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.			
DESTEK ALINMIŞTIR		DESTEK ALINMAMIŞTIR	X
Destek alındı ise;			
Destekleyen kurum;			
Desteğin Türü		Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)			
2- TÜBİTAK			
Diğer;.....			
ETİK KURUL onayı var ise;			
ETİK KURUL karar tarih/sayı:		/.....	

Mahmut Koçak

Tarih

İmza

ÖN SÖZ

Tüm dünyayı dört sene boyunca etkisi altına alan Birinci Dünya Savaşı, milletleri derinden etkilediği gibi sonucunda da toparlanması zor bir enkaz bırakmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda toplumların kaderinin belirlenmesi ve barışın sağlanması için savaşın suçlusu olarak görülen Almanya'nın kuruluş yıl dönüm gününde, Fransa'nın başkentinde 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı toplanmıştır. 1919'da Fransa'nın başkenti olan Paris bilhassa aynı yılın ilk altı ayı dünyanın merkezi konumuna gelmiştir. Paris'te savaştan galip olarak ayrılmış olan büyük güçlerin amacı barışı sağlamak ve yeni bir dünya düzeni kurmaktır. Barışın mimarları yeni bir dünya düzeni oluştururken alacakları kararlarda milletlerin geleceğini tayin etmektedirler. Alınacak olan kararlar çok uluslu bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğu'nu da ilgilendirmektedir. “*Türk Ve Fransız Basınına Göre Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti*” adlı çalışmamızda Paris Barış Konferansı'nda yaşanan süreçleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun konferanstaki durumunu ortaya koymaktayız. Çalışma kapsamında gerekli literatür araştırması yapılmış ve Türk ve Fransız Basını üzerinden Paris Barış Konferansı'nın Osmanlı Hükümeti'ni, siyasi ve toplumsal bakımdan nasıl etkilediği ortaya koymuş bulunmaktayız.

Çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen ve tavsiyeleriyle bana yol gösteren değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Dilara USLU'ya teşekkürü borç bilirim. Tez yazım sürecinde maddi manevi desteğiyle daima yanımda olan aileme de teşekkürlerimi sunarım.

Mahmut Koçak

2022

ÖZET

TÜRK VE FRANSIZ BASININA GÖRE PARİS BARIŞ KONFERANSI'NDA OSMANLI DEVLETİ

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda dünya siyasetini değiştirmek ve uluslararası barışı sağlamak amacıyla Paris Barış Konferansı toplanmıştır. Büyük Savaş'tan sonra dünyanın mahkemesi haline gelmiş olan Paris Barış Konferansı, milletlerin kaderini tayin etmiş ve konferansa hâkim olan büyük güçler arasında diplomasi savaşı gerçekleşmiştir. Gerçekleşmiş olan diplomasi savaşı ve konferans kararlarının uygulanma sürecinin ilk altı ayı ve Osmanlı Devleti açısından önemi “*Türk Ve Fransız Basınına Göre Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti*” konulu yüksek lisans tezimizde ele alınmıştır.

Çok uluslu devletlerin savaş sonunda dağılması nedeniyle konferansa yeni kurulacak milletlerden sınırların belirlenmesi konusunda talepler gelmiştir. 18 Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda çözülmeyi bekleyen önemli sorunlar mevcuttu. Bu sorunların çözüme kavuşturulması ve yeni sınırların belirlenmesi için Wilson Prensipleri öncelikli olarak ele alınmıştır. Çok uluslu devletlerden biri olan ve oldukça geniş topraklara sahip olan Osmanlı Devleti de Paris Barış Konferansı'ndan etkilenmiştir. Özellikle önemli stratejik bölgelerde alınacak kararlar Osmanlı Devleti'ni siyasi, ekonomik ve sosyal bakımdan etkilemiştir.

Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti hakkında uygulanacak kararlar ve Osmanlı milletini ilgilendirecek konular, Türk ve Fransız basınında çıkan haberler üzerinden değerlendirilmiştir. Konferansa büyük güçlerin yaklaşımı farklı olmuş ve Osmanlı Devleti ile ilgili verilecek kararlar geciktirilmiştir. Kararların gecikmesinin nedeni Osmanlı Devleti ile ilgili meselelerin çıkar çatışmalarına konu olmasıdır. Dünya siyasetini derinden etkilemiş olan Paris Barış Konferansı, bazı milletler için umut kaynağı olmuş ve savaştan galip ayrılmış güçlü devletler için fırsat kapısı olmuştur. Konferans milletlerin amacına göre değişkenlik göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde bulunan azınlıkların talepleri de devleti zor duruma düşüren konular arasında yer almıştır. Paris Barış Konferansı'nda görüşülen dünya siyasetini ilgilendirecek önemli konulardan biri Milletler Cemiyeti olurken diğer öne çıkan kavram ise “manda” konusu olmuştur. Paris Barış Konferansı'ndaki önemli konulara her bir ülkenin yaklaşımı, siyasi çıkarlar nedeniyle farklı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Paris Barış Konferansı, Osmanlı Devleti, Türk Basını, Milletler Cemiyeti, Manda.

ABSTRACT

ACCORDING TO THE TURKISH AND FRENCH PRESS THE OTTOMAN EMPIRE THE PARIS PEACE CONFERENCE

At the end of the First World War, the Paris Peace Conference was convened in order to change world politics and ensure international peace. The Paris Peace Conference, which became the court of the world after the Great War, determined the fate of the nations and a diplomatic war took place between the great powers that dominated the conference. The diplomatic war that took place and the first six months of the implementation process of the conference decisions and their importance for the Ottoman Empire were discussed in our master's thesis titled " *According to The Turkish and French Press The Ottoman Empire The Paris Peace Conference* ". Due to the disintegration of the multinational states at the end of the war, requests were received from the newly established nations to determine the borders. There were important problems waiting to be solved at the Paris Peace Conference convened on January 18, 1919. In order to solve these problems and set new boundaries, Wilson's Principles were prioritized. The Ottoman Empire, which is one of the multinational states and has quite large lands, was also affected by the Paris Peace Conference. Especially the decisions to be taken in important strategic regions affected the Ottoman Empire politically, economically and socially. The decisions to be implemented about the Ottoman Empire at the Paris Peace Conference and the issues that would concern the Ottoman nation were evaluated through the news in the Turkish press. The approach of the great powers to the conference was different and the decisions to be made about the Ottoman Empire were delayed. The reason for the delay of the decisions is that the issues related to the Ottoman State were subject to conflicts of interest. The Paris Peace Conference, which deeply affected world politics, became a source of hope for some nations and a door of opportunity for powerful states that were victorious from the war. The conference varied according to the purpose of the nations. The demands of minorities in the Ottoman Empire were also among the issues that put the state in a difficult situation. While the League of Nations was one of the important issues that would be of interest to world politics, which was discussed at the Paris Peace Conference, the other prominent concept was the "mandate". Each country's approach to key issues at the Paris Peace Conference has been different due to political interests.

Keywords: Paris Peace Conference, Ottoman State, Turkish Press, League of Nations, Mandate.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....	vi
1.GİRİŞ	1
2. PARİS BARIŞ KONFERANSI'NA GİDEN SÜREÇ.....	6
2.1. Birinci Dünya Savaşı'nın Başlaması ve Özellikleri	6
2.1.1. Savaşın Başlaması: “ Avrupa’da Son Yaz”	9
2.1.2. Birinci Dünya Savaşı'nın Genel Özellikleri ve Bilançosu	11
2.2. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti.....	13
2.2.1. Osmanlı Devleti'nin Savaş Öncesi Durumu.....	15
2.2.2. Osmanlı Devleti'nin Savaş Girişi.....	19
3. PARİS BARIŞ KONFERANSI VE BASIN.....	35
3.1. Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuna Doğru Barış Beklentileri	35
3.2. Paris Barış Konferansı'nın Başlangıcı ve Basın	41
3.2.1. Konferansın Seyri	47
3.2.2. Konferansın Aktörleri	50
3.2.3. Konferansın Dünyayı Etkileyen Meseleleri	55
3.2.3.1. Wilson Prensipleri	56
3.2.3.2. Milletler Cemiyeti.....	60
3.2.3.3. Manda Meselesi	62
4. PARİS BARIŞ KONFERANSI VE OSMANLI DEVLETİ.....	72
4.1. Büyük Güçlerin Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devletini Paylaşma Siyaseti	72
4.2. Ermeni Temsilcilerinin Paris Barış Konferansı'ndan İstekleri	84
4.3. Rum Temsilcilerinin Paris Barış Konferansı'ndan İstekleri.....	91
4.4. Paris Barış Konferansı'nda Kürtlerin İstekleri.....	103
4.5. Osmanlı Devleti'nin Temsilcilerinin Konferansta Dinlenmesi.....	105

5. SONUÇ	113
KAYNAKÇA	115
EKLER	121

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

age: Adı Geçen Eser

agm: Adı Geçen Makale

agt: Adı Geçen Tez

Çev: Çeviren

Der: Derleyen

Ed: Editör

TTK: Türk Tarih Kurumu

Yay: Yayın

1.GİRİŞ

1919 yılının en önemli siyasi olaylarından olan Paris Barış Konferansı, neredeyse tüm kıtaları etkisi altına almış olan zor ve çetin geçmiş Birinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla birlikte dünyada barışı sağlamak için 18 Ocak 1919'da Paris'te toplanmıştır. Paris Barış Konferansı'na 32 devlet çağırılmış ancak İngiltere, Fransa, A.B.D., İtalya ve Japonya'nın siyasi üstünlüğü doğrultusunda ilerlemiştir. Ayrıca bu devletlerin başbakan ve dışişleri bakanlarından oluşturulan *Onlar Konseyi*, konferansın en yetkili kurumu olmuştur. Konferansın zaman içerisindeki siyasi çıkarları nedeniyle büyük güçler dediğimiz yani; İngiltere, Fransa, A.B.D. ve İtalya *Dörtler Konseyini* kurmuş ve Japonya'nın dışarıda bırakılmasıyla daha hızlı kararlar alınmak istenmiştir. Barış Konferansı başlangıcında bir karmaşanın içindeydi. 1919'da barışın mimarları karmaşadan kurtulup hızlı bir şekilde barışı sağlamak adına çalışmalarını sürdürmeye başlamıştı. Amerika Başkanı'nın yayınlamış olduğu Wilson İlkeleri, Paris Barış Konferansı'nın oluşumunda etkili olmuştur. Barışın mimarları kendi uluslarının çıkarlarını sağlamak adına konferansa geldikleri için aldıkları kararlarda ortak görüşte buluşmakta güçlük çekmiştir. Barışın mimarları yani özellikle büyük güçler olarak değindiğimiz liderler Viyana Kongresini örnek alarak Paris Barış Konferansı'nın seyrini belirlemek istemişlerdir. Viyana Kongresi (1815) ağırlıklı olarak Avrupa siyasetini ve sınırlarını ilgilendirdiği için barışın mimarları bu örneği tam anlamıyla kullanamamışlardır.

Savaş büyük bir çılgınlık ve zaruri yet olmuştu, fakat yeni oluşacak dünya siyasetini oluşturmak için Barış Konferansı bir fırsat olmuştur. Öncelikle Almanya'nın durumu belirlenmeli ve başlı başına sorun olan Avusturya – Macaristan sınırları çizilmeliydi. Barış Konferansından beklentiler oldukça yüksekti. Paris Barış Konferansı'ndan beklentilerin yüksek olmasının nedenlerinden biri Wilson İlkeleri olmuş ve Amerikan Başkanı Wilson'un ön ayak olduğunu Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) ise ulusların kalıcı barışı kendi taleplerine göre beklemesini oluşturmuştur. Woodrow Wilson'un kongre ekibinde görev almış olan Felix Frankfurter Wilson'un izlemiş olduğu Barış Konferansı siyasetini şu şekilde eleştirmiştir:

“ 1919 Paris Barış Konferansı'nda geçirdiğim süre herhalde yaşamımın en kederli günleriydi. Wilson'un soylu konuşmalarının uyandırdığı büyük umutların düş kırıklığına uğraması insanın bir yakının öldüğü zaman verdiği duygulardan farksızdı.”¹

Başkan Wilson'un yayınlamış olduğu prensiplerin uygulanması ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması aslında konferansın seyrini değiştirmiş ve savaştan galip olarak ayrılan devletler

¹D. Fromkin (2020).*Barışa Son Veren Barış*, (Çev): Mehmet Harmancı, Eplison yay, s.348.

kendi siyasi emellerini gerçekleştirmekte farklı yöntemleri denemiştir. Barışın Konferansı'nın dışına çıkılmadan ancak uygunluk sağlayarak büyük güçler kendi çıkarlarından taviz vermemiştir. Fransa'nın Barış Konferansından bir numaralı beklentisi savaş suçlusu olarak gördükleri Almanları cezalandırmak olmuştur. Fransa ayrıca Almanların cezalandırılmasını Avrupa'nın barışı için olduğunu vurgulamış ve kendi sınır güvenliğini sağlama almak istemiştir. Paris Barış Konferansı'nın diğer güçlü devletlerinden olan İngiltere ise özellikle sömürge yollarının zarar görmemesi için diplomasi yollarını denemiştir. Birinci Dünya Savaşı'na sonradan dâhil olarak güç dengelerini değiştiren ve “yalnızlık” siyasetini terk ederek Avrupa ve Ortadoğu siyasetinde güçlü olmak isteyen Amerika ise konferansta üstün konumda kalmıştır. Ağırlıklı olarak Akdeniz bölgesinde egemen siyaset sergilemek isteyen İtalyanlar ise Barış Konferansı'ndan taleplerden bulunarak güç dengelerinde sarsıntılar yaratmış ve istediğini tam anlamıyla alamamıştır. İtalyanlar Barış Konferansı'nda diğer devletlere nazaran biraz daha pasif kalmıştır. 1919'un Ocak ayında, liderler dünyanın dört bir yanında Paris'e gelmeye başlamış ve biten büyük savaşın izleri her yanda göze çarpmaktadır. Paris şehrini ve Barış Konferansı'nın durumunu konuyla ilgili en önemli yazarlardan olan Margaret McMillian şöyle ifade etmiştir:

“ 1919 yılında Paris dünyanın başkenti idi. Barış konferansı dünyanın en önemli işiydi. Barışın mimarları da dünyanın en güçlü insanlarıydı. Her gün toplanıyorlardı. Tartışıyorlar, konuşuyorlar, kavga ediyorlar, yeniden barışıyorlardı. Aralarında anlaşmalara varıyor, bir takım ittifakları kaleme alıyor, yeni ülkeler ve yeni kurumlar yaratıyorlardı. Birlikte yemek yiyor birlikte tiyatroya gidiyorlardı. Altı ay boyunca, yani ocak ayından haziran ayına kadar, Paris dünyanın hem hükümet merkezi, hem temyiz mahkemesi, hem parlamentosu olmuş, tüm korkularının ve umutlarının da odak noktası haline gelmişti. Paris Konferansı resmi olarak daha da uzun sürdü, 1920'lere kadar devam etti, ama o ilk altı ay en önemli süre oldu, çünkü kilit kararlar o zaman alındı, çok hayati olay zincirleri o zaman harekete geçirildi. Dünya öyle bir olay daha görmedi, bir daha da görmeyecek.”²

Paris şehrinde toplanan delegeler yeni oluşturulacak siyasi düzeni ve barışı masa başında uygulamaya çalışırken saha dışında olanlara müdahale etme imkânı bazı bölgelerde zor görünmekteydi. Alınacak kararlar bir milletin kaderini belirlemektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda parçalanmış imparatorlukların bırakmış olduğu boşlukların nasıl bir şekilde doldurulacağı merak konusu olmuştur. Avrupa'nın ortasında Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nun bırakmış olduğu boşluğu azınlıklar talep etmek için Barış Konferansı'na danışmıştır. Diğer önemli bir sorun olarak görülen ve merak edilen coğrafya ise Ortadoğu bölgesi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli topraklarını içeren bazı bölgelerde

²M. McMillian (2015). *Barış Yapanlar: 1919 Paris Barış Konferansı ve Bu Konferansın Savaşlara Son Verme Girişimi*, (Çev): Belkıs Dışbudak, Alfa Basım yay, s.15.

farklı uluslardan konferansa talepler gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin topraklarının nasıl bir çözüme kavuşturulacağı merak konusu olmuş ancak büyük güçler Osmanlı Devleti ile yapılacak Paris Barış Konferansı görüşmelerini sona bırakmıştır. Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren konular ve Paris Barış Konferansı'nın genel seyrinin yanı sıra Barış Konferansı'nda Osmanlı heyetinin yaptığı görüşmeler, dönemin önemli Türk gazetelerine yansımıştır. 1919 yılının gazetelerini İstanbul ve Anadolu Basını olarak ikiye ayırmakta fayda vardır. İstanbul Basını, gazete sayıları ve farklı türde olması bakımından Anadolu gazetelerine oranla daha fazla içeriğe sahiptir. İstanbul Basını ve Anadolu Basını içerisinde Milli Mücadeleyi destekleyen gazeteler mevcutken, Milli Mücadeleyi desteklemeyen ve Osmanlı Hükümeti'nin izlemiş olduğu siyaseti destekleyen gazeteler de mevcuttu.

Tezimizin ana kaynağını Türk ve Fransız basını oluşturmuş ve bazı Avrupa gazetelerinden de yararlanılmıştır. Genel olarak Mütareke gazeteleri olarak isimlendirilen dönemin gazeteleri oldukça önemli bilgiler aktarmıştır. Dönemin son derece etkili gazetelerinden biri olan *Vakit* gazetesi 1875 yılında Filip tarafından kurulmuş ve başyazarı Mehmet Said idi. 26 Ekim 1917'den itibaren gazeteyi Hakkı Tarık Us ile Asım Us çıkarmaya başlamış ve gazetenin başyazarlığını Ahmet Emin Yalman yapmıştır.³*Vakit* gazetesi, Paris Barış Konferansı süresince ve ilerleyen dönemlerde ulusal direnişi desteklemiştir. Konferans sırasında yaşanan gelişmeleri yansıtmış ve yabancı ülkelerin gazetelerinden haberleri de okurlarına ulaştırmıştır. 1919 yılının yine önemli gazetelerinden ve Milli Mücadeleye de karşıtlığıyla tanınan *Alemdar* Gazetesidir. Osmanlı Hükümeti yanlısı yayınları yapmış ve Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunun İngiliz yönetimiyle olacağını savunmuştur. Damat Ferid Paşa'nın izlediği İngiliz yanlısı siyaseti haberlerinde desteklemiştir. Diğer bir önemli gazete ise *Yeni Gün* gazetesidir. *Yeni Gün* gazetesinin kurucusu Yunus Nadi olmuş ve başyazarlığını yaparak gazetenin yayın hayatını ilerletmiştir. *Yeni Gün* gazetesinin tutumu daha çok ulusal direnişi destekleyen ve Barış Konferansı'nın öncesinde ağırlıklı olarak Osmanlı Hükümeti'ni eleştirmiştir. Mütareke dönemi sürecinde varlığından söz ettiren gazeteler arasında olan *İstiklal* Gazetesi, Osmanlı Hükümeti'nin izlemiş olduğu siyaseti bazen eleştirmiş bazen de desteklemiştir. Basının diğer önemli gazetesi olarak görülen *İkdam* 1894 – 1928 yılları arasında İstanbul'da yayın hayatına başlamış ve kurucu Ahmet Cevdet Bey idi. Bir zamanlar Yakup Kadri'nin de yazarı olduğu gazetenin tavrı Osmanlı Hükümeti'nin yanı sıra dönemin partilerinden Hürriyet ve İtilaf Partisi'ni desteklemiştir. Milli Mücadeleyi desteklemiş ve

³İ. Öztoprak (2013).*Türk Ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu, s.17.

Ankara'ya ilk muhabir gönderen İstanbul gazetesi *İkdam* olmuştur.⁴ Yayınlarıyla Anadolu'da oluşan milli iradeyi eleştiren ve başta Ali Kemal'in olmasıyla birlikte oluşturan *Peyam* ile Mihran'ın çıkardığı *Sabah* gazetesi birleşerek *Peyam-ı Sabah* adlı gazeteyi çıkarmışlardır. *Peyam-Sabah* Gazetesi Osmanlı Hükümetinin izlemiş olduğu siyaseti destekleyerek padişah yanlısı bir yayın süreci gerçekleştirmiştir. Bir diğer önemli gazetelerden olan *Tasvir-i Efkar* gazetesini ilk olarak edebi kişiliğiyle tanınan Şinasi çıkarmıştır. Gazete yoğun sansür uygulamalarına rağmen yayın hayatını devam ettirmiş ve ağırlıklı olarak Fransız gazetelerinden de haberlere yer vermiştir. Üç devrede yayınlanmış ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın öncülük etmiş olduğu *Tanin* gazetesine II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet dönemine kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nın durumu ve Mütareke döneminin siyasal yaşamını okuyucularına farklı açıdan yansıtmıştır. Mütareke dönemi açısından yayına başlayan *Akşam* Gazetesi ilk sayılarını 1918 yılında çıkarmış ve Milli Mücadeleyi desteklerken, Damat Ferid Paşa Hükümeti'ni eleştirmiştir. Anadolu Basını'na bakacak olursak eğer öncelikle *Albayrak* Gazetesine değinebiliriz. *Albayrak* Gazetesi Erzurum'da çıkmıştır. İttihat Ve Terakki Fırkası'nın yayın organı olarak aslında başlamış ve Milli Mücadele döneminde Erzurum ve çevresinde önemli derecede etkili yayın organı olmuştur. Bir diğer etkili ve yapmış olduğu haberlerle Anadolu'nun adeta sesi olmuş gazetesi *İrade-i Milliye*'dir. Sivas'ta Mustafa Kemal'in yönlendirilmesiyle kurulan gazete Barış Konferansı'nın etkisini yayınlarında yansıtmıştır. Diğer bölgesel olarak önemli sayabileceğimiz gazete ise *Trakya Paşaili Gazetesi*'dir. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yayın organıdır. Bölgesel nitelikte olması niteliği bakımından siyasi ve askeri olayları yayınlarında yansıtmıştır. Tezimizde yine kullanmış olduğumuz önemli yerel gazetelerden biri *Edirne* Gazetesi olmuştur. Diğer önemli gazeteler ise; Amasya'da çıkmış olan *Emel* gazetesi, Balıkesir'de yayınlanmış olan *İzmir'e Doğru* ve Mustafa Kemal tarafından kurulmuş olan *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesidir. Tezimize kaynaklık etmiş olan Avrupa gazetelerinden The Times ve Fransız gazeteleri; *Le Figaro*, *L'Humanité*, *La Croix*, *Excelsior*, *Le Temps*, *La Liberté* ve *Lecho De Paris* gazeteleri kaynaklık etmiştir. Araştırmamızda Osmanlı Basını ve Batı kamuoyundan da ağırlıklı olarak Fransız Basını yer almış ve iki basında da öncelikle Paris Barış Konferansı'nın oluşumu ve daha sonra Milletler Cemiyeti'nin kurulması ve bunların Osmanlı Devleti'ne etkisi ele alınarak değerlendirilmiştir. Özellikle Fransız Haç Gazetesi'nin Ermenileri desteklediği konular olmuştur. Konferans süresince Fransa ve Ermeni temsilcilerinin sözcüsü konumunda haberler yaptığı görülmüştür. Konferansa yön veren önemli devletlerin tutumu

⁴İzzet Öztoprak, *age*, s.18.

gazetelere yansımıştır. Türk ve Fransız gazetelerin konulara yaklaşımı farklı olduğu gibi bazı durumlarda benzer olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin içerisindeki farklı ulusların konferanstan talepleri Türk ve Fransız Basını'na yansımıştır. Araştırma kapsamında gerekli literatür taraması yapılmış ve Osmanlı Hükümeti'nin Paris Barış Konferansı'ndaki iç ve dış siyaseti incelenmiştir. “ *Türk Ve Fransız Basınına Göre Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti*” adlı çalışmamızda Barış Konferansı'nın en önemli gelişmelerinin yaşandığı ilk altı ay ele alınmış ve bu süre zarfındaki yaşanan siyasi gelişmelerin basına yansımaları ağırlıklı olarak görüldüğünden daha faydalı olacağı düşünülmüştür.

2. PARİS BARIŞ KONFERANSI'NA GİDEN SÜREÇ

2.1. Birinci Dünya Savaşı'nın Başlaması ve Özellikleri

XIX. yüzyılda Fransız İhtilal'ı ve Sanayi Devrimi'nin en önemli sonucu olarak Birinci Dünya Savaşı görülmektedir. Fransız Devrimi ile birlikte Milliyetçilik akımı yayılmış ve yeni devletler meydana gelmiştir. Ayrıca bazı imparatorluklardaki azınlıklar isyan etmeye başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın bir diğer önemli nedeni olarak görülen Sanayi Devrimi, ülkeleri hızla ham madde arayışına yöneltmiştir. Ham madde arayışı ile birlikte sömürgecilik yarışı hızlanmış ve özellikle Avrupalı Devletler stratejik savaşlar başlamıştır. Uluslararası dengelerde Fransız İhtilalı ve Sanayi Devrimi'nin yanı sıra Liberalizm akımı da etkili olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında, Avrupa'nın belirli bölgelerinde feodal düzenin serflik kurumu ortadan kalktı. Daha önceki dönemlerde hiç görülmeyen yerlerde ise daha demokratik kurumlar kuruldu. Bulunan yerlerde ise daha demokratik kurumlar getirildi. Avrupalı devletler tarafından bir “*Doğu Despotizmi*” sayılan Osmanlı Devletinde bile 1876'da Anayasa kabul edildi ve bu anayasaya uygun parlamento kuruldu.⁵ Almanya ve İtalya'nın siyasi birliklerini kurmuş olmaları Balkan coğrafyasında yaşayan Milletleri umutlandırmıştır. Özellikle Rusya'nın Balkan coğrafyasındaki Slav kökenli ulusları kışkırtması isyanların başlamasına neden olmuştur. Rusya'nın izlemiş olduğu Panslavizm politikası, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğuna zarar vermiştir. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'na ilk isyan eden ulus Sırp'lar olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Balkan Savaşlarının oldukça etkili olduğunu belirtmek gerekir. Balkan Savaşları ve bu savaşların sonunda Sırbistan'ın genişleyip kuvvetlenmesi, Avusturya için korkutucu olmuş ve Avusturya'nın Sırbistan'a karşı tutumunun daha fazla sertleşmesine sebep olmuştur. Fakat Balkan Savaşlarında Osmanlı devletinin yenilgisi ve imparatorluğun milletlerarası plandaki zayıflığı Rusya'nın da Boğazlar üzerinde iştahını kamçılamıştır.⁶ Balkan bölgesinde bulunan milletlerin kendi bağımsızlıklarını elde etme çabaları ve büyük güçler arasında hızlanan yeni ham madde bölgesi arayışı Birinci Dünya Savaşı'nın habercisiydi. Gücü ve denizlerdeki konumu itibarıyla diğer devletlerden üstün konumda olan İngiltere gücünü kaybetmek istemediği için Almanya ile rekabet halindeydi. Almanlarla rekabet halinde olan diğer devlet ise Fransa'ydı. Alsace-Lorraine bölgesini Almanlara kaptırdığı için geri almak isteyen Fransa hızlı bir şekilde planlarına başlamıştı. Rusya ile Avusturya arasındaki gerginliğin sebebi ise Balkan

⁵ O.Sander (2017). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, s.235.

⁶ F. Armaoğlu (2015). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Timaş Yayınevi, s.95.

coğrafyasındaki üstünlük yarışındı. Bu iki millet arasında çıkar ilişkileri ve güçlü olma isteği silahlanmayı hızlandırmıştı. Milletler arası ortam oldukça gergin durumdaydı ve 1914 yılına gelindiğinde savaşın başlaması için adeta belirli bir olay gerekiyordu. Bloklara ayrılmış olan Avrupa devletleri arasında zıtlasmalar ve sürtüşmeler giderek artmıştır. Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand'ın ve eşinin, imparatorluğa 6 yıl önce katılmış olan Saray-Bosna'da bir Sırp genci tarafından öldürülmesi (28 Haziran 1914), dört yıl süreyle üç kıtayı kana bulayacak ve etkileri beş kıtada duyulan büyük bir savaşı tutuşturan kıvılcım olmuştu.⁷ 1914'te genel bir saldırganlık ve şaşkınlık hali söz konusuydu. Birinci Dünya Savaşı 1914 Haziranında Avusturya-Macaristan taht adayının Bosna'da öldürülmesi üzerine Üçlü Uzlaşma Devletleri ile Üçlü Antlaşma Devletleri arasında başladı. İlk aylarda bir Avrupa savaşı aşamasındayken, Ekim sonunda Türklerin savaşa katılmaları ile Asya ve Afrika kıtalarına da sıçramış ve 1917'de Amerika'nın savaşa katılmasıyla birlikte dünya savaşı haline geldi.⁸ O dönemin kuşağı ciddi ve yıkıcı bir savaş deneyimine sahip değildi. Bir tek İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey gerçeği sezer gibi olmuştu. Bir akşamüstü Londra Sokak lambaları yakılırken “ *Bu lambalar yarın sabah söndürülecek; ancak bir daha herhalde dört yıl sonra yakılacak.* ”⁹ demiştir.

Birinci Dünya Savaşı, teknolojik açıdan ve insan gücü bakımından diğer savaşlara göre daha farklı bir savaş özelliğine sahipti. Savaş'ın başlamasıyla birlikte ülkelerde seferberlikler ilan edildi. Avusturya'nın Sırbistan'a karşı tutumu oldukça sert oldu ve bir nota gönderdi. Sırbistan gizliden gizleye Rusya'ya güveniyordu. 1908 bunalımından farklı olarak hareket eden Sırbistan'a Avusturya savaş ilanını 28 Temmuz 1914'te Belgrad'ı bombalayarak yapmıştı. 1908 Bunalımı ise Birinci Dünya Savaşı'nın “provası” olarak değerlendirilir.¹⁰ Artık savaşın patlak vermesiyle birlikte milletler savaş hazırlıklarını hızlandırmaya başlamıştır. Almanya ivedilikle Fransa'ya saldırı düzenleyerek savaşa girmenin planlarını yapıyordu ama karşısında Belçika vardı. Almanya'nın isteğini geri çeviren Belçika, İngiltere'ye güvenmekteydi. Almanya daha fazla vakit kaybetmeden Belçika'ya saldırarak Fransa üzerine yürümeye karar vermiştir. İngiltere bu durum üzerine Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Başlangıçta bu savaş, Büyük Savaş ya da Genel Savaş (Harbi Umumi) diye adlandırılmıştı. Ancak 1939'da aynı büyüklükte yeni bir savaş çıktığında sıra numarası verilerek Birinci

⁷ Ş.Turan (2017).*Türk Devrim Tarihi I. (İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe)*, Bilgi Yayınevi, s.46.

⁸ E.Z.Karal (2011). *Osmanlı Tarihi IX. Cilt (İkinci Meşrutiyet Ve Birinci Dünya Savaşı)*, Türk Tarih Kurumu, s.355.

⁹ O.Sander, *age*, s.357.

¹⁰ O.Sander, *age*, s.321.

Dünya Savaşı olarak anılmıştır.¹¹ Batılılar “Büyük Savaş” Türkler ise genellikle “Harb-i Umumi” olarak adlandırmışlardır. Birinci Dünya Savaşı’nın başlarında savaşa katılan devletler; İngiltere, Fransa, Rusya, Sırbistan ve Karadağ; diğer tarafta ise Almaya ve Avusturya Macaristan vardı. Tarafsız kalmayı tercih eden devletler ise özellikle büyük devletler tarafından kendi saflarına çekilecekti. Bloklar oluşmaya başlamış ve tarafsız kalan devletler içerisinde huzursuzluklar söz konusuydu. Bazı devletler toprak kaybı yaşamak istemiyor bazıları ise hem tekrardan saygınlık kazanmak hem de kaybedilen toprakları geri almak istiyordu. Nitekim Osmanlı Devleti de kaybettiği toprakları geri almak isterken tekrardan uluslararası alanda saygınlık kazanmak istiyordu. Fakat bu savaş daha öncekilerden bazı açılardan farklı idi. Gelişen sanayi gücü devletleri sömürgeciliğe yöneltirken diğer taraftan ise farklı askeri üstünlükler kazandırıyor. Birinci Dünya Savaşı’nın özelliklerinden biri de bazı silahların ilk kez bu savaşta kullanılmasıydı. 19.yüzyıl’da gerçekleşen savaşlarda genellikle atlar ve askerler için çalışmalar yapılırken 1914’te başlayan Birinci Dünya Savaşı’yla birlikte devletler makineler üzerine harcamalar yapmıştır. Değişen savaş koşulları bazı devletler için kötü sonuçlar getirirken, bazı büyük güçlü devletler ise teknolojik yatırımlara yönelmiş ve savaştan galip ayrılan devletler sömürgecilik faaliyetleri için askeri yatırımlara ağırlık vermiştir. Birinci Dünya Savaşı’nda askerler teknolojik silahları kullanmakta zorluk çekmiş ve zaman içerisinde kullanarak yeni silahları savaş arenasında tercih etmişlerdir. Bunlar arasında başta uçak olmak üzere, en etkili zırhlı araç tank’ı, denizaltıları ve nihayet zehirli gazları anmak gerekir.¹² Ayrıca İtilaf üyelerinin askeri ve nüfus potansiyelleri Müttefiklere göre daha üstün konumdaydı. Savaşın seyrini etkileyecek önemli askeri güçlerden biri de İngiltere’nin donanma gücüdür. Avrupa’da Üçlü İttifak ve Üçlü İtilaf bloklarının oluşmasıyla birlikte bloklar arasında birbirlerine karşı savaş hazırlıkları başlamıştır. Her devletin savaştan etkilenme durumu farklı olmuştur. Diğer savaşlara göre bilim ve teknolojinin Birinci Dünya Savaşı’nda ön planda olduğu görülmektedir. Aslında savaşların etkileşim aracı olduğunu söyleyebiliriz. Savaşlarda milletler özellikle silah teknolojisi ve savunma sanayisinde birbirlerinden etkilenmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı’nın nedenleri ve sonuçları tüm dünyayı etkisi altına almış ve daha önceki savaşlara nazaran ülkelerin siyasi, ekonomik ve askeri bakımından oldukça güç duruma düşürmüştür.

¹¹Ş. Turan, *age*, s.52.

¹²Ş. Turan, *age*, s.52.

2.1.1. Savaşın Başlaması: “ Avrupa’da Son Yaz”

Birinci Dünya Savaşı’nı başlatan olay olarak hafızlara kazınan Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand’ın ve eşinin ölümü aslında başlangıcında üçüncü Balkan Savaşı’nın kıvılcıymıydı. Fakat Balkanlardan Avrupa’ya ve daha sonrasında beş kıtaya yayılan ve milyonlarca insanın ölümüne sebep olan Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıç simgesi olarak kabul edilen olayın arkasında oluşan sebepler savaşın doğması için yeterli görülmüştür. Savaşın Balkan coğrafyasında başlamasının en önemli nedenlerinden birisi ise Avrupalı devletlerin emperyalist mücadelelerinin Balkanlara sıkışmasının sonucudur. Özellikle Bosna- Hersek’in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhak edilmesi var olan emperyalist mücadelelerin çözümünü tıkayan bir hadise olmuştur. Fransız İhtilalı’nın önemli sonuçlarından olan Milliyetçilik akımı da farklı milletlerin bağımsızlık mücadelesine neden olmuştur. Rusya ve İngiltere güçlerinin denizaşırı düzeyde olmasını istemekte ve bunun için çalışmalarını yürütmekteydi. Ruslar özellikle Balkan coğrafyasında Slav ırkların birleşmesi üzerine Panslavizm politikası uygulayarak Osmanlı Devleti’nin varlığını Balkanlarda azaltmak istemiştir. Ayrıca Avusturya- Macaristan İmparatorluğu’nun Bosna- Hersek’i ilhak etmesini desteklememiştir. Rusları yalnız bırakmayan en önemli emperyalist ülke ise İngiltere olmuştur. Ancak Avusturya – Macaristan’ın yapmış olduğu ilhak en çok Sırp milliyetçilerini huzursuz etmiştir. Sırpların huzursuzlaşmasının bastırılmasını önlemek için Avusturya – Macaristan İmparatorluğu, Rusları yanına çekmek istemiştir. Böyle bir denklemin oluşturulması için Ruslara bir alan sunulması gerektiğini bilen Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ilk adımı atmak için Boğazları Ruslara bırakmayı önermiştir. Oluşturulan denklemin içerisinde Osmanlı Devletinin olması gayet doğaldı. Osmanlı – Rus savaşının galibi Ruslar, Osmanlı topraklarına girmeye başlayacaktı. Ancak Rusların güçlenmesini istemeyen İngiltere arabuluculuk ederek barış görüşmelerini gerçekleştirdi. 1878 Berlin Antlaşmasıyla birlikte barış sağlandı fakat Avusturya – Macaristan İmparatorluğunun, Bosna – Hersek’i işgal etmesi onaylanmıştı. İşgalin kalıcı hale gelmesi için Ruslara savaştan alamadıkları Boğazları öneren Avusturya – Macaristan İmparatorluğu aslında büyük bir gerilimin girişimini yapmış oluyordu. Geri dönülemez adımları atılmaya başlamış ve Balkan coğrafyasında yayılmaya başlayan Milliyetçilik kavramı işgalin protesto edilmesinde en önemli etkeni. Sırp milliyetçiler işgalin oluşmasını protesto etmiş ve büyük Sırp krallığının oluşmasına engel olunduğu düşüncesiyle hareket etmeye başlamıştı. Balkan coğrafyasında başlayan gerilim büyüyerek aslına büyük bir savaşın meydana geleceğinin sinyali vermiştir.

Osmanlı Devleti'nin zayıf durumda olması sessiz kalmasına neden olmuştur. İngiltere işgali protesto etmiş ancak bununla yetinebildi. Balkanlarda başlayan ve önlenmesi geciken krizlerin büyümesi sonucunda 1914'te savaşın patlak vermesi kaçınılmaz hale gelmişti. İşgal, birçok devlet için farklı yansımış ve tepkiler de diplomatik ilişkilere göre değişmiştir. Sırp krallığında milliyetçi bazı gruplar kurulmuştur. Bu kurulmuş cemiyetlerden en ünlüsü Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan Saraybosna suikastını düzenleyen “ Kara El” örgütüdür.¹³ Bu örgütün öncülüğünde hazırlanmış olan suikast milletleri tam anlamıyla savaşa sürüklemiştir. Başlığımızın ismi David Fromkin'in “ *Avrupa'da Son Yaz*” adlı eserinden alınmış ve Fromkin savaşın başlamasını şu şekilde değerlendirmiştir:

*“ 1914 yazındaki uluslararası çatışma, bir değil iki ayrı savaşı nitelendirmektedir. Rakip olarak gözükmelerine karşın birbirlerine muhtaç olan iki imparatorluk tarafından savaş başlatılmıştır. Avrupalı büyük güçlerin sıra kapma yarışıdır. Cephelelerdeki askerler, 1914'te başlayan ve dört yıl süren bu savaşın giderek anlamsız olduğuna inanmaya başlamış olsalar da belirleyici olan dünyayı kimin yöneteceği mücadelesidir.”*¹⁴

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının önemli nedenleri oldukça birbirleriyle bağlantılıdır. Öncelikli olarak devletler Avrupa'da silahlanma yarışına girmiş ve ordularının mevcut durumunu en üst seviyeye getirmiştir. Ülkeler içten içe savaşa hazırlıklarını yapmaya başlamış ve planlarını hazırlamıştır. Yapılan hazırlıkların belirli amaçları olmuştur. Silahlanma yarışı aslında belirli bir saldırının var olacağının habercisiydi. Liderler gerçekleşen yarışın farkındaydı ve bir depremin gerçekleşeceğinden emindiler.¹⁵ Deprem Saray Bosna'da gerçekleştirmiş ve depremin etkisi giderek büyümüşü. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından ülkeler öncelikle gerekli önlemleri almaya kalkışmış ve saflaşmalar oluşmaya başlamıştır. 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı birçok kıtaya sıçradı ve taraflar arasında belirleyici olanlar İngiltere, Fransa ve Rusya'nın önderlik ettiği Üçlü İtilaf olurken, diğeri ise Almanya ve Avusturya – Macaristan'ın liderliğini yaptığı Üçlü İttifak olmuştur. Japonya kısa sürede İtilaf Devletlerine katılırken, Osmanlı İmparatorluğu ise İttifak Devletlerine katılmıştır. Savaşın başlamasıyla birlikte birçok asker ordu altına alınmış ve ordu için gerekli işlerin maliyeti artmıştır. Dünya tarihinde önceki savaflara nazaran her şey daha farklı olmuştur. Pek çok alanda harcamalar yüksek seviyede olmuştur. 1914 – 1918 yılları toplumlar için oldukça farklı sonuçları olan yıllar olarak tarihe geçmiştir.

¹³M. Yılmazata(2013).*Savaşa Giden Yol 1908 Bosna Hersek'in İlhakı*, Doğukütüphanesi yay, s.167.

¹⁴D.Fromkin (2015). *Avrupa'da Son Yaz 1914'teki Büyük Savaşı Kim Başlattı?*,(Çev): Ahmet Şükrü Durukan, Alfa Yay,s.317.

¹⁵D.Fromkin, *age*, s.113.

2.1.2. Birinci Dünya Savaşı'nın Genel Özellikleri ve Bilançosu

Birinci Dünya Savaşı'nın geçmişteki savaflara göre daha farklı özellikler taşımasının bir numaralı nedeni değişen teknolojik gelişmelerdir. Değişen teknolojik gelişmeler savaş sanayisini etkilemiş ve savaşa dâhil olan ülkelerin askerleri arasında psikolojik değişimler görülmüştür. Yeni savaş silahlarına uyum sağlamak oldukça güç durum olarak meydana gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın diğer savaflara göre farklı olmasının diğer bir nedeni ise ülkeler arasında değişen siyasi dengeler olmuştur. İtilaf devletleri özellikle kendi siyasi çıkarlarını asla göz ardı etmemiş ve kendisine zorluk çıkaran unsurları ortadan kaldırmak için çalışmıştır. Dünya siyasetinde üstün konumda olmak ve ekonomik bakımından ihtiyaç duydukları ham maddeye ulaşmak için büyük güçler dünya savaşında değişen koşullara ayak uydurmasını bilmiştir. Büyük güçlerin değişen koşullara ayak uydurması ağırlıklı olarak ekonomik bakımdan olmuştur. Savaş sırasında büyük güçler ekonomik kaynaklar ülkeler tarafından seferber edilmiş ve savaşın kazanılması durumunda tazminat alınacağı vurgulanarak yurttaşlarını ikna etmeye çalışmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz özelliği ekonomi olmuştur. Savaş sonrasında kurulacak hükümetler ekonomik olarak zor duruma düşmüşlerdir. Savaşın kendi içerisinde oluşturmuş olduğu zorluklar toplumları son derece olumsuz etkilemiştir. Her anlamda insanoğlunu zor duruma sokabilen Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları da toplumlar açısından ağır olmuştur. Ekonomik bakımından sefalet seviyesine gelen toplumlar olduğu gibi bunun yanında insanlar psikolojik olarak da savaştan etkilenmiştir. Büyük güçlü devletlerin toplumları artık savaşın bitmesini ve evlerinden kilometrelerce uzakta olan askerlerinin geri dönmesini istemekteydi. Toplumun olumsuz bir ruh haline bürünmesi ve savaştan bıkmaları yeni oluşacak hükümetlerinde kaderini belirleyecekti. Savaşın ardından oluşturulması merakla beklenen barış süreci hükümetleri birçok alanda zorlayacaktır. Teknik ve taktik bakımından diğer savaflardan farklı olduğu gibi geleceği diğer savaflara göre daha farklı yönlendirmesi de Birinci Dünya Savaşı'nı diğer savaflara nazaran birçok alanda farklı kılmıştır. İlk başlarda askerler tarafından da olumlu karşılanan ve savaşa adeta vagonlarla eğlenerek gidenler savaşın sonucunu bir yıkımla sonuçlanacağını ön göremediler. Beş farklı kıtada insanları etkilemiş olan Birinci Dünya Savaşı, devletlerin savaş sırasında izlemiş olduğu siyaseti belirlemiş ve savaş sonrasında atılacak birçok adımında belirleyicisi olmuştur. Milyonlarca insanın ölümüne ve yaralanmasına sebebiyet veren savaşın bilançosu oldukça ağır olmuştur. Hükümetler kendilerini haklı çıkarmak için uyguladıkları siyaseti sürdürmüştür. Mali açıdan ülkeler oldukça zor duruma düşmüş ve ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Teknolojik yenilikler savaşı

çıkmaza sürüklemiş ve askerlerin yeni maddelere uyumları zor olmuştur. Askerlerin kördüğümünden çıkış noktası aradığı ortaya çıkan patlamalar ve toplumların savaşla yatıp kalkmasında savaşın kısımlara doğru sürüklenmesine sebebiyet vermiştir.¹⁶ Savaşın yaratmış olduğu tablo son derece acıları içeren bir tabloydu. Cephe gerisinde halklar büyük sıkıntılar çekmiş ve kıtlıklar yaşandığı gibi sağlın hastalıklarda meydana gelmiştir.¹⁷ Ekonomik sıkıntıların başlaması savaş esnasındayken belli olmuş ve savaş sonrasında büyük imparatorluklar çöküşe doğru sürüklenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu savaş öncesinde belirli dış ticaretini elinde tutarken, savaş sırasında dış ticaretini kaybetmiş ve ithalat ve üretim hızla düşmüştür.¹⁸ Osmanlı İmparatorluğu gibi diğer çok uluslu devletler de ekonomik olarak ciddi sıkıntılar çekmeye başlamıştır. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerde altyapı sorunları oluşmaya başlamıştır. Sorunlar sürekli olarak birbirini tetiklemiştir. Birçok yönden daha önceki savaşlardan farklı olan Birinci Dünya Savaşı sona ermesiyle de farklı sonuçlar getirmiştir. Savaşın sona erdiği yıllar salgın hastalıklar artmış ve tıbbi imkânların yetersiz olmasından dolayı tüm dünya neredeyse etkisi altına almıştır. Birinci Dünya Savaşı sonuçları itibarıyla yeni bir siyasi düzenin kurulmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim savaşın sona ermesiyle birlikte güçlenen devletlerden biri İngiltere olmuş ve dünya siyasetine yön verecek lider ülke konumunda olmuştur. Ortadoğu'da ve diğer bölgelerde kazandığı topraklar oldukça önemlidir. Lloyd George, İngiltere'nin kazandıklarını elde tutmak ve kendi çıkarlarını korumak istediği için savaşın sonunda oluşacak siyaseti kendi belirlemek istemiştir.¹⁹ Ortadoğu toprakları her zaman emperyalist devletler için önemli bir amaç olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde bulundurduğu bazı önemli bölgeler de emperyalist güçler için hedef olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun yıpratılması ve paylaşılması emperyalist güçler için bir numaralı plandı. Osmanlı yöneticilerinin savaş esnasında uyguladığı politikalar önemli rol oynamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde gerçekleşen Balkan Savaşlarında güç kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, büyük güçlerin iştahını kabartmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını paylaşmak ve sonrasında sömürgeci bir anlayış sergilemek büyük güçlerin ana hedeflerindendi. Osmanlı ordusunun savaş esnasında göstereceği mücadele ve strateji son derece önemlidir.

¹⁶ J.M. Roberts (2017). *Avrupa Tarihi*,(Çev): Fethi Aytuna, İnkılâp Yay, s.323.

¹⁷ İ.Ortaylı (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Yayınları, s.108.

¹⁸ Ş.Pamuk (2014). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İş Bankası Yayınları, s.165.

¹⁹ D.Fromkin, *age*, s.335.

2.2. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti

Osmanlı Devleti için uzun süre devam eden yenilgilerin başında gelen Trablusgarp Savaşı, imparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'na doğru sürüklemiştir. Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeyi savunacak gücü yoktu. Çete savaşları yapıldı ve gönüllü askerler savunma direnişine katkı sağlamak amacıyla yardıma Trablusgarb'a gittiler. Bunların arasında gelecekte ülkenin kaderinde önemli pay sahibi olacak olan genç subaylar Enver, Mustafa Kemal, Fethi gibi isimler vardı. Genç subaylar Trablusgarb'a (Libya) takma isimlerle gitmişlerdir. Mustafa Kemal bu savaşa 'Gazeteci Şerif' takma adıyla katılmıştır. Bu genç subaylar ve tabi İttihat ve Terakki, meşrutiyeti "hasta adam"ın düzelmesi, dirilmesi olarak görmek istiyorlardı.²⁰ Ancak Trablusgarb Savaşı devam ederken, Balkan coğrafyasından bazı uluslar Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçti. Rusların uyguladığı Panslavizm politikası ve Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu Milliyetçilik akımı sonucu Balkanlarda savaş patlak vermiştir. Ordu bakımından ve ekonomik açıdan zor durumda olan Osmanlı Devleti giderek kan kaybediyordu. Öncelikli olarak İtalya ile anlaşarak tüm dikkatlerini Balkanlara vermek isteyince 18 Ekim 1912'de Uşi Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile Trablusgarb ve Bingazi İtalyanlara verilmiş ve Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki son varlığı da tümüyle sona ermiştir. Antlaşmaya göre Rodos ve On İki Ada geçici olarak İtalya'ya bırakılmıştır.²¹ Trablusgarp Savaşı'nın ardından gelen Balkan Savaşları ise imparatorluğun çöküşünü hızlandıran hadise olmuştur. Balkan Devletleri kendilerinde buldukları güç ile birlikte harekete geçerek Osmanlı Devletinden toprak koparmaya kararlıydılar. Balkan Savaşları Ege Adaları ve Anadolu ilişkilerinde yeni bir dönemin habercisiydi. Batı Anadolu sahilleri Osmanlı egemenliği altında kalırken, Kuzeydoğu Ege adaları Yunanistan, Oniki Ada ise İtalyan işgali altındaydı.²² Osmanlı İmparatorluğu adalar üzerindeki gücünü kaybetmiş şekilde Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir. Adalar konusunda İtalya ve Yunanistan arasında çekişmeler söz konusuydu. İki devlette adaların gücünün kendi ellerinde olmasını istiyorlardı. Balkan coğrafyasında İngiltere'nin desteğini almış olan devletler Osmanlıya karşı savaş açmış ve beklentileri gün geçtikçe artmıştı. Osmanlı Devleti tüm mesaisini Balkanlara ayırmış ve direnmeye çalışmıştır. Fakat siyasi çekişmelerle uğraşan Osmanlı ordusu, emir komuta zincirinden dolayı oluşan sorunlar yüzünden, iki hafta içerisinde hemen her cephede ağır yenilgiler alıp, Çatalca -Gelibolu hattına geri çekilmek zorunda kalmıştır.²³ Ağır yenilgiler karşısında karşılık vermekte zorlanan Osmanlı Devleti'ne yeni bir darbe Edirne'nin

²⁰ S.Akşin (2018).*Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.72.

²¹ İ.Kurtcephe (1995).*Türk İtalyan İlişkileri(1911-1916)*,Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.215-221.

²² H.Papuççular (2019).*Türkiye Ve Oniki Ada (1912-1947)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, s.16.

²³ R. C.Hall (2003).*Balkan Savaşları 1912-1919*,(Çev):M.Tanju Akad, Homer Kitabevi, 2003,s.15.

Bulgaristan'a kaybedilmesiyle yaşanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci başkenti olan bu şehir Türkler için büyük bir tarihsel ve duygusal değere sahipti; 23 Ocak Darbesi Edirne'nin teslim edilmesini önlemek ve Kamil Paşa Hükümeti'ni silah zoruyla istifa ettirmek amacıyla yapıldı.²⁴ 23 Ocak 1913'te "*Bab-ı Ali Baskını*" adı verilen darbe ile iktidara gelen İttihatçılar, kararlı şekilde uygulamalarına başlarken Edirne'nin de tekrardan geri alınmasını istiyorlardı. Fakat kötü gidiş durdurulamadı ve barışın sağlanması için Londra Barış Antlaşması imzalandı. Yapılan barış antlaşmasıyla birlikte Osmanlı Devleti Midye - Enez sınırının batısında kalan bütün topraklarını kaybederek I. Balkan Savaşı'ndan ayrılmış oldu. İkinci Balkan Savaşları ise Osmanlı Devleti'nden alınan toprakların paylaşımında çıkan sorunlar neticesinde başlamıştır. Özellikle Yunanistan'ın tek başına bir imparatorluk kurma gayretine girmesi diğer ulusları harekete geçirmiştir. 30 Haziran'da savaş patlak verdiğinde Komite, büyük güçlerin öfkesinden korkan daha ihtiyatlı kabine üyelerinin muhalefetine rağmen, fırsattan yararlanarak Edirne'yi geri alırken Ordu 23 Temmuz'da şehre girdi.²⁵ Edirne'nin geri alınmasıyla birlikte İttihatçılar bir bakıma siyasi güç kazanmıştır. Özellikle Enver Paşa "*Edirne Fatihi*" unvanı almış ve giderek hem ordu hem de siyasi açıdan güçlenmiştir. II. Balkan Savaşı'nın sonucunda Osmanlı Devleti Yunanistan ve Bulgaristan ile barış antlaşmaları imzalamıştır. Bulgaristan ile Meriç Nehri sınır kabul edilirken Yunanistan ile imzalanan Atina Antlaşması gereği Girit ve Yunanlıların aldıkları topraklar bırakılmıştır. Yaşadığı toprak kayıpları sonucunda Birinci Dünya Savaşı'na girmiş olan Osmanlı Devleti'nin hedefi umudunu kaybettiği toprakları geri almak ve tekrardan gücünü kazanmaktır. Osmanlı İmparatorluğu dünya savaşına katılanlar arasında ilk sırayı almıştı. İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasını ve kendilerinin çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini istiyorlardı. Aslında İtilaf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşılması muhtemel bir pasta olarak gördükleri için kendi yanlarında istemiyorlardı. Yani menfaatlerine engel olacak bir durum olduğu için Osmanlı Devleti'ni bir yük olarak görmüşlerdir. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılmadan önceki siyasi, ekonomik ve toplumsal durumuna değinerek savaş öncesi durumunu gözlemlememiz de yarar vardır.

²⁴F.Ahmad (2015).*Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, s.51.

²⁵F.Ahmad, *age*, s.52.

2.2.1. Osmanlı Devleti'nin Savaş Öncesi Durumu

Balkan Savaşları sonucu ağır yenilgiler almış olan Osmanlı Devleti artık hızlı bir şekilde çözülmeye doğru gitmektedir.²⁶ Ayrıca Osmanlı Devletini kurtarmak için öne sürülen fikir akımlarından olan Osmanlıcılık fikri iflas etmiş ve artık Türkçülük akımı etkili olmaya başlamıştır. Son derece buhranlı bir ortamda savaşa hazırlanan Osmanlı Devleti'ni sıkıntılı süreçler bekliyordu. Büyük topraklara sahip imparatorlukları silah teknolojisi gibi bazı diğer etmenler de olumsuz etkilemiştir. Coğrafi konumu itibarıyla stratejik öneme sahip olan Osmanlı İmparatorluğu birçok olumsuzluktan etkilenmiştir. Avrupalı devletlerin Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri oldukça güçlü ve ısrarcı idi. Sömürgecilik ve ham madde bakımından Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu bölgesindeki toprakları oldukça değerli ve paylaşılması zordu. Osmanlı İmparatorluğu Birinci Dünya Savaşı'na girdiğinde topraklarının genişliği 1.700.000 kilometrekare olup sınırlarının uzunluğu 12.000 kilometrekareyi buluyordu.²⁷ Bu süreçlerin başında gelen ittifak arayışlarında istediğini bulamayan Osmanlı Devleti siyasi anlamda yalnızlık içerisindeydi. Saray-Bosna suikastını izleyen günlerde bile Cemal Paşa aracılığı ile Fransa ile anlaşmaya çalışan hükümette bu girimlerden bir sonuç alınamayınca Almanya'ya karşı olan eğilim daha da güçlenmişti.²⁸ Aslında İtilaf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşılması muhtemel bir pasta olarak gördükleri için kendi yanlarında istemiyorlardı. Yani menfaatlerine engel olacak bir durum olduğu için Osmanlı Devleti'ni bir yük olarak görmüşlerdir. Birinci Dünya Savaşı yaklaşırken dönemin Osmanlı gazetelerinden olan 'Albayrak Gazetesi' savaşa doğru giden süreci şu şekilde haber olarak yansıtmıştır:

*“ Son gelen haberlere göre Avrupalı devletler harb hazırlıklarını hızlandırmışlardır. Balkan milletlerinin bitmek bilmez istekleri de şark meselesini yeniden canlandırmıştır. İtilaf güçlerini oluşturan ülkeler Osmanlı topraklarını paylaşmak üzere planlarını ve sınırlarını çizmişler. Ruslar da kendi içerisinde harb için koşullanmışlardır. Söylenenlere göre Harb-i Umumi ismi verilecek olan savaşın başlaması yakındır. Bundandır ki Osmanlı topraklarının bazı bölgeleri tehlike altındadır.”*²⁹

Albayrak Gazetesi'nin haberinden de anlaşılacağı üzere savaşın başlamasına az bir sürenin kaldığı ve ülke topraklarının tehlike altında olduğunu vurgulamıştır. Osmanlı Devleti bu durum karşısında yalnızlıktan kurtulmak istediği için Almanlara yakınlaşmaya başladı. Başta Sadrazam ve Dışişleri Bakanı Sait Halim, Harbiye Bakanı Enver, İçişleri Bakanı Talat

²⁶ Ş.Turan, *age*, s.53.

²⁷ Ş.Turan, *age*, s.53.

²⁸ Ş.Turan, *age*, s.47.

²⁹ Albayrak Gazetesi,(19.03.1914), *Haberler*, s.1.

ve Mebuslar Meclisi Halil Menteşe, zaten Alman yanlısı olarak tanınıyorlardı.³⁰ Devlet kademelerindeki isimlerin Alman yanlısı hareket etmesi iş birliğinin oluşmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca savaşın alanı giderek daraldığı için Almanlar da artık kendilerinin yanında belirli bir güce sahip destek arıyordu. Böyle bir savaşta Osmanlı İmparatorluğu'nun dostluğu, her şeyden önce Almanya'yı Üçlü Uzlaşma Devletleri tarafından bir çember içine alınmaktan kurtaracaktı.³¹ Savaşın hemen öncesinde Almanlar ile bir ittifakın gerçekleştirilmesi gerekliliği öne sürülünce dönemin Sadrazamı Sait Halim Paşa, padişahın yetki almak üzere işe koyulacaktı. Almanlar ile dostluğun kurulmasının önemini ise padişaha şu şekilde açıklamıştır:

“Başımıza gelen yenilgiler üzerine bir müttefik bulmak için her tarafa başvurduğumuz ve hatta Yunan Devleti'ne kadar müracaat ettiğimiz halde, bir sonuç sağlayamadık. Şimdi Üçlü Antlaşmaya girmek için fırsat çıktı. Bu, devletin geleceğini kurtaracaktır. Almanlarla bir savunma antlaşması yapılması hususunda görüşmelere girişmek için bir yetki belgesinin verilmesi gereklidir”³²

Sait Halim Paşa'nın padişaha sunduğu önemli açıklamalar karşılık bulmuştur. Ayrıca Osmanlı Hükümeti'ni Almanlarla antlaşmaya yönelten önemli nedenlerden birisi Rusların Boğazlarda hâkimiyet alanı istemesi ve Osmanlı'yı sıkıştırmasıdır. İmzalanan antlaşmayı Sait Halim Paşa hatıratında şu şekilde yer vermiştir:

“Almanya'nın Türkiye'ye ittifak teklif ettiği esnada, Saraybosna Cinayeti çoktan vuku bulmuştu ve Üçlü İttifak ile Üçlü İtilaf arasındaki ilişkiler gergin bir hale gelmişti. Almanya'nın yaptığı ittifak teklifini Arşidük Ferdinand Suikastı'nın yol açtığı vaziyet nedeniyle reddetmek, netice itibarıyla Türkiye için can sıkıcı ve aynı zamanda da tamiri imkânsız bir hata olurdu. Alman hükümeti Ruslara savaş açmamızı söylediler ancak ben onlara umumi harbe zamanın olduğunu ve barışın korunması gerektiğini söyledim. Wangeheim'a, müttefiklerimizin Türkiye'ye zaman tanımadan onu böyle bir savaşın içine sürüklemek istemeleri konusunda ki aşırı hevesleri ile bunun kendilerine ne gibi bir fayda olabileceğini gerçekten anlamadığını ifade ettim.”³³

Rusların son tehditlerine karşı ittifak antlaşması imzalanacaktır. Dönemin padişahı Sultan V.Mehmet Reşat ise ülkenin yönetimini iktidardaki parti olan İttihat ve Terakki'ye bırakmıştı. Genellikle padişaha sunulan fikirler kabul görmüştür. Ömrünün büyük kısmını “baskı altında ve bir köşeye çekilmiş olarak geçirmiş”, altmış yaşında padişah olmuştur.³⁴ Osmanlı Devleti'nin katıldığı Birinci Dünya Savaşı'nın sonuncu yılı ortalarına kadar Osmanlı tahtını işgal etmiş olan bu sultanın, devlet idaresinde herhangi bir rolü olmadığı, hatta birçok

³⁰ Ş.Turan, *age*, s.47.

³¹Enver Ziya Karal, *age*, s.380.

³²A. F. Türkgeldi (2010).*Görüp İştiklerim*, TTK Yay. s. 127.

³³S.H.Paşa(2019).*Osmanlı İmparatorluğu Ve Dünya Savaşı*, (Çev):Fatih Yücel, Kronik Yay, s.14.

³⁴Türkgeldi, *age*, s.151.

önemli olaylardan haberi bile bulunmadığı, sadece iktidarda bulunan “İttihat ve Terakki Fırkası” tarafından alınmış olan kararlardan kendisine sunulanları onaylamış olduğu anlaşılmaktadır.³⁵ Almanlar ile antlaşmanın yapılmasının siyasi ve stratejik açıdan olumlu olduğunu düşünen ve buna göre hareket eden İttihat ve Terakki Fırkası son derece önemli adımlar atıyordu. Karşılıklı olarak belirtilen eğimlerin etkisiyle, Almanya’nın Rusya’ya savaş ilan etmesinden hemen bir gün sonra, İstanbul’daki Alman Elçisi Baron Van Wangeheim ile Sadrazam Sait Halim Paşa arasında bir gizli ittifak antlaşması imzalanmıştır (2 Ağustos 1914).³⁶ Antlaşmanın yapılmasını savunma ve işbirliği olarak değerlendiren Osmanlı yetkilileri tarafsız kalınacağına emindiler. Ancak antlaşmanın öncüleri olan Enver Paşa ile Sadrazam Sait Halim Paşa kabinedeki herkese haber vermemişlerdir. Aslında antlaşmanın gizli tutulması ileriki süreçte kendileri açısından sıkıntı yaratacaktı. Almanların savaşa girmesi durumunda Osmanlı’nın da savaşa gireceği bir antlaşma olması sıkıntıların başında gelmektedir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu’nun Almanlar ile Birinci Dünya Savaşı’na girmesi sürekli olarak tartışma konusu olmuştur. Fakat tarihi süreçler dönemlerin özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Dönemin iktidarı olan İttihat ve Terakki Partisi’ni de dönemin şartlarına göre değerlendirecek belki de savaş durumunda yalnız kalmaktan çekinmiş ve belirli bir güce sahip olan devletin yanında yer almak istemişlerdir. Tabi ki sadece yalnızlık çekincesinden değil hükümetin içerisinde yer alan Alman yanlısı kişilerin etkili olmasının yanında Sultan V. Mehmet Reşat’ın neredeyse tüm yetkileri İttihat ve Terakki Partisi’ne bırakması da diğer önemli etkenlerdir. Alman yanlısı olarak görülen Talat Paşa ise antlaşmayı anılarında şu şekilde değerlendirmiştir:

“ Hepimiz şu kanıdaydık ki, varlığını koruyabilmesi için Türkiye’nin böyle bir Avrupa Devleti ile antlaşma yapması gerekliydi ve Türkiye ancak bilim, sanat, sanayi ve ticaret bakımından bu derece ilerlemiş bir devletin yardımıyla kendi varlığını ve gelişimini sağlayabilirdi. ”³⁷

Gerçekleşen antlaşmayı sonradan öğrenen Cemal Paşa’nın Sadrazam Sait Halim Paşaya ilk tepkisi şu şekilde olmuştur: “Şartları memleketin menfaatlerine yararlıysa, memnuniyet verici bir siyasi hadisedir.”³⁸ Almanlar ile yapılan antlaşmaya verdiği ilk tepki tamamıyla memleketi düşünen bir tavırla sergilenmiş olsa da daha sonraki süreçte Cemal Paşa’nın kendisinden habersiz sayılabilecek bir antlaşmanın yapılmasını kendi iç dünyasında tartışma konusu olmuştur. Kendisi daha önce ittifak arayışlarında bulunmuş ve daha yararlı bir ittifakın olabileceğini düşündüğü hamleler olmayınca kendi kendine sorular sorarak hadiseyi

³⁵ S.Tansel (2019). *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar Cilt.I*, TTK Yay, s.1.

³⁶ Ş.Turan, *age*, s.47.

³⁷ A. Kabacalı (der.) (2018). *Talat Paşa’nın Anıları*, Türkiye İş Bankası Yay, s.26.

³⁸ A. Kabacalı (der.) (2018). *Cemal Paşa’nın Anıları*, Türkiye İş Bankası Yay, s.132.

yorumlamıştır. Ayrıca antlaşmayı okuduktan sonra ise yine devletin yararını düşünürcesine şu şekilde yorumlamıştır:

*“ İki bağımsız devlet arasında eşit hukuka dayandırılmış pek güzel bir ittifak. ”*³⁹

Cemal Paşa üzerinden fazla vakit geçmeden ittifak antlaşması üzerine tekrardan düşüncelerini değerlendirdiği zaman yapılan ittifakı olumlu karşılamıştır. Ayrıca Almanlar ile olan yakınlaşmayı 1914’ten önceki süreçlerde geliştiğini savunarak ittifakı ve ülkenin durumunu şöyle değerlendirmiştir:

*“ Almanya, kim ne derse desin, Türkiye’nin kuvvetli olmasını en ziyade arzu eden bir devlettir. Almanya’nın çıkarları yalnızca Türkiye’nin kuvvetli bulunmasıyla korunabilir. Almanya Türkiye’yi bir müstemleke gibi eline geçiremez. ”*⁴⁰

Almanya ile ittifak yapılmış ve savaş için hazırlıklar başlatılmıştır. Birinci Dünya Savaşı’na giden süreçte izlenecek siyaset oldukça önemliydi. Fakat artık savaşın başlamasına az bir süre kalmış ve dış politika hamleleri belirlenmiştir. İttihat ve Terakki, iktidarı elinde bulundurduktan sonra Türkçülük anlayışını yaygın hale getirmiştir. Balkan savaşlarından sonra Osmanlı Türkleri arasında da, Yusuf Akçura’nın başlattığı Pan – Türkizm etkili olmaya başlamıştır.⁴¹ İzlenen siyasetin ordu üzerinde de etkili olması beklenmiştir. Birinci Dünya Savaşı öncesi durumu ekonomik ve siyasi bakımda zor durumda olan Osmanlı İmparatorluğu, kaybetmiş olduğu toprakları geri kazanmak istemekteydi. Fakat Osmanlı İmparatorluğu, Balkan Savaşlarında mali olarak ve ordu imkânları bakımından yıpratılmış bir durumundaydı. Ayrıca savaşa girilmesi konusunda farklı görüşler var olmuştur. Savaş arifesinde tam anlamıyla güçlü bir ordunun da var olmadığı aşîkârdır. Birçok bakımından zor şartlar içerisinde bulunulması yinede savaştan kaçınılmaz kılınmadı ve Osmanlı İmparatorluğu, uluslararası alanda kaybetmiş olduğu prestijini tekrardan kazanmak adına savaşa girmiştir.

³⁹ Alpay Kabacalı, *age*, s.132.

⁴⁰ Alpay Kabacalı, *age*, s.137.

⁴¹ N.Berkes (2017). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları,s437.

2.2.2. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girişi

Savaşa doğru giden süreç içerisinde Almanların baskısını üzerinde hisseden Osmanlı Devleti, Almanlarla imzaladığı antlaşma gereği tarafını belirlemiş olarak gözükiyordu. Osmanlı İmparatorluğu netice olarak savaştaki saffı tam anlamıyla belirlemiştir. Diplomatik gelişmelerin sürdürüldüğü ortamda Osmanlı Devletinin Boğazlarına sığınan Alman gemileri savaşa girilmesinde önemli rol oynayacaktır. Goeben ve Breslav gemilerinin Osmanlı Devletine sığıması uluslararası alanda savaş kurallarına aykırı olduğu için Osmanlı Devleti, bu iki gemiye Yavuz ve Midilli ismini vererek Türk bayrağını çekmiştir. Osmanlının bu şekilde olayı kendi himayesine almış ve Almanlarla yardım etmiştir. Aslında Osmanlı Devletinin bu şekilde bir uygulamaya gitmesinde İngiltere'nin daha önceden Osmanlı Devletine teslim edilmesi gereken gemileri teslim etmemesinden kaynaklanıyordur. Osmanlılar Yunan donanmasının artan gücüne karşılık olarak İngiltere'ye 1911'de iki modern zırhlı ısmarlamıştı.⁴² Almanlar ile iş birliğini güçlendiren Osmanlı Devletinin diğer önemli bir hamlesi ise diğer ülkeleri rahatsız edecektir. Bu rahatsız edebilecek hamle kapitülasyonların kaldırılmasıdır. Avrupa'da savaş yayılırken Osmanlı devleti, kapitülasyonların tek tarafları olarak kaldırıldığını ilan etmiştir. Bu stratejik karara İngiltere ve Fransa karşı çıkmışlardır. Almanya ve Avusturya- Macaristan da önce karşı çıkmış, ancak zaman içinde bu durumu kabullenmek zorunda kalmışlardır. Bu karar uyarınca Ekim başında Osmanlı Hükümeti gümrük vergilerini de yüzde 4 oranında artırmıştır.⁴³ Osmanlı Devletinin kapitülasyonları kaldırmasına ittifak yapmış olduğu Almanya'nın itiraz etmesi bazı ayrılıkçı düşünceleri ortaya çıkarsa da Almanlar ile iş birliği devam ettirilmiş ve böylece Cihan Harbi'ne Almanlar ile birlikte girilmiştir. Savaşın başlarında Almanya ve Avusturya - Macaristan ordularının başarısız olmasına rağmen Osmanlı Devlet adamları tarafsız kalınmasını yinelese de Enver ve Talat Paşaların Almanya'nın savaşı kazanacağından çok emindiler. Görüşleri ve fikirleri tarafsızlıktan yana olan kişilerin bile artık tarafsız kalınamayacağını anlamışlardır. Yavuz ve Midilli gemilerinin katılımıyla güçlendirilen Osmanlı Deniz gücü, 29 Ekim 1914'de Enver Paşa'nın yazılı emriyle Karadeniz'deki önemli Rus liman şehirlerinden olan Sivastopol ve Odessa şehirlerini bombalamış ve böylelikle Osmanlı Devleti aslında hızlı bir şekilde savaşa sokulmuştur. Almanya'nın Osmanlı Devletini hızlı şekilde savaşa sokmak istemesinin belirli amaçları vardır. Bunlardan belki de en önemlisi sayılabilecek fayda ise Osmanlı hilafetinin gücünü kullanarak İngiliz ve Fransız sömürgesi olan Müslümanları ayaklandırmaktır. Gerek Almanya ve gerek Osmanlı Devleti, savaşa katılırken, Rusya ile İngiliz İmparatorluğu

⁴²E.J. Zürcher (2017). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay, s.139.

⁴³Y.H.Bayur(1983).*Türk İnkılâp Tarihi, C.III. KısımI*, TTK Yay, s.161.

içindeki Müslümanları ayaklandırmanın bu iki devlete büyük gailer çıkaracağını ümit etmişlerdi. Çünkü Osmanlı padişahının halifelik sıfatı ve bu sıfatla Müslümanlık âleminin dinsel lideri olması dolayısıyla, Cihad-ı Mukaddes ilan edildiği takdirde, bütün Müslümanlığın Hristiyanlara karşı ayaklanacağı sanılıyordu.⁴⁴ Hükümet savaş kararı alınca Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi bütün Müslümanları bu “*kutsal savaş*”a(cihada) çağıran bir fetva vermişti. Arkasından 11 Kasım’da da Sultan Reşat’ın aynı doğrultudaki Hattı-ı Hümayun’u yayımlanmıştı.⁴⁵ Fakat yapılan bu siyasi hamleden bir sonuç çıkmamıştır. Özellikle Arap coğrafyasında İngilizlerle değil Araplarla ile de Osmanlı Devleti mücadele etmiştir. Ayrıca ordunun durumu Alman subayların elinde idi. Genellikle Alman genelkurmayına teslim edilmesi birçok cephede savaşılması anlamına geliyordu. Balkan Savaşlarında ağır darbeler almış olan Osmanlı Ordusu, İtilaf güçlerine önemli derecede zorluklar da çıkarmıştır. İtilaf güçlerine önemli noktalarda zaferler kazanan Osmanlı Ordusu, savaş ilerledikçe yorgun duruma düşmüştür. Özellikle Cihat çağrısının önem kazanmaması ve Almanların Osmanlı’nın insan gücünden yararlanmak istemesi bu durumun nedenleri arasındadır. Balkan savaşları sırasında yıpranmış olan Osmanlı Devleti, dünya savaşından bitkin bir halde çıkmış; başkaları için savaşmaktan usanmış olan Anadolu Türk’ü anlamını yitirmiş olan çürük bir İmparatorluğa bağlanıp kalmanın boşuna olduğu acı gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştı.⁴⁶ Ayrıca İmparatorluğa bağlı olan bazı bölgelerde görülen isyanlar da devletin otoritesini zayıflatmıştır. Özellikle Arap halkının cihat çağrısına cevap vermemesi bölünmüşlüğü göstergesidir. Oldukça zayıf bir durumda olan Osmanlı İmparatorluğu emperyalist devletler için kolay lokma olarak görülmekteydi. Savaş sırasında ve sonrasında emperyalist güçlerin yoğun müzakereler gerçekleştireceği bölge Osmanlı Devleti’nin toprakları olacaktır. Anadolu topraklarını büyük güçlü devletler kendi aralarında paylaşmaya hazırlanmışlardır. Büyük güçlü devletlerin yanı sıra azınlık durumda olan milletlerin de Osmanlı İmparatorluğunun zayıf düşmesi üzerine planlar yapmaya başlamış ve iştahları kabarmıştır. Büyük güçlü devletlerin ve azınlıkların paylaşma çabaları başlamışken, Osmanlı Devleti’nin yöneticilerinin bazı umutları bulunmaktaydı. Özellikle barışın sağlanmasının istedikleri gibi geçeceğinden umutluydular. Türk halkı, Birinci Dünya Harbinde, hiçbir harpte olmadığı kadar, çok ezilmiş ve halk arasında hala “*Seferberlik*” diye anılan bu harb, Osmanlı Devleti’nin bir seferberlikte giriştiği modern anlamdaki ilk harpti.⁴⁷ Harbi Umumi’nin

⁴⁴Armaoğlu, *age*, s.105.

⁴⁵Ş.Turan, *age*, s.50.

⁴⁶S.R.Sonyel (2012). *Kaygılı Yıllar Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşı’nın Perde Arkası(1918-1923)*,Remzi Kitabevi, s.15.

⁴⁷S. Selek (1968).*Anadolu İhtilali*, Burçak Yayınevi, s.24.

getirmiş olduğu sıkıntılar içerisinde kalan Türk halkı harpten bıkmıştır. Türk halkı ekonomik ve sosyal açıdan zor durumda kalmıştır. Barış ve huzurun sağlanmasını bekleyen diğer milletler gibi Türkler de barışın hızlı bir şekilde sağlanmasını bekliyorlardı. Barışın sağlanmasını isteyen Türk halkının umutları dönemin yerel gazetelerinden olan Edirne gazetesine şu şekilde yansımıştır:

“ Dört sene boyunca Türk halkı Cihan Harbinden dolayı yokluklar ve sefaletler çekmiştir. Türk ordusu cephelelerde vermiş olduğu mücadeleden yıpranmış durumdadır. Savaşın sonuna doğru geline bu günlerde Türk halkı kendi hudutları içerisinde barış ortamı içinde yaşamının özlemini çekiyor ve umut ediyordur. Savaşın getirmiş olduğu büyük sıkıntılardan Türk halkı kurtulmak istemektedir. Edirne haklı ise kendi hudutlarını güvenceye alınmasını umutla beklerken bazı müzmin bulaşıcı hastalıklardan dolayı nüfusunda azalmalar olmuştur. Memleketimizin nüfus meselesi çok önemli olup derhal yardım edilmelidir. ”⁴⁸

Birinci Dünya Savaşı toplumları oldukça derinden yıpratmış ve toplumlar yaraların sarılması için barışı umutla beklemiştir. Osmanlı toplumu içerisinde yaşayan azınlıklar ayrıca barış müzakerelerinin yapılmasını beklemiştir. Azınlıkların barış müzakerelerinin yapılmasını beklemesinin altında yatan asıl amaç, bağımsızlıklarını elde etmek için uluslararası bir platformda duyurmaktır. Birinci Dünya Savaş’ından sonra Osmanlı Devletini siyasi bakımdan zor günler beklemiştir. Osmanlı hükümeti devlet içerisinde huzuru sağlamanın yanında hem iç siyaseti hem de dış siyaseti iyi şekilde yönetme arzusundaydı. Türk halkının yanı sıra diğer milletlerin halkları da savaşın sona ermesini ve barışın sağlanmasını beklemekteydiler. Özellikle bilmedikleri topraklarda mücadele veren devletlerin halkları savaştan bıkmış ve yorulmuştur. Kendi ülkelerinin oldukça ötesinde başka diyarlarda askerlerinin ölmesi ve ekonomik açıdan halkın zor durumda kalması insanları psikolojik olarak kötü anlamda etkilemiştir. Savaşa katılan devlet yönetimlerinin çözümlemesi gereken konular oldukça birikmişti. Öncelikli olarak çözümlenmesi gereken konuların başında ise barışın sağlanması ve halkın ihtiyaçlarının karşılanmasıydı. Barışın sağlanması ve müzakerelerin gerçekleştirilmesi dünya siyasetinin bir numaralı gündemiydi. Birinci Dünya Savaşı diğer bir deyişle “Harb-i Umumi” neredeyse tüm dünyayı olumsuz anlamda etkilemiştir. Milliyetçilik duygusu ile hareket eden ülkelerin yanı sıra sömürgecilik yarışında geri kalmak istemeyen ülkeler de savaşı oldukça acımasız bir duruma sokmuştur. Belki de bu savaşa kadar yeni bir ülke göremeyen insanların farklı kıtalarda İmparatorlukları adına savaşması ayrıca başka sorunlar doğurmuştur. Ham madde arayışı ve süper güç olma arzusıyla mücadele eden İmparatorlukların başındaki yöneticiler bu gibi sorunları çıkarları uğruna görmezden

⁴⁸Edirne Gazetesi,(8.11.1918), *Haberler*, s.1.

gelmişlerdir. Savaşın bazı bölümlerinde orduların durumu zayıflamıştır. Tanin Gazetesindeki “Avrupa’da Umumi Harb” başlıklı haberde savaşın seyri şu şekilde anlatılmıştır:

“ Gerek Avusturya gerek Almanya menabinde dün gelen haberlere bakılacak olursa (Vistol) nehrinin şark tarafına çıkmış olan Rus orduları kuvve-i cesimesi ile Alman ve Avusturya orduları arasında (Vistol) ve (San franso) nehirleri hattı ile (Dinyester) nehri menbaları üstünde büyük bir meydan muharebesi başlamış telakkisinde bulunmak yanlış olmayacaktır. Almanlar Vistol nehrinin sol sevhilini hemen hemen kemalen işgal etmişlerdir.

(Varşova)’ya kadar gelmişler (İvangorod) kalesini tehdide başlamışlardır. Avusturyalılar ise merkez noktalarından olmak üzere her iki tarafından ve Karpat dağlarından daha cenubu havalisinden ileri doğru hareket ederken Vistol ün bir ayağı olan (San) nehri ile (Dinyester) nehri arasında müheyya-i harp Rus kıtaat cesimesi bulunduğunu görmüşlerdir. Şu haldeharb-i hazırın en büyük bir meydan muharebesi teşkil edecek olan Feliçya ve Lehistan muharebatı bu hattı Harbiyesi her iki cenahta da kol ordularla Rusların ilerlemek istediklerinden bahs ediyorlar ki artık bunun demdar veya yişdar kuvvetleri olamayacağı aşikârdır. Bugün, yarın bu hususta daha vazi malumat geleceği şüphesizdir. Bizim fikrimizce eğer Ruslar bu hatda bir muharebe kabul ettilerse ya mecbur olmuşlar yahut mühim bir hataya düşmüşlerdir. Zira bugünkü vaziyet kendileri için pek tehlikelidir.”⁴⁹

Savaşın giderek zorlaşması ve orduların durumunun kötüye gitmesi yapılan planları da ertelemeye itmiştir. Planların ertelenmesi ve gerçekleşmemesi durumu savaşın son zamanlarında İmparatorluklara kötü sonuçlar doğurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun düşmanları karşısında zorluk çekmesinin altında yatan sebepler aslında ekonomik, teknolojik ve siyasi bakımından yetersiz kalınmasıdır. Ayrıca dış siyaset açısından yalnızlık durumu içerisinde kalan Osmanlı İmparatorluğu, savaş sırasında zor şartlar içerisinde mücadele etmiştir. Büyük topraklara sahip olan İmparatorluklar topraklarını korumakta zorlanmışlar ve toprak kayıpları yaşamaya başlamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu ise savaş boyunca nerdeyse her anlamda geri kalmışlık ve buna bağlı olarak oluşan iç karışıklıklar ile uğraşmak durumunda kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı’na girmesi bile büyük bir tartışma doğurmuştur. Ordunun durumunun iyi olmaması ve hükümetin yanlış strateji izlemesi sonucunda İmparatorluk parçalanma noktasına gelmiştir. Tartışmaların başında gelen İttifak arayışı sırasında görüş ayrılıkları olmuş ama neticede İttihatçı liderlerin doğrultusunda Almanlar ile savaşa girilmiştir. İttihatçı liderler aldıkları kararları padişaha onaylatmada güçlük çekmemişlerdir. Ayrıca giderek daha da güçlü konuma gelmişlerdir. Savaş ilan edildiğinde, Anayasa uyarınca Osmanlı orduları başkomutanı olan padişahın yerine Harbiye Bakanı Enver Paşa başkomutan vekilliğini de üstlenmişti. ⁵⁰ Enver Paşa ayrıca Osmanlılar açısından ilk açılmış olan Kafkas Cephesi komutanlığını üstlenmiştir. Kaybedilmiş olan toprakları geri almak üzere Ruslara karşı etkili mücadele vermek asıl amacı olmuştur. Savaş süresince

⁴⁹Tanin (17.10.1914), *Avrupa’da Harb-i Umumi*, s.1.

⁵⁰Ş.Turan, *age*, s.54.

Osmanlı kuvvetleri 7 ayrı cephede savaşmak zorunda kalmışlardı: Kafkas, Irak- İran, Mısır-Filistin, Suriye, Galiçya, Romanya, Makedonya ve Çanakkale cepheleri.⁵¹ Almanya savaşa girerken müttefikleri uğraştırmak adına Osmanlı Devleti'ne cepheler açtırmıştır. Tabi bu durum müttefiklerden ziyade Osmanlı Devletinin daha zor bir duruma sokmuştur. Yedi ayrı cephede savaşmış olan Osmanlı İmparatorluğu, diğer bazı devletlerde olduğu gibi savaş boyunca ağır sonuçlar almıştır. Osmanlı ülkesinde ekonomik bakımından sıkıntıların baş göstermesi savaşa girildiği zaman başlamıştır. Cihan Harbi'nin başlaması ve Osmanlı ordusunun seferber edilmesiyle birlikte Osmanlı topraklarında iase sorunuyla karşılaşmıştır. Taşıt araçlarının büyük çoğunluğu orduya devredilmiş, limanlardaki yiyecek maddelerine el konularak ordunun her türlü ihtiyacına öncelik verilmiştir.⁵² Osmanlı ülkesi savaşa oldukça kısıtlı ve zor durumda girmiş ve mücadele etmiştir. Savaşa zor şartlar altında devam eden Osmanlı ordusu bazı cephelerden zaferle ayrılmıştır. Bu zaferlerden birisi ise 1915 yılına gelindiği vakit gerçekleşmiş olan Çanakkale Savaşlarıdır. Hem deniz hem de kara savaşları olarak bilinmektedir. İngilizlerin ve Fransızların öncülüğünde planlanmış olan Çanakkale cephesinin amacı Osmanlı Ordularını saf dışı ederek İstanbul'u kontrol altına almak ve Rusya ile bağlantı kurmaktır. Dönemin güçlü deniz donanmasına sahip olan İngiltere Çanakkale Boğazına doğru saldırıya başlamıştır. Balkan Savaşları'nda perişan bir vaziyette çıkan Türk ordusunun mukavemet gösteremeyeceğini, Boğazlardan kolayca geçecek donanmanın Osmanlı Devleti'ni ilk hamlede saf dışı bırakacağını düşünen İngiltere'nin Denizcilik Bakanı W. Churchill, İstanbul'u teslim alacağını düşünmüştür.⁵³ Osmanlı ordusu yeterli derece güçlü konumda değildi ve Almanlardan da yardım gelmediği için İtilaf devletleri umutluydu. Çanakkale cephesi savaşın seyri açısından Osmanlı Devleti için oldukça önemliydi. Güçlü ve umutlu konumda olan İtilaf güçleri Çanakkale'de Türk ordusundan beklenmedik bir darbe almıştır. Beklenmedik bir şekilde yenilgiye uğrayan İtilaf güçleri denizden geçemeyince kara yolunu deneseler de başarısız olmuştur. Türk ordusunu Çanakkale'den geçit vermeyince 1916 yılının başlarında çekilmeye başlamıştır. Kara savaşlarında ön plana çıkan Mustafa Kemal, Anıfartalar'da ve Arıburnun da üstün askeri zekâsını kullanmış ve çatışmalardan galip ayrılmıştır. Mustafa Kemal strateji bilgisinin temellerini kavradığı kadar askerlerinin ruhunu da anlamış ve Türk psikolojisini iyi bir şekilde yöneterek güven kazanıyordu.⁵⁴ Çanakkale Savaşlarında üstün bir askeri başarı gösteren Mustafa Kemal böylece Türk ordusuna ön plana

⁵¹Ş. Turan, *age*, s. 53.

⁵² Z.Toprak (2019).*Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.407.

⁵³ D.Yalçın (2014).*Büyük Hesaplaşma Birinci Dünya Savaşı: Durmuş Yalçın (Ed) ,Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay, Ankara, s.88.

⁵⁴L. Kınross,(1990).*Atatürk Bir Milletlin Yeniden Doğuşu*, Altın Yayınevi, s.124.

çıkmiştir. Osmanlı Devletinin İtilaf güçlerine karşı almış olduğu zafer savaşın kaderini etkilemiştir. Ruslara belirli yardımların gönderilmesi engellemiş ve Almanlardan yardımların gelmesiyle birlikte Türk ordusunun savaşa devam etme süresi uzamıştır. Ayrıca Balkan Savaşlarından sonra böyle bir zaferin kazanılması ülkenin birlik ve beraberliğini arttırmıştır. İstanbul'un işgal edilmemiş olması ise hükümeti sevindirmiştir. Fakat farklı cephelerde mücadele etmek durumunda kalan Osmanlı ordusu, Çanakkale zaferinde göstermiş olduğu mücadeleyi Kanal cephesinde gösterememiştir. Farklı cephelerde mücadele veren Osmanlı Devleti ayrı olarak uğraştıran önemli konulardan birisi de Ermeni olayları olmuştur. Özellikle savaş sırasında Ruslardan destek alan ve Rusların önünü açan Ermenilerin durumu gittikçe sıkıntılı bir hal almıştır. Savaşın zorlaştığı dönemlerde Ermeniler tarafından zor durumda bırakılan Osmanlı Devleti çareyi Ermenileri göç ettirme durumunda bulmuştur. Böylelikle Ermenileri farklı vilayetlere göç ettiren Osmanlı Devleti enerjisini savaşa yöneltmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın seyri Osmanlı Devleti açısından iyi şekilde devam etmiyordu. Cepheelerde alınmış olan yenilgiler umutların kaybına sebep olmuş ve savaşın sonuna doğru gelen süreçte ordu oldukça hasar almıştır. Sadece Osmanlı Devleti açısından değil diğer devletler de savaştan hasarlar almışlardır. Ayrıca savaşan ülkelerin sivil halkı yorgun ve savaştan şikâyetçi durumdaydı. Milyonlarca insanın hayatının kaybetmesine sebep olan savaşın sonu yaklaşmaktaydı. Osmanlı Devletinin savaşta biraz olsun işini kolaylaştıran hadise ise Bolşevik Devrimi olmuş ve iç karışıklıklar yüzünden savaşamaz duruma gelen Ruslar savaştan çekilmiştir. Böylelikle İtilaf devletlerinden ayrılmış olan Rusya'nın yerine taze kan olarak yerine alacak ülke Amerika Birleşik Devletleri olacaktır. Güç dengelerinin değişiklik göstereceği bir hamle olmuştur. Özellikle savaş sonrası kurulacak olan yeni siyasi sisteminin hangi şartlar üzerinde gerçekleşeceğinin büyük oranda belirleyecek devlet Amerika Birleşik Devletleridir. 1918 yılına doğru gelindiği vakit artık dünya siyasetinde değişiklikler meydana gelecektir. Bu değişikliklerin başında ise yeni kurulacak devletler gelmektedir. Fakat yeni kurulacak devletler ve alınacak kararların sağlanması için barışın gerçekleşmesi gerekiyordu. Barış beklentileri 1918 yılında devletler tarafından oldukça istenen bir durum haline gelmiştir. Rusya'nın Bolşevik İhtilalı nedeniyle savaştan çekilmiş ve ardından Brest-Litovsk (3 Mart 1918) antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma gereği Rusya; Kars, Ardahan ve Batum'u (*Elviye-i Selase*) Osmanlı Devletine bırakmayı kabul etmiştir. Osmanlı devleti açısından oldukça önemli bir karardır. Fakat bu durum iyi bir gelişme olsa bile savaşın sonuna doğru gelindiği dönemde Osmanlı Devleti ve Almanlar ağır yenilgiler almış ve Rusya'nın yerine İtilaf devletlerini yanında savaşa giren ABD'nin güçlü konumda olması savaşın galip tarafının belirlendiği ortaya çıkmaktadır. Savaşın kazananın belirli oranda belli olması ve giderek güç kaybedilmesi

karşısında artık Müttefikler barış beklentisi içerisindeydi. Müttefik Devletlerin Orta Avrupa temsilcisi olan Avusturya- Macaristan İmparatorluğu, daha savaşın ikinci yılından itibaren barış teşebbüslerinde bulunmuş ama bu dönemde kaderini Almanlara bağladığı için yapamamıştır. 1918’ ikinci yarısında ise İmparatorlukta yer alan, Macarlar, Çekler, Hırvatlar, Slovaklar, Romenler arasında bağımsızlık hareketi başlayınca hükümet 3 Ekim 1918’de Villa Gusti’de mütareke imzalayarak savaştan çekilmiştir.⁵⁵Avusturya- Macaristan’ın savaştan çekilmesinin akabinde Almanlar da artık barış istiyordu. II. Wilhelm’in tahtan çekildiğini ilan etti ve başkanlığı sosyalistlerden Ebert’e bıraktı. Aynı günün akşamında Ebert, Reichstag’da Alman Cumhuriyeti’ni ilan ettikten sonraki önemli gelişme ise 11 Kasım 1918’de Almanya Rethondes’de mütarekesini imzaladı.⁵⁶ Milyonlarca insanın ölümüne neden olan ve daha önce bu şekilde ağır sonuçları görülmeyen savaşın sonuna gelinmiştir. Özellikle siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan son derece zor bir dönemin sonu gelmiştir. Batılıların deyimiyle “*Büyük Savaş*” Türklerin ise “*Cihan Harbi*” dediği bu savaşın siyasi bakımdan sonuçları önemlidir. İmparatorluklar yıkılacak ve yerine ulus devlet anlayışına sahip ülkeler kurulacaktır. Yeni siyasi sistemin oluşması ve barış ortamının kurulması pek kolay olmamıştır. Çünkü yenilen devletlerin bazı umutları varken savaştan galip çıkan devletler ise kendi çıkarlarının peşindeydi. Yenen ve yenilen devletlerin üzerinde siyasal, ekonomik ve toplumsal bakımdan sıkıntılar baş göstermiştir. Sınırların belirlenmesi ve savaş sırasında oluşan gizli antlaşmaların durumun nasıl şekil alacağı belirsizlik içerisindeydi. Savaş günlerinde imzalanmış ve kimileri Bolşevik’lerce açıklanmış olan bu gizli antlaşmalar, Osmanlı Devleti’ni ortadan bütünü kaldırmak amacını güdüyordu.⁵⁷ 1915 Mart tarihinde, İngiltere, Rusya ve Fransa arasında Londra’da imzalanan İstanbul Anlaşması’yla Bağlaşık Devletler, savaşı kazanırlarsa, İstanbul’la Boğazların Çarlık Rusya’sına verilmesini kabullenmiştir. 26 Nisan 1915’de, Bağlaşık Devletlerle İtalya arasında imzalanan Londra Anlaşmasıyla Türkiye’nin Asya’daki ülkelerinin kısmen veya tümüyle bölünmesi durumunda Antalya iline bitişik Akdeniz bölgesinde İtalya’ya adaletli bir pay verilmesi kabul edilmiş ve 16 Mayıs 1916’da imzalanan Skey-Picot Anlaşmasıyla Osmanlı Devleti’nin İngiltere, Fransa ve Çarlık Rusya’sı arasında bölünmesi kararına varılmış. 17 Nisan 1917 tarihli Saint Jean de Maurienne uzlaşmasıyla, İtalya’nın Anadolu’daki hak iddiaları aydınlatılmış Aydın ve İzmir’in İtalya’ya verilmesi kabul edilmişti.⁵⁸ Gizli Anlaşmaların gün yüzüne çıkması ve ortaya çıkardığı sorunlar barış öncesinde üzerine düşünülmesi gereken konuydu. Savaştan galip çıkan devletler parçalan

⁵⁵Bayur, *age*, s.681.

⁵⁶Armaoğlu, *age*, s.135.

⁵⁷S. R.Sonyel (2008).*Mustafa Kemal(Atatürk)Ve Kurtuluş Savaşı 1918-1923 Cilt.I,T.T.K.,s.4.*

⁵⁸Sonyel, *age*, s.5.

İmparatorluklardan kendilerine daha fazla pay almak istiyorlardı. Osmanlı Devleti'nin büyük topraklara sahip olması paylaşılacak devletlerin başında gelmesi demektir. Bu durum yapılan gizli Anlaşmalarda da görülmüştür. Aslında Osmanlı Devleti'nin topraklarına İtilaf güçleri yüzyıllardır göz dikmiş ve özellikle Balkan Savaşlarından itibaren bu durum netleşmiştir. Balkan bölgesinde meydana gelen isyanlar özellikle Rusya'nın istediği bir durumdur. Çünkü sıcak denizlere inmek istediği için bu amacını Balkanlardan gerçekleştirebilirdi. İsyanların sonucunda bağımsızlıklarını elde eden uluslar olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonucunda ise artık tamamıyla güçsüz durumda kalan İmparatorluğun parçalanması söz konusudur. Savaş süresince bazı cephelerde alınan yenilgilerin sonucu artık barış görüşmelerinin olması gerektiği ön plana çıkmış ve diğer devletlerinde barış görüşmeleri başlatması, Osmanlı Devleti'ni harekete geçirmiştir. Yaşanan siyasi sorunlar ve savaşların bunalımı altındaki toplum Türkçülük, Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık gibi her türlü fikir akımlarını denediği bir tarihsel süreç içinde çıkış yolu aramaktadır. Fikir akımlarından aradığını tam anlamıyla bulamayan Osmanlı Devleti, barışın sağlanması ve İstanbul'un işgal edilmemesini istiyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndan dökülen Türk kanından ve öteki felaketlerden sadece ızdırap duyan ve bunun dışında hiçbir şey yapmayan Sultan V. Mehmet Reşad'ın ölümü üzerine, Osmanlı Devleti'nin iç ve dış politikasında büyük değişiklikler beklenirken Sultan Abdülmecid'in oğullarından Mehmet Vahideddin(Altıncı Mehmet), 4 Temmuz 1918'de Osmanlı İmparatorluğu tahtına oturdu.⁵⁹ Yeni padişah olan Mehmet Vahideddin, Sultan Mehmet Reşad'a göre siyasetle yakından ilgilenen ve sürekli olarak takip eden bir özelliğe sahipti. Saltanat yanlısı olması ve İttihatçılardan haz etmemesi izleyeceği politika hakkında ipuçları vermiştir. Savaşın sonucunda dünya siyasetinde İmparatorluklar yıkılırken ve demokrasi adımları atılmaya başlarken tahta geçmiş olan Vahdeddin'in siyasi görüşü bu yeni düzenle uyuşmamaktadır. Bundan dolayı ilerleyen dönemde iç politikada önemli sorunlar başlayacaktır. Fakat savaşın sonuna gelindiği vakit Osmanlı Devleti'nin gündemi barış koşullarının nasıl gerçekleşeceği konusudur. Talat Paşa kabinesinin sorumlu tutulduğu I. Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti ciddi kayıplar vermiş, büyük bir yıkım yaşamıştır. İtilaf güçleri, savaşın uzamasına ve maddi hasarların oluşmasına sebebiyet veren kabinenin çekildiği takdirde bazı görüşmelerin başlayacağını bildirmiştir. Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa da, padişaha bir telgraf çekerek Talat Paşa'nın çekilmesini ve onun yerine Müşir Ahmet İzzet Paşa'nın (Mareşal Ahmet İzzet) getirilmesinin yerinde olacağını hatırlatmıştı.⁶⁰ Ayrıca Harbiye nezareti içinde kendisini uygun görmüştü. Fakat

⁵⁹S. Tansel, *age*, s.2.

⁶⁰S.Tansel, *age*, s.10.

kurulan kabinede İzzet Paşa Harbiye Nezaretini kendisi üstlenmiştir. Vahdeddin'in güvendiği isim olan İzzet Paşa hükümetin başında olurken kabinede İttihatçılardan da bazı isimler yer almıştır. Kurulan hükümetin tek amacı barış görüşmelerini başlatmaktır. Bulgaristan'ın Selanik antlaşması ile savaştan çekilmesi zaten Osmanlı Devleti'ni harekete geçirmişti. Ancak barış görüşmelerinin olması için arabulucu gerekliydi. Osmanlı Devleti, 6 Ekim 1918'de İspanya aracılığıyla ABD Başkanı Woodrow Wilson'a ateşkes için başvuruda bulunmuş, ancak bir cevap alamamıştır. Ahmet İzzet Paşa Hükümeti ise savaş tutsağı İngiliz General Towshend aracılığıyla İngilizlere barış talebinde bulunmuştur. Osmanlı Hükümeti bu durumu fırsat olarak değerlendirerek kendi çıkarlarının göz ardı edilmediği bir antlaşmanın olacağını mümkün görüyordu. Mütareke talebini İngilizler kabul etmiş ve Osmanlı Devleti'nden Limni adasının Mondros limanına bir heyet göndermesini istemiştir. Heyetin oluşturulmasında Padişah Vahdeddin'in talebi Damat Ferit'in heyetin başkanı olmasını istemiştir. Fakat hükümet içerisindeki tepkiler doğrultusunda onaylanmamıştır. Yani Vahdeddin ve yanındakilerin siyasi gücü tam olarak etkin değildir. Belirli aşamadan sonra saltanatı devam ettirmek için güçlü konuma gelecektir. Damat Ferit'in onaylanmamasından sonra Mondros'a Bahriye Nazırı Rauf Bey'in Başkanlığında Yarbey Sadullah Bey, Dışişleri Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Sekreter Ali Türkgeldi'den oluşan heyetin gönderilmesine karar verilmiştir.⁶¹ Vahdeddin heyete talimat olarak saltanatın çıkarlarının korunmasını vermiştir. Mütareke Amiral Calthorpe ve Rauf Bey tarafından imzalandığında İtilaf devletleri dostane bir ilişki sürdüreceklerinin sözünü veriyordu fakat maddelere de bakıldığında durumun bu şekilde seyretmeyeceği açıktı. Mütareke'nin ağır şartları bir ateş kesme antlaşmasından çok daha fazlasını içeriyor, İtilaf güçlerinin İstanbul'u bitirmek istediğini apaçık ortaya koyan maddeler bulunuyordu. Uzun görüşmeler ve güç şartlar altında, kabullenilmesi zor bir takım hükümlere rağmen, Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918'de Midilli Adasının Mondros limanında imzalanır. Bu şartlar Osmanlı Devleti'ni parçalamak isteyen güç sahibi devletlerin ortaya koyduğu somut bir belge niteliğindedir. İçeriğinde Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması, bütün önemli stratejik noktaların İtilaf Devletleri tarafından işgal edilebilmesi, Türk ordusunun terhisi, silahların bırakılması ve Türk Garnizonlarının teslim olması şeklinde askeri yönden zayıflatıcı talepler bulunmaktaydı. Mondros Ateşkesinden sonra, İstanbul'da ki siyasi güç dengesi temel olarak dört noktaya dayanıyordu: 1. Padişah, 2. Hükümet, 3. Meclis ve 4. İşgal kuvvetleri.⁶² Mustafa Kemal Paşa, hükümete mütarekenin işgale yönelik maddeler içerdiğini bildirip, barış havası içerisinde giren hükümet ve basına mütareke koşullarının

⁶¹Türkgeldi, *age*, s.170.

⁶²A. Coşkun(2008).*Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay İşgal, Hüznün, Hazırlık*, Cumhuriyet Yay, s.88.

bağımsızlıkla bağdaşmayan maddeler olduğunu açıklamaya çalışıyordu. İstanbul Hükümeti İngilizlerin, düşünüldüğü gibi işgal niyetinde olduğuna kanaat getirmiyor ve Mustafa Kemal'in bu karşıtlığına hak vermiyordu. Antlaşmayı olumlu şekilde değerlendiren saray halkı, yaşanan gelişmelerden memnun görünüyordu. Barışın sağlanmasının önemli olarak gören saray ve hükümet üyeleri Osmanlı topraklarını güvence altına aldıklarını sanıyorlardı. Rauf Bey antlaşmayı şu şekilde değerlendirmiştir:

*“ İmzaladığımız mütareke sonuncunda devletimizin bağımsızlığı, saltanatımızın hukuku bütünüyle korunmuştur. Bu mütareke, galip ile mağlub arasında bir mütareke değil, belki savaş durumundan çıkmak isteyen denk iki kuvvet arasında yapılabilecek bir savaşıma son vermek niteliğindedir. ”*⁶³

İmzalanan antlaşmayı olumlu şekilde değerlendiren Rauf Bey ve hükümet, İstanbul'un işgal edilmeyeceğini ve İtilaf güçlerinin geri çekileceğini düşünüyorlardı. Mondros Mütarekesini imzalayan heyette önemli kişiler arasında bulunan Rauf Bey, hatıratında mütareke sürecini şu şekilde yorumlamıştır:

*“ Kendimi bildiğim günden beri vakfettiğim aziz vatanım uğrunda çalışmalarımda, en kötü şartlar altında dahi Allah'a şükür, bir an olsun başarısızlık nedir bilmemiştim ve memleket ve milletimin hayrı için yapılması gerektiğine inandığım işler karşısında da biran olsun tereddüt ve cesaretsizlik duyduğum da olmamıştı. Lakin şimdi, tarihimiz karşısında yüklendiğim sorumluluğun tesiri altında, tarifi imkânsız bir üzüntünün doğurduğu tereddütte kendi kendime: “ Acaba doğru yolda mıyım?” yaptıklarımın daha başka türlü, daha isabetlisi ve daha elverişlisi yapılamaz mı? Deyip durarak adeta kendimi yiyorum. ”*⁶⁴

Rauf Bey üzerindeki sorumluluğun bilincinde olduğunu vurgulayarak mütarekenin zor ve ağır şartlar içerdiğini şu şekilde yorumlamıştır:

*“ Üç gündür çekişmelerimize rağmen istediğimiz şekle koyamadığımız maddeler, pürüzlü kalmış fıkralar gözümün önüne geliyor ve böyle bir Mütarekenameyi nasıl imzalayabileceğimi düşündükçe, içim yanıyordu. ”*⁶⁵

İmparatorluğun oldukça zor dönemlerinde görev almış olan Rauf Bey ağır şartların kendisini nasıl etkilediğini bu şekilde yorumlamıştır. İmzalanan antlaşma yurttan büyük yankı uyandırmıştır. Hükümetin amacı sessizliği korumak ve azınlıkları korkutmamaktır. Başkent'in işgal edilmemesi de hükümetin bir numaralı amacı olmuş ve bu durum için müdahaleler almıştır. Damat Ferit paşa başta olmak üzere hükümet içerisinde İngiliz dostluğu ve İngiliz yanlısı bir durum olmuştur. İstanbul hükümeti daha çok İngiliz otoritesi altındaydı ve bu ikilik Avrupalı devletler tarafından lehte kullanılıyordu. İtilaf Kuvvetleri manda yönetimine daha

⁶³ Yeni Gün, (2.11. 1918) Haberler, s.2.

⁶⁴ R. Orbay (2005). *Cehennem Değirmeni Cilt: I (Siyasi Hatıralarım)*, Emre Yayınları, s.139.

⁶⁵R. Orbay, *age*, s.140.

yakın gördükleri padişah'tan İstanbul hükümetinden yararlanmaya çalışıyorlardı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros mütarekesi baştanbaca bütün memlekette bir ferahlık yarattığı gibi bu hadise ile ilgili olarak hükümetin vilayetlere, müstakil sancaklara ve ordulara yaptığı tamim de bunu gösteriyordu.⁶⁶ Hükümetin inandığı ve sergilediği tavır memleketin yara almadan kurtulmuş olduğunu insanlara duyurmaktı. Hala ümitlerini yitirmemiş olan Hükümet özellikle yabancı kuvvetlerine iyi şekilde davranış gösteriyordu. Sergiledikleri dostane tutumla da yandaşlarını arttırıyorlar, bu durum Mustafa Kemal ve arkadaşlarının çaresiz hissettiriyordu. Mütareke'nin ardından hükümetin özellikle istemediği ve işgal edilmesine karşı koyduğu İstanbul'a 13 Kasım günü Yunan zırhlıları Dolmabahçe Sarayı'nın önüne zincir atmıştı. İstanbul Osmanlı Devleti için oldukça önemli bir şehirken aynı zaman da Yunanlılar için de öyledir. Hükümet içerisinde telaşlanma olsa da kısa sürmüş ve durumu işgal olarak algılamamışlardır. Mütarekeyi izleyen işgaller ise ilk olarak Musul ve daha sonra İskenderun'da başlamıştır. Saray'ın hesaplarının tersine bir süreç başlamış ve işgallerin başlaması ilk başta sorun olarak görülmemiştir. Bu süre zarfında ise Mustafa Kemal İstanbul'a gelmiştir. Mustafa Kemal, İstanbul'a gelişinden Samsun'a gidişine kadar olan süreçte İstanbul'da bir takım önemli faaliyetler sürdürmüştür. Vahdettin, İngiliz ve İtalyanlar ile görüşmüş, Fethi Bey ile birlikte Minber adında bir gazeteye ortak olmuştur. Hükümete sert eleştirileri ve muhalifliği ile bilinen Minber, sansüre uğradı ve Meclisi Mebusan'ın kapanmasından bir gün önce sansür ve maddi zorluklar neticesinde kapandı. Mustafa Kemal siyasi kadro içinde yer almak, Harbiye Bakanlığında görev almak için birtakım görüşmeler yaptı. Her gelişinde kaldığı Pera Palas otelinden Şişli'deki İtalyan İşgal Kuvvetleri Komutanlığının karşısında yer alan üç katlı evine yerleşmiş ve annesini de Akaretlerden Şişli'ye taşımıştır. Mütareke Döneminin en kuvvetli siyasi oluşumu İttihat ve Terakki Partisi olmuştur. Fakat Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından hemen sonra toplanan olağanüstü kongre sonucu partinin kurucu isimleri yurtdışına kaçmış ve partinin manevi mirası Teceddüd Fırkasına devredilmişti. Talat, Enver, Cemal Paşalarla arkadaşlarının firarı memlekette geniş akisler uyandırmış ve mal ve mülklerinin haczi ile harb içinde faaliyetleri birçok dedikodulara sebep olmuştur. İaşe ve men-i ihtikâr heyetlerinin hesapların gözden geçirilmesi hakkında, Mebusan Meclisinde, Hudeyde Mebusu Hıfzı Bey ve arkadaşları tarafından bir tahrir verilmiş ve bu da hükümete havale olunmuştu.⁶⁷ İttihat ve Terakki'nin mirasını devralan Teceddüt Fırkası başarılı olamayınca onu yeni partiler izledi. Örneğin, Osmanlı Sulh ve Selamet, Ahali

⁶⁶ M. T. Gökbilgin (2019).*Milli Mücadele Başlarken*, Kronik Yay, s.3.

⁶⁷Gökbilgin, *age*, s.8.

İktisat, Sosyal Demokrat, Selameti Amme (Kamunun Kurtuluşu) gibi partiler sayılabilir.⁶⁸ Hürriyet ve İtilaf Partisi, İttihat Terakki Partisinin neredeyse tüm ses getiren karşıtlarını barındırarak kuruldu. Sonrasında 9 Mayıs 1919'da Milli Ahrar Fırkası ve Milli Türk Fırkası da kurulacaktır. Bu dönemde İstanbul'da siyasi bir karışıklık yaşanıyordu. İttihat ve Terakki Partisi padişaha hükümetin çekileceğini bildirdi. Tevfik Paşa'nın da ardından Ahmet İzzet Paşa'nın hükümeti kurmasına karar verildi. Bu olaylar gelişirken 10 Ekim 1918'de Osmanlı Meclisi açıldı.⁶⁹ Mustafa Kemal, İzzet Paşa'nın yanı sıra hükümette bulunmasını desteklediği isimleri kendisi de dâhil olmak üzere bir telgraf ile padişaha ilettili. 14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa kabinesinde, Atatürk'ün önerdiği Fethi Okyar İçişleri bakanı; Rauf Orbay Bahriye bakanı; Hayri Bey şeyhülislam olarak görev aldılar, ama Mustafa Kemal'e yer verilmemişti.⁷⁰ İzzet Paşa'nın hükümetinden sonra yerine Tevfik Paşa'nın hükümet kurması düşünüldü ise de Mustafa Kemal ve arkadaşları güvensizlik oyu almaları için çalışmalara başladı. Fakat Mustafa Kemal'in şaşkınlığı içinde Tevfik Paşa meclisten güvenoyu aldı. O günün koşullarında, milletvekilleri, hükümet güvenoyu alamazsa meclisin kapatılacağına inanmışlardı. Fakat Mustafa Kemal bunun için Vahdettin ile samimi şekilde görüşüp kafasındakileri anlatmak istedi. Padişahın verdiği olumsuz tutumun sebebi birkaç gün içinde Meclisi Mebusan'ı feshedince anlaşılmıştı. Bu tutum, işgal girişimlerini eleştiren milletvekillerinden ve dolayısıyla meclisten rahatsız olan işgalcilerin de işine gelmişti. Böylece Mustafa Kemal'in siyasi kadroda yer almaya yönelik oluşturduğu model uygulanamadı. Meclisin dağıtılmasından sonra, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının sırtına, bir yenilgi duygusunun ağırlığı çökmüştü. Artık yeni çözüm yollarının aranmasının kesinleştiği bir döneme girilmişti. İtilaf kuvvetleri, Mondros'un ağır şartlarının üzerine fiili işgale başlamış, 1918 Kasımında Musul'u işgal etmiş daha sonra İstanbul'a asker çıkarmaya başlamışlardır. İstanbul'un Müttefikler tarafından işgali iki evrede tamamlandı: 13 Kasım 1918'den 20 Mart 1920'ye kadar İstanbul de facto işgal edildi; 20 Mart 1920'de Müttefikler, şehri de jure işgal etmeye başladıklarını ilan ettiler.⁷¹ Türk halkı, I. Dünya Savaşı'ndan sonra maddi manevi birçok kayıp vermiş, ardından Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla bu zor sürecin sona erdiğine inanmak istemişti. Fakat gelişen işgal girişimleri ve olaylar sonucunda artık çaresizlik söz konusu haline gelmiştir. Ayrıca Anadolu toprakları üzerinde hak iddiasında bulunan Yunanlılar, batı kıyılarında ve Anadolu üzerinde izleyeceği politikayı göstermeye başlayacaktır. Savaştan mağlup şekilde ayrılan Osmanlı Devleti'nin izleyeceği

⁶⁸Coşkun, *age*, s.96.

⁶⁹Coşkun, *age*, s.43.

⁷⁰Coşkun, *age*, s.46.

⁷¹B.Criss(2020). *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*,(Çev): Ahmet Kaçmaz, İletişim Yayınları, 2020,s.16.

siyaset İngiliz yanlısıdır. Ayrıca İngilizlerin baskısı ve Padişahında isteği doğrultusunda savaş suçluları hakkında soruşturma girişimleri başlamıştır. İngilizlerin mandasında gelişim göstermek ve Ülkeyi toparlamak ana hedef olarak belirlenirken, vatanını seven ve Milliyetçi duygularla hareket eden bazı subaylar kurtuluş yolunun çalışmalarına başlamıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İttihatçıların bazıları cephaneliklerini saklamış ve örgütlenme yoluna gitmiştir. Dünya Savaşı'ndan sonra nüfus artmış ekonomik durum kötülemeye başlamıştı. Türk halkı, Anadolu'da ve İstanbul'da birtakım örgütlenme yoluna başvurmuştur. Karakol Cemiyeti, Felah Grubu, Müdafaa-i Milliye Teşkilatı, Türk Ocağı, Özbekler Tekkesi gibi cemiyetler kurtuluş mücadelesinde önemli bir fonksiyona sahiptir⁷². Fakat örgütlenmeler ve kurulan cemiyetlerle mücadele edilmeye çalışılmışsa da bölgesel nitelikli olması dolayısıyla çok fazla etkinlik sağlanamamıştır. Kurumlar çalışmamaya başlamış ve sefalet doğmuştu. Yolsuzluk neticesinde ortaya çıkan yeni zengin sınıfın tüketim şekli ile toplumun ahlakı bozulmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin yönetim kademesinde karışıklıklar yaşanırken, halk da perişan hale gelmiş ve mücadele etme gücünü aramaktadır. Türk milleti kendi kaderini merak ediyor, ülkenin geleceğinin İtilaf kuvvetlerinin iki dudağının arasında olduğunu düşünerek daha da sıkılıyordu. Türk halkı dışında diğer savaştan ağır sonuçlar almış milletler de zor durumlar içerisinde Büyük Savaş'ın sonuçlanmasını ve yeni bir sistemin kurulmasını bekliyorlardı. Yeni siyasi düzeninin kurulması ve barışın sağlanması için güçlü olan devletlerin kararları önemliydi. Avrupalı devletler Osmanlı'nın kalıntılarını toplama planları yapıyor, Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmaları tasarlıyor ve Wilson'un Selfdetermination ilkelerine dayalı isteklerini Türk milletine dayatıyorlardı. Wilson Prensipleri ile birlikte savaşa dâhil olan ve barışın sağlanmasında adımlar atmaya çalışan ABD'nin siyasi politikaları oldukça önemliydi. Wilson Prensiplerinin doğrultusunda kendi haklarını savunan ulusları nasıl barışa ikna edeceği tartışma konusuydu. Nitekim daha Mütareke imzalandığı vakit Osmanlı toprakları işgal edilmeye başlamış ve iç karışıklıklar meydana gelmiştir. Osmanlı topraklarına saldıran güçlerin güvencesi ise Wilson Prensipleri ve mütareke antlaşması olmuştur. Padişah Vahdeddin işgallere tepki göstermemiş ve işgalcilerin amacını farklı olarak yansıtmıştır. Bu işgal durumları yansıtmaması ise kendi yararına kamuoyu oluşturan gazeteler tarafından olmuştur. Anadolu'da gelişen direnişe karşı çıkan ve Saray'ın politikasını destekleyen gazete ve dergilerin bazıları şunlardır: Adana Postası, Alemdar, Ferda, İrşat, Payam-ı Sabah, Sabah, Ümit ve Zafer. Milli Mücadele yıllarında Anadolu hareketinden yana bazı gazete ve dergiler şunlardır: Açıksöz, Adana'ya

⁷²F.Tevetoğlu (1988).*Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, TTK Yay, s.3.

Doğru, Ahali, Ahval, Aksiseda, Akşam, Albayrak, Anadolu, Babalık, Ceride-i Resmiye, Dertli, Doğrusöz, Erciyes, Hâkimiyet-i Milliye, Hayat, Hukuk-u Beşer, Işık, İbret, İkdâm, İrade-i Milliye, İzmir’e Doğru, Misak-ı Milli, Öğüt, Sebilürreşat (Sırat-ı Müstakim), Söz, Vakit, Yeni Adana, Yeni Gün.⁷³ İstanbul basını genellikle silahlı direnmenin yerine diplomasi yanlısı olmuştur. Saray yanlısı tavır sergilemiştir. Anadolu Basını ise daha gerçekçi bir yaklaşım ile Milli Mücadele yanlısı olmuş ve işgalleri eleştirmiştir. Mütareke şartlarının Osmanlı Devleti’nin yararına olduğunu basın yoluyla halka aktarmaya çalışan Saray, İstanbul’un işgal edilmemesini özel olarak istiyordu. Hükümet İstanbul’un işgal edilmemesini isterken diğer yandan iç siyasi sorunlarla uğraşıyordu. Tevfik Paşa hükümetini baskı altına alan Hürriyet ve İtilaf partisi, hükümeti oldukça sert şekilde eleştiriyordu. Tevfik Paşa hükümetini uğraştırmakta olan iki konu vardır. Bunlardan birisi Ermenilerin göç ettirilmesinde yaşanan sorunlar, diğeri ise savaş suçluların yargılanma meselesi olmuştur. Vahdeddin ile Hürriyet Ve İtilaf Partisini ortak noktada buluşturan İttihatçılar olmuştur. İttihatçıları suçlu olarak gören ve hükümet içerisinde istemeyen iki önemli güç hükümeti yetersiz olarak görüyordu. Tevfik Paşa Hükümeti gerçekten son derece elverişsiz bir ortamda iktidara gelmişti. Zira hükümetin kurulduğu sıralarda İtilaf donanmaları Boğazlardan girerek Dolmabahçe Sarayı’nın önüne kadar gelmiş ve İstanbul’da yaşayan Rum, Ermeni ve Musevilerin alkışları arasında burada yerleşmeye başlamışlardı.⁷⁴ Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı’na girildiği zaman kaldırılmış olan kapitülasyonların tekrardan işlev görmesi için İtilaf güçlerinin baskısı bulunmaktadır. Tevfik Paşa Hükümeti bir icraat hükümeti değildi. Nitekim bu özelliklerinden dolayı Tevfik Paşa Hükümeti Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası tarafından kabul görmemiş ve gerek Meclis-i Mebusundaki fırka mensupları ve gerekse fırkanın yayın organı olan Minber gazetesi aracılığıyla Tevfik Paşa Hükümeti sert eleştirilere maruz kalmıştır.⁷⁵ Baskılara boyun eğen bir hükümet görüntüsü çizilmiş ve İngilizlerin savaş suçlamalarının yanı sıra İngiliz esirlerine kötü davranıldığı öne sürülerek cezalandırılmanın başlamasını istemişlerdir. Artan baskıları kaldıramayan Tevfik Paşa Hükümeti bu durumlar karşısında istifa vermişlerdir. Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu siyasi bunalımın sonucunda Tevfik Paşa Hükümeti’nin istifa vermesi dönemin Fransız gazetesi olan Excelsior’a şu şekilde yansımıştır:

⁷³ İzzet Öztoprak, *age*, s.247.

⁷⁴B.Kocaoğlu (2006). *Mütarekede İttihatçılık (İttihat ve Terakki Fırkası’nın Dağılması)*, Temel Yayınları, s.109.

⁷⁵ Kocaoğlu, *age*, s.109.

“ Türkiye’de bakanlık krizi patlak verdi. Türk hükümeti istifasını sunarken hükümet içerisinde ayrılıklar meydana geldi. Sultan barış görüşmelerinin kapılarını aramak niyetindedir. Osmanlı ülkesinde gerçekleşen siyasi tartışmalar ayrılıklara neden oldu. Artık tüm imtiyazlar sultanın elindedir. Tevfik Paşa hükümeti beklenen gelişmeleri sağlayamamış gibi görünüyor.”⁷⁶

Tevfik Paşa’nın çekilmesiyle Vahdettin eniştesi Ferit Paşa’yı sadarete getirme olanağı bulmuştu.⁷⁷ 3 Martta Tevfik Paşa kabinesi düştü ve ertesi günü, hükümetin Damat Ferit paşa uhdesine tevdi edildiği Padişahın bir hattı bir hattı hümayunu ile açıklandı.⁷⁸ İş başına geçen Damat Ferit Paşayı zor günler beklemekteydi. Vahdeddin’in isteği bir nevi yerine gelse de aslında hem iç politikada hem de dış politikada zorlu bir süreç başlayacaktır. Ayrıca nerdeyse tüm dünyanın gözü kulağı Barış Antlaşması’nın yapılmasında ve sınırların düzenlenmesindeydi. Osmanlı Devleti gibi diğer devletler de Paris Barış Konferansı’nın nasıl şekilleneceği ve düzenleneceği merak konusuydu. Savaş sonrası beklentiler her millet açısından farklı olmuştur. İmparatorlukların yıkılması ve yeni devletlerin kurulmasında sınırların çizilmesi belirleyici olacak ve savaştan sonra kesin olarak barışın sağlanabileceği düşüncesi oldukça zordu. Osmanlı Devletini bekleyen zorlu günler içerisinde diplomasi savaşı başlayacaktır. Paris Barış Konferansında Osmanlı’nın topraklarında hakkı olduğunu savunan diğer milletler oldukça istekli ve haklarını savunma ve isteme konusunda ikna ediciydiler. Bir taraftan Venizelos birçok taleplerde bulunuyor, İstanbul, İzmir vesaire hakkında iddialar ileri sürüyor, Emir Faysal, Şükrü Ganimi gibi Arapların ve Suriye’nin temsilcileri de, Osmanlı devletinin parçalamaya matuf, teklif ve isteklerde bulunuyorlardı.⁷⁹ Osmanlı Devleti’nin içerisinde bulunduğu sıkıntılı süreçlerin çözümlerini bulmak oldukça güç bir durumdu. Vahdettin ve güvendiği Damat Ferit Paşa hükümetinin aramış oldukları çözümler genellikle kendi şahıslarını ve bulundukları mevkileri korumakla alakalı olmuş ve tam anlamıyla bir çözüm yolu bulunamamıştır. Milliyetçiler ise daha çok vatan topraklarının savunulması ve Türk halkının haklarının korunmasından yanaydı. Milliyetçilerin sergilemiş oldukları davranış toprakların kaybedilmemesi için yapılmıştır. Osmanlı Devleti’nin bazı önemli toprakları yabancı kuvvetler tarafından işgal edilmeye başlamıştır. Hükümet ise bu işgal girişimlerine sesiz ve güçsüz durumda kalmıştır. Osmanlı Devleti’nin askeri ve diplomasi gücü oldukça zayıf durumadır. Hal böyle iken hükümet bu durumu bahane ederek sesiz kalmayı tercih etmiş ve çözüm üretmekte kısır kalmıştır. Dünya siyasetinin değişimi açısından dönüm noktası olan Paris Barış Konferansı’nın merakla beklendiği dönemlerde Osmanlı Devleti’nin iç ve dış

⁷⁶Excelsior, (10. 10.1918),*Haberler*, s.2.

⁷⁷Ş.Turan, *age*, s.95.

⁷⁸Gökbilgin, *age* s.56.

⁷⁹Gökbilgin, *age*, s.50.

siyaseti oldukça zayıf durumdadır. İç siyasetin karışık bir durum içerisinde olması ve ayrımcı bir yapının bulunması, Osmanlı Devleti'nin dış siyasetini olumsuz anlamda etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin zor durumda olmasından dolayı ve dış güçlerinde desteğiyle birlikte azınlık durumunda olan milletler Osmanlı Devleti'nin karşısında duracak ve toprak iddiasında bulunacaklardır. Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren bölgeler Konferans esnasında oldukça önemli konular arasında olacaktır. Diğer önemli bölgelerden olan Orta Doğu toprakları ise Paris Barış Konferansında üzerinde zaman harcanacak bir konu haline gelecektir. Orta Doğu bölgesi Dünya siyasetinin önemli konuları haline gelmesinin en temel nedenlerinden birisi ham madde açısından zengin bir bölge olmasıdır. Büyük güçler bu bölge için rekabet halinde olacaktır. Diğer bir deyişle büyük güçler arasında kıyasıya bir anlaşmazlık ortamı doğacaktır. Dünya siyasetinde barış ortamını sağlamak kolay olmayacaktır. Nitekim her devletin istekleri tam anlamıyla sağlanamayacaktır. Yeni sınırların belirlenmesi ve barış ortamının sağlanması açısından oldukça önemli olan Konferans, her ulus için aynı koşulları sağlamayacaktır. Sağlanamaması ise oldukça doğal bir neden olarak ortaya çıkmıştır. Azınlıkların durumu ve nasıl çözüm bulunacağı merak konusuydu. Paris'te barışı oluşturmaya çalışanlar tarafından, azınlıklar sorununun yalnızca haritayla çözülemeyeceği açıkça görülmüştü.⁸⁰ Paris'te toplanacak olan konferansta söz sahibi olan ülkelerin alacakları kararlar gelecek yılların siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan nasıl şekilleneceğinin habercisi olacaktır. Barışın mimarları, karar verirken ve uygularken oldukça zorlanacaklardır. Her kesimi mutlu etmek imkânsız gözükmekteydi. Öncelikli olarak da büyük güçlerin düşünceleri ve amaçları ön plandayken barışı tam anlamıyla sağlamak zor olacaktır. Sağlıklı bir ortam içerisinde karar almak mühimdir. Fakat pastadan pay almak isteyenlerin hedefleri çatışmaya girdiği vakit sağlıklı bir karar almak ve adaleti sağlamak kolay değildi. Yıkılan imparatorlukların ardından yurtsuz kalan azınlıklar ve sınır anlaşmazlıkları çözümü halen soru işareti olarak durmaktaydı. Dünya siyasetine yön verecek konferans günler geçtikçe merak ediliyor ve tartışma konusu oluyordu.

⁸⁰ M. Mazower (2015).*Karanlık Kıta*,(Çev): Mehmet Moralı, Alfa Yayınları, s.83.

3. PARİS BARIŞ KONFERANSI VE BASIN

3.1. Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuna Doğru Barış Beklentileri

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte savaştan galip çıkanların savaşın sorumlusu olarak gördükleri mağlup devletlerden çıkarlarını elde etmek için barış hareketine başlamışlardı. Savaşın sona ermesiyle birlikte sırasıyla mütarekeler imzalanmıştır. Bulgaristan'ın 29 Eylül'de Osmanlı Devleti'nin 30 Ekim'de, Avusturya – Macaristan'ın 3 Kasım'da ve son olarak ise 11 Kasım 1918'de Almanya'nın ateşkes antlaşması imzalamıştır. Böylece uzun süredir devam eden savaş süreci sona ermiştir. Artık savaşı kesin olarak bitirme ve barış antlaşmalarının imzalanma süreci başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdirmek amacıyla 18 Ocak 1919'da Paris'te bir barış konferansı toplanmış ve buradan yaklaşık otuz iki devlet ve milletin temsilcileri yer almıştır. İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya ve Japonya'nın temsilcileri hâkim devletler konumunda konferans içerisinde kurulmuş komisyonlarda yer almışlardır. Yine bu devletlerin Başbakan ve Dışişleri Bakanlarından oluşan “*Onlar Konseyi*” sadece Başbakanlarından oluşan “*Beşler Konseyi*” kurulmuştur. Ancak son oluşum, Japonya Başbakanı'nın çekilmesiyle “*Dörtler Konseyi*” haline dönüşmüştür. Dünya'nın yeni bir oluşuma gireceği dönemeçte paylaşımı yapmak için bir araya gelen temsilcilerin her biri kendi ülkesi ya da kurmak istedikleri devlet namına isteklerini sıralamak için bu konferansa gelmişlerdir. İmparatorluklar artık eski gücünde olmadığı gibi büyük toprak kayıpları yaşamıştır. Ayrıca yıkılan imparatorluklardan yeni uluslar doğmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda yenedünya sistemini kurmak hayli güç bir sorumluluktur. Barışın sağlanması amacıyla ön plana çıkarılmak istenen ve aslında konferans öncesinde Yeni Dünya düzenini hangi koşullar altında gerçekleşmesi gerektiğini öne süren gelişme Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilsonun yayınlamış olduğu 14.Maddelik prensiplerdir. Savaş sırasında dengeleri değiştiren bir atılım olmuştur. İtilaf Devletlerinin kabul gördüğü Wilson prensipleri savaş sonrasında tam anlamıyla uygulanamayacak ve önü kesilecektir. Prensiplerin amacı gizli antlaşmaları ortadan kaldırmak ve ulusların kendi geleceklerini kendileri tayin edeceklerdi. Ayrıca imparatorluklar ortadan kalkacak ve demokratik bir anlayış içerisinde siyaset sürdürülecekti. Konferansın temelini 14. Maddelik Wilson Prensipleri oluşturmaya başlayacaktır ve barış çalışmalarının öncelikli odak noktası olacaktır. Savaş sonrası kurulacak konferansın amacı barışı kalıcı hale getirmektir.

Wilson bu 14 noktayı sadece bir müttefik zaferini göz önünde tutarak değil, ister müttefik zaferi olsun, ister Merkezi Devletler zaferi olsun ve hatta isterse iki tarafın anlaşmasına dayanan bir barış olsun, sadece genel bir barışı göz önüne alarak

hazırlamıştı.⁸¹ Woodrow Wilson barış antlaşmalarının koşullarını belirlemede kişisel bir rol oynamaya o kadar kararlıydı ki, bunları görüşmek üzere Avrupa'ya geldi ve böylece, görevi başındayken batı yarıküresinden çıkan ilk Amerikan başkanı oldu.⁸² Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'un Avrupa'ya gelmesi ve ziyarette bulunması The Times Gazetesi'ne "Bay Wilson Avrupa'ya Geliyor" başlıklı haberdeki yansıması şu şekildedir:

" Başkan, barış antlaşmasının temel özelliklerinin çözümlenmesine ilişkin tartışmalara katılmak amacıyla, olağan Kongre Toplantısının (2 Aralık'ta) açılmasından hemen sonra Fransa'ya yelken açmayı umuyor. Resmi Barış Konferansı oturumları boyunca kalması muhtemel değildir, ancak nihai anlaşmanın daha büyük ana hatlarını belirlemede hararetli tartışmanın açık dezavantajlarını ortadan kaldırmak için başlangıçta onun varlığı gereklidir. , bu konuda mutlaka kendisine danışılması gerekir.

*Elbette, Konferans boyunca Amerika Birleşik Devletleri'nin temsilcileri olarak oturacak delegeler eşlik edecek. 19 Kasım günü Başkan Wilson'a kuşkusuz Mrs. Wilson ve Paris'i ziyaret etmenin yanı sıra Londra'ya ve muhtemelen Brüksel ve Roma'ya da gitmeleri bekleniyor. Avrupa'yı ziyaret ederken, başkan iki emsal oluşturacak çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin söz konusu olduğu bir Barış Konferansına katılan ilk Amerikan Başkanı ve Kuzey Amerika'dan ayrılan ilk Amerikan Başkanı olacak."*⁸³

Dünya barışına katkıda bulunmak için hamle yapmak isteyen ve çalışmalarını yürüten Wilson'un düşüncelerinin gerçekleşmesi çok kolay olmayacaktı. Savaş sonucunda milletlerin amacı kendi çıkarlarını korumak ve sınırlarını kendi istekleri doğrultusunda çizmekti. Özellikle Wilson maddelerinin işe yaraması için bu gibi sorunları halletmesi gerekiyordu. Sorunları halledebilmesinden önce ise kendi ülkesinde barış koşulları için destek armaya başlamıştır. Avrupa'da temsilcisinin barış koşullarının nasıl şekilleneceğine dair çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Sorunlar büyüktü ve Fransa ile İngiltere konferansın başlamasından önce kendilerinin başrolde olacaklarını tahmin etmişlerdir. Çünkü büyük sorun olan Almanya'yı Fransa adeta cezalandırmak için sabırsızlanırken İngilizler ise Ortadoğu emellerini gerçekleştirmenin peşindeydiler. Rusya sorunu ve Avrupa'da Bolşevik devrimlerin kopacağı korkusu Barış Konferansının üzerinde dolaşan bir tehditken Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği fazla önemli değildi ve Wilson Ortadoğu'ya fazla dikkat etmeyecek kadar meşguldü.⁸⁴ Her millet geleceğini merak ettiği gibi Osmanlı Devleti'nin yurttaşları da geleceklerini merakla bekliyordu. Savaşın getirmiş olduğu zorlu koşullar altında mücadele veren Türk halkının umudu bir nebze olsa Wilson Prensiplerindeydi. Türkler, Bağlaşık Devletlerin hoşgörüsüyle davranacaklarına inanmış; Başkan Wilson'un demeçlerini verilmiş söz (vaat) sayarak, Bağlaşıklarla bırakışma imzalamayı yeğ tutmuşlardı; oysaki hala

⁸¹Armaoğlu, *age*, s.131.

⁸² David Fromkin, *age*, s.340.

⁸³The Times (20.11. 1918),*Haberler*, s.3.

⁸⁴Fromkin, *age*, s.342.

savaşacak güçleri vardı.⁸⁵ Türk halkının Wilson prensiplerinden umutlu olmaları ve beklentileri Türk basınına da yansımıştır. Dönemin gazetelerinden olan Tasvir-i Efkâr'da “*Wilson'un Terazisi Doğru Tartıyorsa..*”adlı başlıklı haberde Türklerin İstanbul gibi merkezi bölgelerde çoğunlukta olduğunu şu şekilde ifade edilmektedir:

“ *İstanbul nüfus-u İslamiyesinde ekseriyet-i azime şehrin Müslüman unsuru, gayrimüslim unsurun iki misline misavidir. Rumların bütün bitmek bilmez yargaları, gürültüleri, davları ve iddiaları yüzünden ortaya kaç vakittir birde İstanbul meselesi çıktı. Rumların bu iddiaları, haddizatında münakaşaya değer bir şey değildir. Fakat münakaşa etmek lazım gelirse Rum unsurunun bugün ne tahtımız üzerinde ne tarihimiz üzerinde hiçbir hak iddiası olmayacağını tezahür eder. Rum gazetelerinden bazıları, bundan dört yüz elli sene evvel yani tarihi fetihten beri yapılan bir haksızlığın tamiri lazımdır ki çocukça bir dava ileri sürüyorlar. Biz bir kere İstanbul'u Bizans İmparatorluğundan zabt ettik. Bugün tarihi nekata-i nazarından Rumların İstanbul üzerinde ne suretle olursa olsun bir iddia etmelerinden gülünç bir tasvir edilmez.*”⁸⁶

Rum halkının Trakya bölgesinde ve İstanbul üzerinden başlayarak ege bölgesine kadar hak iddia etmesi hem Türk basını tarafından hem de Türk halkı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Türk halkı içerisinde kenetlenmeler başlamıştır. İlerleyen zamanlarda ise bu kenetlenme siyasi ve hukuki şekilde devam edecektir. Ayrıca Türk halkı büyük devletlerin adaletsiz davranması sonucu Yunanlıların saldırılarına maruz kalmıştır. Balkan Savaşlarından sonra başlayan toprak kazanma kavgaları özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra daha fazla artmıştır. Balkan uluslarının arasında sınır ve daha çok bölgeye hâkim olma çatışması zamanla Türk halkını tehlikeye sokmuştur. Türkleri Balkanlardan atmaya çalışmaya başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı sonrası özellikle Wilson prensiplerinin de etkisiyle Trakya Bölgesinde Bulgarlar taşkınlıklar yapmaya başlamıştır. Türkleri Trakya bölgesinden uzaklaştırmak için çetecilik faaliyetlerine başvurmuşlardır. Türk halkının zor şartlar altında olduğu ve mücadele verdiği Trakya basınına yansımıştır. Dönemin gazetelerinden olan Trakya Paşaili gazetesinin 6 Ocak 1918 yılındaki “*Trakya Zincir Altında*” başlıklı haberinde şu şekilde bahsedilmiştir:

“ *1912'de Türkiye aleyhine ittifak etmiş Balkan Milletleri arasında zuhur eden kanlı ve çetin bir harbdan sonra icabı ettiği zaman hissiyatını ketm, gerek maddi gerek manevi en ufak bir menfaat sebebiyle her dürlü gurur ve haysiyet düşüncelerinden sıyrılarak edebilmek ikiye bölünmüş ve aldatılmış hareket etmeğe bütün diğer milletlerden daha iyi muvaffak olan Bulgarlar mütefiklerden aldıkları acı ve elim bir darbe üzerine İstanbul'a yönelerek taşkınlıklar ve halka zarar vermeye başladılar. Trakya bölgesi adeta zincir altındadır. Bölge üzerinde Bulgarların çoğunlukta olduğunu göstermek için çetecilik faaliyetleri yapılmaktadır.*”⁸⁷

Bulgarların Batı Trakya bölgesinde Türklere yapmış olduğu saldırılar günler geçtikçe artmaya başlarken, Türk halkı kendi imkânlarıyla yurtlarını korumuştur. Savaşın ardından

⁸⁵Sonyel, *age*, s.8.

⁸⁶ Tasvir-i Efkâr (1.12.1918), *Wilson'un Terazisi Doğru Tartıyorsa*, s.1.

⁸⁷ Trakya Paşaili (6.01.1918), *Trakya Zincir Altında*, s.2

oluşan kargaşa ortamı Türk halkını yıpratmaya başlamıştır. Yeni bir dünya düzeni ve barışı sağlamak adına ön plana atılan Wilson ilkelerini her millet kendi çıkarları adına kullanmaya başladığı için özellikle Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış milletler bazı bölgelerde Türk halkına karşı saldırılar başlatmıştır. Yunanlılar özellikle İngilizlerden aldıkları destekle birlikte Türk halkının üzerine gitmiş ve haksız yere saldırılar gerçekleştirmiştir. Paris Barış Konferansında ise diplomasi yoluyla hak aramaya başlanacak ve barış sağlanmak istenirken huzursuzluk meydana gelecektir. Paris Barış Konferansı'nın adaletli bir şekilde gerçekleşmesinin ümidi içerisinde olan milletlerin zaman geçtikçe kaygıları artmaya başlamıştır. Wilson Prensipleri özellikle konferans öncesi milletlerin bir nebze de olsa umutlandırıyordu fakat bazı sorunların meydana gelmesiyle birlikte umutlar kırılmaya başlayacaktır. Batı Trakya bölgesinde yaşanan sorunlar Türk milleti içerisinde örgütlenmeyi başlatmış ve haklarını savunma yoluna başvurmuşlardır.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı bölgeleri işgal edilmeye başlamıştır. İşgal edilmeye başlanan bölgelerden birisi de Doğu Trakya Bölgesi olmuştur. Avrupalı devletler Doğu Trakya bölgesini Yunanlılara bırakma düşüncesinde idi. Doğu Trakya, evvela bir Fransız alayı gelerek (4 Kasım 1918) Uzunköprü-Sirkeci demiryolunu ele geçirdi ve çok geçmeden 1919 yılı Ocak ayının ortalarında, Fransızlar, Trakya demiryolunun muhafazasını bir Yunan Taburuna devrettiler.⁸⁸ Aslında Trakya ve İzmir bölgelerini Mondros Mütarekesinin imzalamasından itibaren Yunanlılara bırakılması ve desteklenmesi İngiliz ve Fransız hükümetinin bir planıydı. Çünkü İtalyanlar yerine Yunanlıların tercih edilmesi, Yunanlıların daha kolay bir şekilde yönlendirilmesiydi. İmparatorlukların dağılmasından sonra oluşan siyasi boşlukları istedikleri gibi doldurmak istemiş olan büyük devletler bazı hususları hesaplarına katmamıştır. Özellikle Ege ve Doğu Anadolu Bölgelerinin Türk halkı tarafından terk edilemeyeceği ve karşı konulacağı gibi tüm dünya üzerinde savaş sırasında etkisini duyuran Wilson Prensipleri bu konularda başvuru olan önemli husustur. Türk basını da bu konuya önem vermiştir. Dönemin önemli derecede etkili olduğu söylenebilen İkdâm Gazetesi bu konuya şu şekilde yer vermiştir:

*“ Reis-i Cumhur vuku bulan beyanatı esnasında başlıca demiştir ki; sulh umumi halinde başlamış adalet ve eşit bir neticeye muhbir olacağını şimdiden vurgulamak istemiştir. Milletlerimiz reis-i cumhur Wilson tarafından ilan edilmiş olan 14. Maddelik hakkında anlaşma içerisinde olmuştur. Reis-i Cumhur Wilson 14. Maddelik uygulamalar ile siyasete sulh getirecektir. Milletimiz bunu kavramış ve isteklidir.”*⁸⁹

⁸⁸ T. Bıyıklıoğlu (1992). *Trakya'da Milli Mücadele*, Cilt: I, TTK, s.145.

⁸⁹ İkdâm (31.12.1918), *Wilson Esasları Hakkında İtilaf*, s.2.

Türk halkı Ege Bölgesinde Yunanlılar ile mücadele etmeye başlarken diğer taraftan ise Paris Barış Konferansından son derece ümitli olan Ermenilerle mücadele etmektedir. Doğu Anadolu Bölgesinde Türk halkına karşı çeteler halinde saldırılar başlatan Ermenilerin iddialarından biri bu bölgelerde Ermenilerin çoğunlukta olduğudur. Sürekli olarak da çoğunlukta olan tarafın Ermeniler olduğunu vurgulamışlardır. Ermenilerin yürütmüş olduğu faaliyetler Türk kamuoyunda da yer almıştır. İkdam gazetesinde “*Ve Ermeni İki Ermeni Kabinesi*” başlıklı haberde Ermenilerin konferansa olan yapılanmasını ve faaliyetlerini şu şekilde aktarmıştır:

“ Bir Ermenistan’da Ve bir de Paris’te iki heyet-i vükelası yer almaktadır. Ayrıca Gürcistan’ın bazı bölgelerinde Ermenilerin çatışmaları vardır. Ermenistan hükümeti henüz ne hududiyetini ne de hükümetini sağlamca tesis ve tesis etmiş değildir. Esasen buna şimdilik imkân faali de yoktur. Çünkü Kafkasya’nın cenubunda aylardan beri huzur ve sükun mevcut olmadığı gibi daha uzun müddette Ermenilerin harici taarruzlardan masun kalamayacakları anlaşılıyor. Şimdiye kadar Müslümanlarla çarpışan Ermeni kumandanı (AnterEnyan)’ın şimdi de Gürcülerle Harb etmek mecburiyetinde kaldığı bildirilmektedir. Ermeni hükümetine gelince Ermenistan’da müstakil hükümetten ayrı olarak bir de Paris’te (BoğosNubar) Paşa’nın riyaseti altında bir kabine teşkil kılındığı telgraf olarak aktarılmış. BoğosNubar Paşa ile diğer kabine arasında İttihadı-ı Efkâr mevcut değilmiş. Ermenistan kabinesi efkâr ile hareket taraftarı olduğu halde BoğosNubar Paşa vasii bir Ermeni gaye-i hayali takip ediyor. Ayrıca Ermenistan için geniş bir hudut tasarlıyormuş.”⁹⁰

Ermenilerin haklarını ve sınırlarının tasarlanmasında çalışmalar yürüten ve özellikle konferansa hazırlıklar yapan iki heyet bulunmaktadır. Birinci heyetin başında bulunan ve yoğunlukla Akdeniz bölgesinin egemenliği için planları bulan kişi Boğos Nubar paşadır. Boğos Nubar Paşa önderliğinde hazırlıklarını devam ettiren Ermeni heyetinin amacı Büyük Ermenistan Birliğini sağlamaktır. Diğer heyetin amacı ise Doğu Anadolu Bölgesinde Ermenilerinin çoğunlukta olduğunu ve zulme uğradığını belirterek bu coğrafya üzerinde Ermenileri yaşatmaktır. Bu heyetin başında bulunan kişi ise Taşnak grubunun da liderliğini yapmış olan Avedis Aharoniandır. İkdam gazetesi Ermenilerin faaliyetlerinin ve Paris Barış Konferansı’na hazırlıklarının nabzını tutmuştur. Ermenistan için geniş bir coğrafya tasarlayan Boğos Nubar Paşa’nın amacı planlarını büyük devletlere tanıtmaktır. Velhasıl bugünkü Ermenistan Hükümeti pek sağlam temellere dayanmamaktadır. Ahiren Ermenistan’da bir devlet kurmak için siyasi planlarda bulunmuştur. Mehmet Ali Paşanın beyanatına nazaran Ermenistan ahalişi kaffeteen müslîh olup ıslaha, eli silah tutanlardan pek ziyade imiş. Eğer Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan arasında bir konfederasyon teşkil olunursa Rusya’ya karşı bu Kafkas cumhuriyetleri muhafaza-i mevcudiyet edebilirler. Esasen buradaki ahali ile Rusya’nın ve Rusların hiçbir münasebet ve kuvvet yoktur. Bir taraftan iç karışıklar meydana

⁹⁰ İkdam (31.12.1918), *Ermenistan Ve İki Ermeni Kabinesi*, s.2.

gelirken diğer taraftan ise konferansla meşgul oluyordur.⁹¹ Ermeniler iki heyet halinde Paris Barış Konferansına hazırlansalar da Boğos Nubar Paşa'nın heyetinde karar kırılmış ve onunla katılma hazırlıklarına başlanmıştır. Ayrıca konferansın önemini iyi derecede kavrayan Ermeniler bazı bölgelerde daha hızlı örgütlenmeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti açısından savaş sonrası durumda hem maddi hem askeri yetersizlik baş göstermiş ve bu durum dış politikaya olumsuz şekilde yansımıştır. Osmanlı Devleti'nin dış politikada yeterli olmadığı ve tam anlamıyla hazır bulunmadığı Alemdar gazetesindeki haberde şu şekilde yansımıştır:

“ Memleketimizin adeta bir eskimiş muhasara içerisinde Avrupa ile temas ve tesis münasebetten mahrum bulunduğu şu sırada milliyemizi hakkı müdafaa için bir çalışması yoktur. En basit şekilde hürmet ve itimad olmuş bir millet-i âdeminin bir cevabı olmalıdır. Hükümetin içindeki kargaşa hariciyedeki siyaseti etkilemiştir. Siyasetin içerisindeki huzursuzluğun dağılması ve düzene koyulması gerekmektedir. Böylece hariciyedeki siyasi başarılar artacaktır. Memleketin bağımsızlığı için kargaşa ortamının ortadan kalkması gerekir ki düzen ve nizam sağlansın. Hükümet çaresiz şekilde olmadığını millete göstermelidir.”⁹²

Dönemin önemli gazetelerinden olan Alemdar gazetesi Osmanlı Hükümeti'nin dış politikasını ve iç politikasını eleştirmiş ve başarılı olmanın bazı yollarına örnekler vermiştir. Ancak bu dönem savaştan ağır sonuçlar alan hükümetlerin politikaları tam anlamıyla iyi durumda değildi. Ayrıca konferansın temel dinamiği olan Wilson Prensiplerinin de bu devletlere bir umut ışığı olması beklenmektedir. Wilson Prensiplerinin durumu konferansın oluşumunu etkilediği gibi milletlerin de siyasetini etkilemiştir. Amerika Birleşik Devletlerinin bu önemli atılımı dünya siyasetine önemli yön verecektir. Wilson Prensiplerini ve Amerika'nın durumunun değerlendirilmesi diğer devletlerin başlıca siyasi programıdır. Dönemin oldukça önemli gazetelerinden olan İkdam gazetesi, “*Wilson'un Seyahati*” başlıklı haberde Wilson prensiplerine ve Prensiplerden doğabilecek tehlikeye karşı gündemi şu şekilde değerlendirmiştir:

“ Reis-i Cumhur Vilson Noel yortusunu Amerika kıtaatı arasında geçirmiştir. Müşaraliye olan ahalisinin alkışları arasında azimet etmiş ve müteakiben hum ovasında sekiz bin kişi katında bulunan Amerika kıtaatının resmi geçişinde hazır bulunmuştur. CizolParsingin bu vesile ile irad eylediği nutka cevaben reisicumhur bir ucati mukabelede bulunmuştur: “ Sizlerlemüfteir bulunan ve bu büyük ordunun her türlü harketini takip eden cemahirmüthadei Amerika ahalisi sizi emsali namsivük bir surette karşılamak üzere intizarda bulunur.” Dünya üzerinde huzura kavuşmanın yolunu 14. prensipte olduğunu halkına duyuran ve tanıtan Wilson'un amacı Avrupa üzerinde barışı sağlamak istediğini vurgulamıştır. Konferans öncesi bu 14. Madde oldukça önemli bir husustur.”⁹³

⁹¹İkdam (31.12.198), *Ermenistan Ve İki Ermeni Kabinesi*, s.3.

⁹² Alemdar (28.12. 1918), *Haberler*, s.2.

⁹³ İkdam (30.12.1918), *Vilson'un Seyahati Amerika Kıtaatı Arasında*, s.1.

Barış Konferansı'nın başlamasını tüm dünya neredeyse beklemekteydi. Paris Barış Konferansı bazı devletler için uzun bir süre güçlü konumda kalmaları için bir fırsatken, bazı azınlık milletler için de bir umut kapısı olarak görülmeye başlanmıştır. Barış Konferansı'ndan her milletin farklı bir beklentisi ve alacağı bulunmaktadır. Savaşın getirmiş olduğu korkuları geride bırakmak ve yeni bir sayfa açarak yoluna bakmak isteyen farklı dilden ve dinden birçok millet bulunmaktadır. Savaş'ın insanlarda bırakmış olduğu kötü izleri silmek isteyen delegasyon liderleri konuşmalarına başlarken genellikle kendi milletlerinin tarihini öne sürerek başlamıştır. Savaş'ın bir suçlusu olarak görülen Almanya bulunmakta ve cezalandırmak isteyen bir Fransa bulunmaktadır. Barış Konferansı'nın belirleyici rolünü sahiplenecek olan İngiltere, Fransa, ABD, İtalya ve Japonya alacakları kararlarla milletlerin kaderini tayin etmişlerdir. Bazı alacakları kararlar ise kendi çıkarlarına uymamış ve İngiltere, Fransa ve ABD üçgeninde konferans şekil almaya başlamıştır. Barış Konferansı, milletleri sadece siyasi yönden değil ekonomik ve sosyolojik yönden de etkilemiştir. Alınan kararlar büyük güçleri genel anlamda memnun etmiş ancak bazı milletleri memnun etmemiştir. Barış tam anlamıyla başarılı olamamış ve tüm dünyayı nerdeyse tekrardan etkisi altına alabilecek güçte II. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Tekrardan bir savaşın meydana gelmesi aslında alınan kararların sorgulanması gerektiğinin altını çizmektedir. Barışı yapanlar öncelikli olarak kendi vatandaşlarını göz önüne alarak hareket etmiştir. Büyük güçler barış hazırlıklarını tamamlarken diğer ülkelerin delegasyonları da barışın yapılacağı şehir Paris'e doğru yola çıkmaya başlamıştır. Beklentilerin son derece yüksek olduğu konferansın başlaması için sayılı günler kalmış ve hazırlıklar tamamlanmıştır.

3.2. Paris Barış Konferansı'nın Başlangıcı ve Basın

Paris, dünyanın başkenti konumuna gelmiş gibiydi. Diplomatlar, ülkelerinin temsilcileri, delegeler ve basın mensupları oradaydı. Önemli kararların alınacağı konferans başlangıcından sonuna kadar merak konusuydu. Savaş sona ermiş ve barışın sağlanması için çalışmalarını yürüten temsilcileri oldukça zorlu günler beklemekteydi. Avrupa'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bırakmış olduğu siyasi boşluğun nasıl tamamlanacağı merak konusuydu. Orta Doğu'nun bazı önemli bölgelerinde ise kargaşa söz konusu olmuş ve nasıl çözümleneceği beklenmekteydi. Büyük topraklara sahip olan İmparatorlukların yerine yeni ülkeler meydana gelecektir. 1919'da bu ikilemlerle mücadele etmek, onları çözmeye çalışmak için, devlet adamları, diplomatlar, bankacılar, askerler, profesörler, ekonomistler, hukukçular, dünyanın her köşesinden Paris'e gelmişlerdi. Amerika Başkanı Woodrow Wilson'la dışişleri bakanı Robert Lansing; Fransa ve İtalya Başbakanları George Clemenceau ile Vittorio

Orlando; esrarengiz Arap giysileriyle sarınmış olan Arabistanlı Lawrence; ülkesine felaket getiren büyük Yunan Elefteros Venizelos; piyanistken politikacı olan İgnace Paderewski ve henüz tarihe izini bırakmamış olan daha pek çok kişi. Onlar arasında, geleceğin iki Amerikan dışişleri bakanı, Japonya'nın başbakanı olacak kişi, İsrail'in ilk cumhurbaşkanı olacak kişi de vardı.⁹⁴ Paris Barış Konferansına yön verecek büyük güçler, konferans başlamadan evvel isteklerini elde edebilmek için konferans öncesi ekipleriyle birlikte hazırlıklar yapmışlardır. Planlarını hayata geçirmek isteyen büyük güçler son derece yoğun çalışmalar yürütmüşlerdir. Her devletin amaçları ve hedefleri farklı olsa da barışı sağlamak için çalışacaklardır. Barış mimarları, daha hızlı çalışmayı, daha organize adımlar atmayı ummuşlardı. Eldeki tek örneği Napolyon savaşlarına son veren Viyana Kongresini dikkatle inceleyip derslerini çalışmışlardı.⁹⁵ Konferans'a katılım oldukça yoğun ve çözümlenecek konular tüm dünyayı ilgilendirmekteydi. Örnek aldıkları Viyana Kongresi ise daha dar kapsamlı ve Avrupa'nın siyasetini konu almaktadır. Oysaki Paris Barış Konferansında dünya siyaseti söz konusudur. Alınacak kararlar sadece Avrupa'yı değil diğer bölgeleri de ilgilendirmektedir. Paris Barış Konferansının başlaması Fransız gazetesi Le Figaro'ya yansımıştır.

*“ Zorlukları ve başta kaçınmadığı tereddütlü yürüyüşle Barış Konferansı'nın açılış oturumu bugün başlayacaktır. Almanya'ya altından kalkamayacağı bir antlaşma sunulursa eğer onarılmaz bir hata yapmış oluruz. Bugün hükümetler ve müttefikler ortak barışın sonuçlanmasını geciktirir. Ve ateşkesi Almanya'ya ekonomik baskının bir aracı olarak kullanılırsa Alman halkı, tarihin en ciddi sorunlarını yaşaya bilir.”*⁹⁶

Le Figaro gazetesi Paris Barış Konferansının amacının uluslararası bir barışı sağlaması gerektiğini öne sürmüş ve adaletli bir barışın yapılmasını temenni etmiştir. Bir diğer dönemin Fransız gazetesi olan La Croix ise *“Paris Barış Konferansı Açılıyor”* başlıklı haberi şu şekildedir:

*“ Barış koşullarını tesis etmek için Müttefikler arası konferans bu cumartesi saat 3'te yabancılar sarayında başladı. İlk toplantıda belirlenecek ve konferansın yanında yer alacak ve barış kongresinin sonunda görüşmelerini bildirecek bir müttefikler arası özel komisyon atanacak. Müzakereler Barış Konferansının çalışmaları bitmez tükenmez bir şekilde uzayacak ve delegeler sadece konferansa sunulan meseleler hakkında değil, aynı zamanda tartışmaların aleniyetini sağlayacak ihtilaflar hakkında da konuşmaya zorlanacaktır.”*⁹⁷

Güçlü konumda olan dört büyükler, yani İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD, önce bir ön konferans toplayıp, ne tür şartlar ileri süreceklerine karar vermeyi, ancak ondan sonra gerçek barış konferansını başlatıp düşmanla pazarlığa oturmayı planlamaktaydılar.⁹⁸ Üç büyüklerin

⁹⁴McMillian, *age*, s.18.

⁹⁵McMillian, *age*, s.21.

⁹⁶ Le Figaro(18.01.1919), *Haberler*, s.1.

⁹⁷ La Croix (19.01.1919), *Paris Barış Konferansı Açıldı*, s.1.

⁹⁸McMillian, *age*, s.20.

yapmış oldukları planları birbirleriyle alakalıdır. Birbirleriyle alakalı olmasının nedeni üç büyükler arasında üstün konumda yer alabilme mücadelesidir. Barış Konferansındaki Üç Büyüklerin her biri, tartışmalara kendi ülkesinden bir şeyler getirip katmıştı. Paris Barış Konferansı'nın açılışı Fransız gazetesi olan Excelsior'a şu şekilde haber olmuştur:

“ Müttefik Devletler dünya haritasını yeniden tasarlayacaklar, Barış Konferansı Poincare'in konuşmasının ardından açıldı. Wilson, Lloyd George, Sannino, M. Clemenceau başkan seçildi. Konferansın asıl çalışması pazartesi başlayacak. Milletler Cemiyeti gündemin başında yer almaya devam ediyor. Konferans'ın bürosu aşağıdaki şekilde atanmıştır: Başkan: Bay Georges Clemenceau (Fransa), Başkan yardımcısı= Başkanlar: Bay Robert Lansing (Amerika); Bay David Lloyd George (İngiltere), Bay ORLANDO (İtalya); Marki SAIONJI (Japonya). Baştan sona halka açık olan dünkü toplantı, her şeyden önce Müttefikler birliğinin büyük bir tezahürüydü. Versay'daki Aynalı Salon'da Cumhurbaşkanı'nın da belirttiği gibi, Alman İmparatorluğu'nun ilanının yıl dönümü olan 18 Ocak tarihinin bilinçli olarak seçildiğine inanıyoruz. 18 Ocak 1871, Prusyalılar için, Prusya'nın ilk kralının taç giydiği günün yıldönümüydü. Böylece 18 Ocak, Hohenzollerii hanedanının başlangıcını, zirvesinin ve düşüşünü işaretlemiş olacak. Bu törensel oturumdan sonra, Fransa ve M. Clemenceau'nun şansı yaver gitti, asıl çalışma Pazartesi günü başlayacak. Milletler Cemiyeti gündemin üst sıralarında yer almaya devam ediyor. Ancak öncelikle delegasyonların her birinin muhtırasını komiteye sunması önemlidir. Bununla birlikte, çözülmesi gereken önemli ön sorular var. Örneğin Rusya'nın temsili hala askıda.”⁹⁹

Fransız gazetesi olan Excelsior'un haberinden anladığımız üzere barış konferansının açılışı gerçekleştirilmiş ve çalışmaların hızlı bir şekilde gerçekleşmesi için yönetim bölümleri paylaşılmıştır. Paris Barış Konferansı'na katılan büyük güçlerin konferansa yaklaşımları ve sergiledikleri siyasetleri birbirinden farklı olmuştur. Wilson, ABD'nin iyi niyetini, Amerikan usullerinin her zaman en iyi olduğu yolundaki güven dolu teminatını ve Avrupalıların bunu göremeyeceğini ilişkin tedirgin kuşkularını getirmişti Clemenceau, Fransa'nın dini vatanseverliği ile Zafer'den ötürü rahatlayışla ve Almanya'nın indirilmesine yönelik sonu gelmez korkuları ile gelmişti. Lloyd George İngiltere'nin geniş koloniler ağıyla ve güçlü donanmasıyla gelmiş sayılırdı.¹⁰⁰ Savaşın getirmiş olduğu ekonomik sıkıntılar büyük devletlerin en önemli sorunu olmuştur. Ekonomik bakımdan üstün konuma geçmek ve halklarını refah düzeye çıkarmak adına planlar tasarlanmış ve projeler geliştirilmiştir. Büyük Savaş'ta kaybetmiş oldukları görkemli görünümü tekrardan kazanmak için konferansta adeta savaşacaklardır. Konferansın önemli güçlü ülkelerinden olan İngiltere planlarını hazırlarken daima kendi çıkarlarını düşünerek hareket etmiştir. Britanya İmparatorluğu'nun gözünün nuru Hindistan'ı ne pahasına olursa olsun koruması gerekiyordu.¹⁰¹ İngilizlerin yürütmüş olduğu planları uygulayabilmesi için kendisine rakip olacak bir güç olmamalıdır. Fakat İngilizlerin güçlü rakipleri bulunmakta ve kendileri gibi onlarda planlarını iyi bir şekilde yürütme düşüncesindeydiler. Barış Konferansı'na katılan İngiltere'yi Başbakan Lloyd George ve

⁹⁹ Excelsior(19.01. 1919) Haberler, s.2.

¹⁰⁰McMillian, *age*, s.74.

¹⁰¹P. C. Helmreich (1996), *Sevr Entrikaları*, (Çev): Şerif Erol, Sabah Yayınları, s.7.

Dışışleri Bakanı Balfour temsil ediyordu. İngiliz Delegasyonunun talepleri ve düşünceleri üç temel kavram etrafında toplanıyordu. Birincisi Yakınoğu'da olabildiğince büyük çapta bir İngiliz üstünlüğü kurmanın gerekliliğıydi. İkincisi, Fransa'nın rekabetçi konumu olabildiğince düşük bir seviyeye çekmekti. Son olarak da, İstanbul Hükümetini destekleme politikasının artık bu amaçları gerçekleştirmeye yaramayacağına inanılıyordu.¹⁰² Konferansın diğeri önemli güçlü devletlerinden olan Fransa'yı ise Başbakan Clemenceau ve Genelkurmay Başkanlığı sıfatının yanı sıra İtilaf Kuvvetleri komutanı olan Foch temsil etmekteydi. Fransa için en önemli husus Avrupa'nın bir istikrara kavuşmasıydı. Bunun yanında bütün diğeri meseleler ikinci derecede kalıyordu. 1918 yılı sonbaharında Fransa'da seçim yapılmamış olmasına rağmen, meclis atmosferinde İngiliz ve Amerikan seçim sonuçları paralelinde sağa doğru açık bir eğilim göze çarpıyordu. Kıta üzerinde Almanya'nın güçsüzleştirilmesi, Fransa'nın askeri ve ekonomik üstünlüğünün sağlanması için kamuoyundan ve parlamentodan büyük bir talep vardı.¹⁰³ Fransa'nın siyasi üstünlüğünü Avrupa'da kabul ettirmesi ve Ortadoğu'da istediğı bölgeleri himaye altında tutması ana hedefiydi. Barış Konferansı'ndan istediklerini elde etmenin birbirleriyle pareler hareket etme yolundan geçtiğinin farkındaydılar. İngilizler ve Fransızların anlaşma sağlamada güçlük çektikleri bölge Doğu Akdeniz bölgesinin önemli merkezleriydi. Fransa'nın çıkarına uygun tek yaklaşım, Suriye'nin doğusuna doğru Fransız hâkimiyetinin artırılması olacaktı. İngilizler buna hiçbir şekilde yanaşmayacağından, Fransızlar 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması'na sıkı sıkıya yapışarak, yeni bir anlaşma yapılana kadar bunun bütün yönleriyle yürürlükte kalmasını istiyorlardı.¹⁰⁴ Yürürlükte kalması ve devam ettirilmesi İngilizler ve Fransızlar için de önemliydi. İngiltere ile Fransa'nın doğrudan yönetimleri altında kalan bölgeler ve Filistin'in dışında, Ortadoğu'da bir Arap devleti ya da devletler konfederasyonu oluşturulacak, bunlar sözde bağımsız, aslında İngiliz ve Fransız etki alanlarına bölünmüş olacaktı.¹⁰⁵ Savaş sırasında gerçekleştiren antlaşmanın benzerini Barış Konferansı'nda talep edecek Fransızlar oldukça istekli ve arzulu görünümünü korumak istiyordu. Savaşın sonra bir barış konferansının gerçekleştirileceğini ön gören büyük güçler savaş sırasında kendi çıkarlarını koruyacak planları hazırlamaya başlamışlardı. Barış Konferansı'na kadar olan zaman içerisinde şartlara bağılı kalınarak hazırlıklar sürdürülmüştür. Fransa'nın temel olarak belirlediğı hedeflerinden birisi ise Almanları zayıflatmaktır. Almanları zayıf duruma düşürünce Avrupa siyasetinde üstün konuma gelecek olan Fransa, Avrupa coğrafyasının ötesindeki bölgelere daha rahat nüfuz edebilecektir.

¹⁰²Helmreich, *age*, s.8.

¹⁰³Helmreich, *age*, s.10.

¹⁰⁴Helmreich, *age*, s.11.

¹⁰⁵ David Fromkin, *age*, s.162.

Fransa'nın Avrupa siyasetinde güçlü konumda olabilmesi için güvenliğini sağlamalı ve diğer güçlü ülkeler ile ilişkisini iyi tutmalıydı. Üç güçlü ülke konumunda konferansa katılacak olan İngiltere, Amerika ve Fransa'nın konferanstan elde edecekleri siyasi güç, diğer ülkelerin politikalarının belirlenmesinde etkili olacaktır. Fransa büyük güçler arasında Almanlarla yapılacak barışın nasıl şekilleneceğini merakla beklemekteydi. Sınır güvenliğini sağlamak isteyen Fransa, yanında daima müttefikleri almıştır. Fransa başbakanı Clemenceau'nun hedefi barışı kazanmak ve Fransız halkına güven sağlamak için çalışmaktaydı. Konferansın Paris'te toplanmasına ısrar eden ve bunu sağlayan da Clemenceau idi. Clemenceau Almanya'dan adeta intikam almak istiyordu. Fransa- Prusya savaşı başladığında Clemenceau henüz yirmi sekiz yaşındaydı, Fransız orduları yenilgiye uğradıktan sonra Paris sokaklarında savaşmayı sürdüren genç cumhuriyetçiler grubunda o da vardı. Kentin açlıktan ölmekte olduğunu görmüş, Fransız hükümetinin teslim oluşuna, Versailles'deki Aynalar Salonunda yeni Alman İmparatorluğunun ilan edilmesine tanık olmuştu.¹⁰⁶ Paris'te kendi evinde konferansın gerçekleşmesi Fransa adına büyük özgüven sağlayacaktır. Fakat İngilizler ve Amerikalılar da, Barış Konferansının Paris'te olmasını istememişlerdir. Alınacak kararların ve uygulamaların Paris'te gerçekleşmesi adil olarak gözükmüyordu. Sonuç olarak Fransa'nın direktmesi sonucunda konferans savaşçı bir ülkenin başkentinde gerçekleşecektir. Fakat konferans başlamadan önce güçlü konumda olan devletler kendi aralarında toplantılar düzenleyip isteklerini sunmayı daha sonra ise gerçek konferansı başlatmayı düşünmekteydiler. Uzak Doğu'da önemli güçlü konumda olan Japonya'da bu konferanslara dâhil olup kendi isteklerini belirtmiştir. Almanlar ile imzalanacak olan antlaşma merak konusuysen, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ile de barış sağlanması beklenmekteydi. Avrupa'da başlayan konferans hazırlıkları ve görüşmeler dönemin önemli Osmanlı gazetelerinden olan Alemdar Gazetesi'ne “*Sulh Konferansı Başladı*” başlıklı haberle konu olmuştur:

“ Galib milletlerin delegeleri toplanıyor bütün milletler resmi ve gayri resmi faaliyetlerle hayat ve hukukunu müdafaa hazırlanmış ve çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bizim hükümetimiz ne yapmak istemektedir ve nasıl bir siyaset izleyecektir bilinmemektedir. Diğer katılımcılar Sulh Konferansına hazırlanmaktadırlar. biz de?.. Birbirimizi tezkible(yalanlama) ile meşgulüz.”¹⁰⁷

Alemdar gazetesi, barış konferansının önemine dikkat çekerek Osmanlı hükümetini bir nebze de olsa eleştirmiştir. Konferans'ın riskini artıran durumların başında, beklentiler büyük olmasıydı ve tam anlamıyla her devletle barış şartlarının tam olması mümkün değildi. Barışı gerçekleştirecek olanlar ulusal çıkarlarıyla birlikte konferans'a gelmişlerdi. Böylesi zorlu bir ortamda başarılı bir sonuç çıkarmak güç bir durumdu. Bundan dolayıdır ki savaş yapmak

¹⁰⁶Marget McMillian, *age*, s.61.

¹⁰⁷Alemdar (19.01.1919),*Sulh Konferansı Başladı*, s.1.

barış yapmaktan daha kolaydır. Paris Barış Konferansı'nın önemli güçlü ülkelerinden olan ABD'nin konferanstan beklentisi öncelikle kalıcı barışı sağlamaktır. Başkan Wilson'un konferans öncesi yayınlamış olduğu 14. maddelik Wilson Prensipleri'de bu durumu yansıtıyordu. Amerika'nın amacı ve gösterdiği görünüm, barışı sağlamak için çalışmalar yürütmek olmuştur. Amerika, barış ortamı yaratmak ve diğer halklara eşitlik getirmek adına savaşa girdiğini vurgulamıştır. ABD, Birinci Dünya Savaşı'na diğer devletlere göre daha geç katıldığı için ekonomik bakımdan üstün konumdaydı. Başkan Wilson ve ekibi bu durumu kendi planlarına göre kullanacaklardır. Paris Barış Konferansı'nda Wilson ve ekibi Avrupa'da huzuru sağlamak için planlarını yürüteceğini belirtmiştir. Wilson'un düşünceleri ve hedefleri Akşam Gazetesi'nin “Wilson Ve Sulh” başlıklı haberinde şu şekilde haber olmuştur:

“ Reisi cumhur Vilson Fransa ve İngiltere'yi ziyaretinden sonra İtalya'ya gitmiş ve Vatikan'da ayrıca papayı da ziyaret etmiştir. Vilson'un gerek bu ziyaretleri hakkında verilen malumat gerek muhtelif vesilelerle irad ettiği noktalar sulh konferansının mesai ve gayesini aydınlatacak kadar mühimdir. Paris'te ve Londra'da söylediği noktaların en mühim olanlarını evvelce neşr etmiş ve İngiltere yüksek hükümetinin Vilson'un gerek 14 şartıyla, gerek diğer nokta-i nazarlarına tamamen uygun olduklarına dair vaki olan beyanatlarından da bahs eylemiştik. Reis-i Cumhur Vilson önceden İtalya parlamentosunda söylediği mühim bir noktada diyor ki: “ Bu harbin en esaslı neticesi bütün İmparatorlukların parçalanmasıdır. Bu İmparatorlukların hassa-i farikası bir takım milletleri istinadkahi kuvvet olan ve endişe ile idare olunan bir tazyik altında bulundurması idi. Paris'teki mesaimizin gayesi bütün dünyada barışı sağlamaktır.” Vilson İtalya'daki ziyaretleri esnasında papa ile de temas etmiştir.”¹⁰⁸

Wilson'un Papayı ziyaret etmesi ve İtalya'da bulunması dikkatleri üzerine çekmesine neden olmuştur. Konferansın önemini bu ziyaretle güçlendirdiği düşüncesinde hareket eden Wilson oldukça kendinden emin şekilde konuşmalar yapmıştır. Wilson'un Papayı ziyareti bazı kesimler tarafından onun dindar yönüyle bağdaştırılmıştır. Başkan Wilson her fırsatta demokrasiyi savunmuş ve demokrasi adına hareket edeceğini kamuoyuna yansıtmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, diğer halklarında koruyuculuğunu üstlenmişçesine ortaya amaç koymuşlardır. Amerika'nın sergilemiş olduğu barışçıl politika diğer milletlerin konferansta ve gelecek yıllardaki yeni siyasi düzende söz sahibi olmasının ümidini artırmıştır. Wilson'un barışçıl bir politika sergileme arzusu kendi düşüncelerinden ödün vermeden yayılmacı bir senaryoya hazır bulunmaktır. Büyük güçlerin yanında azınlık durumunda olan halkların umutlarını yeşerten Wilson'un planları diğer güçlü konumdaki ülkeleri rahatsız etmişti. Avrupa'da kurulacak bazı yeni milletlerin büyük güçlere ayak bağı olmaması gerekiyordu fakat Wilson'un söylemleri İngiltere, Fransa ve İtalya'yı zor duruma sokabilirdi. Konferansın programı Başkan Wilson tarafından belirlenmiştir. Wilson, bizim yapmamız gereken barışı tahsis etmek ve hakların barışını tam anlamıyla sağlamaktır. Uluslararası bir barış için tüm çalışmaların eksiksiz şekilde yürütüleceğinden herkesin emin olabileceğini vurguladı. Başkan

¹⁰⁸ Akşam (10.01.1919), *Vilson Ve Sulh*, s.1.

Wilson ayrıca dünyanın tüm uygar halklarından oluşan bir heyeti ilk defa gördüğünü ve kendisinin konferansın başkanı seçilmesini de talep ettiği bilinmektedir.¹⁰⁹ Barış yapanlar yani büyük güçlerin liderleri birbirleriyle başlangıçta verimli çalışmalar yürütmüştür. Barışın belirleyici sınırlar özellikle bazı bölgelerdeki sınırların belirlenmesinde zaman içerisinde anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. İlk başlarda liderlerin izlediği politika sürdürülebilir olarak gözükmüş olsa da farklı toplumların isteklerini yerine getirmede sancılı dönemler başlamıştır. Bu sancılı dönemler aslında konferansın gidişatını belirlemede önemli bir rol almıştır. Azınlıkların beklentisi konferanstan oldukça yüksek olduğu için bazı konularda çıkmaza girilmiştir. Nedir bu konular diye bakıldığında; sınır anlaşmazlıkları, nüfus tartışmaları ve ham madde bölgelerinin durumu diyebiliriz. Barış yaparak aslında adil bir düzenin kurulmasını beklediklerini iddia eden liderler aslında sömürgecilik yolundaki hedeflerine kılıf bulmaya çalışmışlardır. Zaten bu sebeptendir ki cezalandırılmış olan ülkelerin durumundaki değişimlerin sonucu II. Dünya Savaşı'na giden süreç hızlanmıştır. Savaşın sonu ermesinin ve barışın kalıcı hale gelmesinin beklenen bir durum olarak görülürken aslında yeni bir sürecin başlangıcı atılmıştır. Süreci kendi çıkarlarına göre yönlendirmek isteyen büyük güçlerin konferansın gidişatını derinden etkilemişlerdir.

3.2.1. Konferansın Seyri

Wilson, kalıcı barışı sağlamak adına çalışmalar yürüteceğinden hasetmiş ve bunun temellerinin sağlam atılması için kendini de bir görev olarak görmüştür. Lloyd George 12 Ocak günü, yani Paris'e gelişinden bir gün sonra, Clemenceau, Wilson ve İtalya Başbakanı Orlando'yla Quaid'Orsay'deki Fransız Dışişleri Bakanlığındaki ilk defa buluşmalar ve Japon temsilcilerinin katılımıyla bu grup Onlar Konseyi adını aldı.¹¹⁰ Diğer ülkelerin temsilcileri ve tarafsız durumda olanların davet edilmemesi onların saf dışı edileceğini göstermişti. İlerleyen dönemlerdeki toplantılarda Japonların da devreden çıkarılmasıyla birlikte bu grup dörtler konseyine dönüşecektir. Lloyd George, Clemenceau, Wilson ve Orlando bu konseye katılım sağlayacak ve önemli kararlar alacaklardır. Yapılan görüşmeler ve toplantıların tam anlamıyla kesin bir sonucu getirmediği ve nasıl bir siyasetin uygulanacağını belirsiz olduğu İrade-i Milliye Gazetesi'nin "*Türkiye Sulhu ve Avrupa Siyaseti*" başlıklı haberde şu şekilde yansımıştır: "*Paris Barış Konferansı'nın büyük güçleri mütareke tarihinden bugüne kadar geçen sürede barışı sağlayamadılar. Galib devletler ve onları temsil eden delegeler, meclisler bir seneden beri çalıştıkları halde dünyaya henüz düzen veremediler. Bir zamanlar büyük samimiyetle ve arzuyla çalışmalar sürdüren Amerika başkanı Wilson, şimdi kendini bir köşeye çekmiş durumdadır. Umut ediyoruz ki yenedünya hükümetini*

¹⁰⁹ Le Figaro (19.01.1919), Haberler, s.1.

¹¹⁰McMillian, *age*, s.95.

ve şeklini Clemenceau ve Lloyd George gibi iki siyasi kurt sağlamasın. Şu anlık gündemleri Almanları ilelebet cezalandırmaya ve kendi siyasi amaçlarını sağlamaktır. Osmanlı Hükümeti ile halen görüşmelerin gerçekleşmemesi de bundandır. Osmanlı Hükümetini ilgilendiren bölgeler üzerine kararlar alınırken Osmanlı Hükümetinin konferansa çağırılmaması şaşırılacak bir husustur.”¹¹¹

İrade-i Milli’ye gazetesinin ele aldığı konular konferansın yavaş ilerlediği ve bazı milletlerin geri planda bırakıldığını vurgulamaktadır. Ayrıca Osmanlı hükümetinin konferansa davet edilmesinin gecikmiş olduğu vurgulanmıştır. Osmanlı yerel gazetelerinden olan Trakya Paşaili gazetesinin “Beklemek mi Yapmak mı?” başlıklı haberinde Osmanlı hükümetini eleştirirken, konferansın güçlü devletlerinin barışı yapmakta geç kaldıkları da eleştirilmiştir.

“ Nihayet sulh bize doğru yaklaşmakta, dört senenin ardından verilecek kararlar mühimdir. Fakat Avrupalılar geride kalmış ve karar aşamalarında gecikmişlerdir. Mütareke demek barış demek değildir. Halk arasında telaşlanmalar meydana gelebilir ve bundan dolayı kargaşa ortamı oluşabilir. Elinden silahını atmış hükümet boynu bükük verilecek kararı bekleyecek mi? Yoksa bir şeyler yapacak mı?”¹¹²

Haberin ana teması, Osmanlı Devleti’nin konferansa karşı hazırlıksız olduğu ve teslimiyetçi bir politika izlediğini halka vurgulamaktır. Avrupa’da konferansın seyri devam ederken Osmanlı Devleti’nin gelişmelerden uzak kalması basında yer almıştır. Büyük güçlerin konferansta ilerleme göstermediğini de vurgulayan Türk Basını hızlıca barışın sağlanmasını vurgulamıştır. Türk Basını gibi diğer milletler de barışın hızlıca sağlanmasını beklemekteydiler. Konferansa katılım sağlayan 32 devletin görüşleri göz önüne alınmamış, asıl söz sahibi olan dörtler konseyindeki temsilcilerin görüşleri dikkate alınmıştır. Bundan dolayı da konferansa yön veren devletlerde dört büyük güç konumunda olanlardır. Uygulayacakları politikaları kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmişler ve konferansa sunmuşlardır. 18 Ocak 1919 günü Paris Barış Konferansı resmen açılmış, Clemenceau bu açılışı, 1871 yılında I. Wilhelm’in yeni Almanya’da Kayser olarak taç giyişinin yıldönümüne rastlamasını özenle ayarlamıştı,¹¹³ Barış Konferansı’nın yerini ve açılış gününü belirleyen Fransız devlet adamı Clemenceau’nun amacı Almanları cezalandırmak ve yalnız bırakmaktır. Fransızlar ayrıca ileride kurulacak bir Alman- Rus ittifakından çekindikleri için Rusların konferansta söz sahibi olmamasından dolayı kendilerini kazançlı görüyorlardı. İngilizler ile Fransızları ortak düşüncede birleştiren konu, yeniden Polonya devletinin kurulması idi. Fransızlar aşırı Alman düşmanlığından bunu düşünürken, Lloyd George Rusları bir uğraş olarak görmek istemiyordu. Lloyd George, Wilson ile hareket etmeyi düşünmüş ve azınlıklar konusunun kesin çözümlere kavuşturmayı ummuştur. Paris Barış Konferansında, bağımsız bir Polonya devleti için farklı kavramsallaştırmalar arasındaki bu mücadele, sonunda azınlık

¹¹¹İrade-i Milliye (12.01.1919), *Türkiye Barışı ve Avrupa Siyaseti*, s.1.

¹¹²Trakya Paşaili (27.01.1919), *Beklemek mi Yapmak mı?*, s.1.

¹¹³McMillian, *age*, s.28.

haklarına karşı yeni bir uluslararası politika şeklinde somutlaşacaktı.¹¹⁴ Barışı oluşturacak kişiler azınlıkların sorunlarını ve yurttaşlık meselelerini sadece harita çizerek çözemeyeceklerini anlayacaklardır. Kalıcı barışı sağlamak için Milletler Cemiyeti kurulacaktır. Uluslararası alanda sağlam bir şekilde barışı oluşturmak için gerekli görülen Milletler Cemiyeti konferansın sonlandırıldığına da resmi tarihi olacaktır. Başkan Wilson, Milletler Cemiyetinin oluşturulmasını en çok isteyen liderler arsındaydı. Öyle ki kurulacak olan Milletler Cemiyeti komisyonu başkanlığına ısrarcı olmuştur. Milletler Cemiyeti aslında barış antlaşmalarının önemli dönüm noktasıdır. Bir diğer deyişle barışın çekirdeğini oluşturacaktır. Dünya genelinde de halklar savaştan bıkmış ve ekonomik olarak da yıpranmışlardı. Bundan dolayı liderler iktidarda kalabilmek adına barışçıl bir yol sergileme eğilimine yönelecektir. Ayrıca Milletler Cemiyeti fikri siyasiler arasında son şans olarak görülmekteydi. Ebedi barışı sağlamanın yolunun Milletler Cemiyeti'nden geçtiğini düşünen siyasiler, planlamalarını Milletler Cemiyeti'ne göre şekillendireceklerdir.

Konferansın seyri artık değişmeye başlamıştır. Başarılı şekilde barışı oluşturmak isteyen liderler günler geçtikçe konferans konusunda tecrübeleniyorlardı. Artık zamanla birbirlerini daha iyi tanımaya başlamış ve birlikte hareket etmeye çalışıyorlardı. Fakat büyük güçlerin liderleri kafasındaki planlardan asla vazgeçmeyerek kendi halklarını düşünmekteydiler. İlerleyen dönemde bazı konularda hararetli tartışmalar başlayacaktır. Birbirleriyle çıkar çatışmaları oluşacak ve konferansın seyrinde değişimler meydana gelecektir. Paylaşmalar konusundaki anlaşmazlıklar uzun süren toplantılara neden olacak ve barışın mimarlarını zor günler bekleyecektir. Paris Barış Konferansı'nın önemli kavramlarından biri "*self-determinasyon*" Milletler Cemiyeti arifesinde sıklıkla kullanılmaya başlayacaktır. "*self-Determinasyon*" kavramı milliyetçiler arasında karar verilirken tartışmaya sebep oluyordu. Wilson ilkeleriyle birlikte ön plana çıkan bu kavram, tüm ulusların kendi kaderini veya bir başka deyişle bağımsızlığını tayin etme hakkıdır. Konferansın seyrini etkileyen durumların çözümlenmesi ve karara bağlanması ilk başlarda uzun soluklu olmuş ancak zaman içerisinde konferansı alt kurumları oluşturularak daha hızlı ilerleme kaydedilmiştir. Barış Konferansı'nın içerisinde Amerika'nın liderinin öncülüğünde oluşması beklenen Milletler Cemiyeti konusunun temellerinin atılacağı bir adalet barışı vaat etmiş olan Wilson, Ren bölgesi konusunda ertelemeye gitmesi akıl almaz bir durumdur. Hiçbir ulusun geleceği geri dönülemez bir yazıyla sabitlenemeyeceği gibi Milletler Cemiyeti revize

¹¹⁴Mazowe, *age*, s.83.

edilebilir ve uygulama alanları değişebilir.”¹¹⁵ La Croix’e göre Milletler Cemiyeti’nin oluşumu barışın sağlanması adına yeterli değil ve ulusların kaderlerinin belirleneceği konferans’ta öncelik verilmesi gereken konular geri plana bırakıldığı vurgulanmıştır. Sadece Milletler Cemiyetini kurarak barışın sağlanmayacağı liderlerin de anladığı bir durum haline gelmiştir. Barışın tahsis edilmesini bekleyen milletler kendi hazırlıklarını tamamladıktan sonra konferansa katılma kararı almıştır. Milletler Cemiyeti’nin oluşumu konferansı seyrini ister istemez değiştirmiştir. İngiltere ve Fransa gibi emperyalist devletler Milletler Cemiyeti’nin alacağı kararları kendi lehlerine çevirmiş ve manda konusunda ısrarcı bir tavır takınmışlardır. Ham madde arayışının getirmiş olduğu süreç ve rekabetin üst safhaya gelmesi Büyük Savaş’ı başlatmış ve ardından oluşan Barış Konferansı barışı sağlamak adına emperyalizmi engellemek yerine manda usulüyle devam ettirilmiştir. Manda ve Himaye konusu Fransız gazetelerinde eleştiri konusu olmamıştır. Özellikle İngiltere ve Fransa’nın ortak bir konuda buluşması Manda konusudur. Savaşın getirmiş olduğu ağır ekonomik sıkıntıların yükünden kurtulmak için Manda konusunu savunan büyük güçler kendi çıkarlarını korumak için birbirleriyle rekabete girmiştir. Çok uluslu bir devlet yapısında olan Osmanlı Devleti kendi sınırlarını korumakta sıkıntı çekmiştir. Osmanlı Devleti’nin sınırları içerisindeki diğer milletler konferansta isteklerde bulunurken büyük güçlü aktörlerin desteğini almak için diplomasi sergilemişlerdir. İyi bir diplomasi sergilemek için aktörler ön plana çıkmıştır. Aktörlerin ön plana çıkması izlemiş oldukları siyasetle ilgilidir. Konferansa gelirken kendi çıkarlarını da yanlarına getirmiş olan aktörler bu çıkarlarından taviz vermemek adına hareket etmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri’nin lideri konumunda olan Wilson ve İtalya’nın lideri Orlanda karşı karşıya gelmiş ve siyasi çıkarlarını korumak için tartışmışlardır. Fransa ve İngiltere ise Avrupa’nın güvenliği konusunda karşı karşıya gelmişlerdir. Aktörlerin birbirleriyle olan ilişkileri konferansa önemli ölçüde yön verecektir.

3.2.2. Konferansın Aktörleri

Paris Barış Konferansı’nın aktörleri yani barışı yapan ana karakterlerin siyasi ve sosyal yönleri olmak üzere diğer yönlerini de yakından tanımak oldukça önemlidir. Çünkü Paris Barış Konferansı’nı yöneten kadronun almış oldukları kararları değerlendirmemiz bakımından yardımcı olur. Öncelikle ele alacağımız birinci aktör Amerika Birleşik Devletleri’nin lideri Wood Wilson’dur. Wilson 1856 yılında, Amerika İç Savaşından hemen önce, Virginia’da bir papazın oğlu olarak dünya gelmiş ve ailesi tarafından almış olduğu dini

¹¹⁵La Croix (10.05.1919), *Haberler*, s.1.

eğitimden dolayı dini önemseyen bir insandı. Abraham Lincoln onun başkahramanlarından biriydi. Princeton Üniversitesinde eğitim aldıktan sonra avukatlık, öğretmenlik, yazarlık, öğretim görevlisi ve mezun olduğu Üniversitesinde rektörlük yapmıştır.1911 yılında Demokrat Parti'nin başkanlığını üstlenmiş, bir yıl aradan sonra ABD'nin başkanı seçilmiştir. 1916'da halk oyunun daha da büyük bir oranını alarak yeniden seçildi.¹¹⁶Ülkesinde demokrasiyi ön planda tutan Wilson, Paris Barış Konferansında da demokrasi üzerinden konuşmalar yapmıştır. Başkan Wilson'un konferans hakkındaki konuşması Akşam Gazetesi'ne şu şekilde yansımıştır:

“ Paris'teki mesaimizin gayesi bütün dünyada barışı tesis etmektir. Bunu yaparken adalete ve hürriyete yardım eden kuvvetlerden yardım almalıyız. Bu harbin en esaslı neticesi bütün imparatorlukların parçalanmasıdır. Parçalanmış milletleri istiklale alıştıracağız ve daha özgür bir anlayış içerisinde yeni bağımsız milletler oluşacaktır. Dünya siyasetinde kalıcı barışı sağlamak için çalışmalarımızı hızlandırıyoruz. ”¹¹⁷

Paris Barış Konferansı'nın başlamasına az süre kala ABD.'nin başkanı Wilson Paris'e gelmiş ve onun gelişi Fransız gazetelerinden olan L'Action Française'ye “ LePrésident Wilson'a Paris” başlığıyla şu şekilde yansımıştır:

“ Başkan Wilson dün şehrimize barış görüşmelerini gerçekleştirmek için geldi. Paris halkı onu coşkuyla karşıladı. Başkan Wilson ve Bayan Wilson görüşmelerin yapılacağı saraya doğru askerler eşliğinde intikal ettiler. Başkan Wilson ilkeleri yayınlamak yeterli değildir onları gerçekleştirmek en önemli meselemiz olacaktır demiş ve barışın sağlanması için burada olduğunu vurgulamıştır. Barışı tüm dünya üzerine garanti sağlamak adına toplantıların olacağını altını çizen Wilson, tüm Fransız halkına karşılama için teşekkür etmiştir. ”¹¹⁸

Paris Barış Konferansı'nın başlamasının öncesinde Paris'e gelen Wilson, büyük hayranlıkla karşılanmış ve beklentilerin büyük olduğu anlaşılmıştır. Bir diğer önemli Fransız gazetesi La Croix ise Barış Konferansı'nın başlamasını şu şekilde haber yapmıştır:

“Barış Konferansı Ocak ayında başlayacak ancak barışın sağlanması için ön hazırlıklar başlayacak ve imzalar atılacaktır. Konferansın önemli sorunlarının çözülmesi üzerine bazı komisyonlar kurulacaktır. Son olarak Barış Konferansı'na İtalyan delegeleri katılacak ve böylece artık dünya tüm dikkatini Paris'e verecektir. Tüm halklar savaşın tamamıyla sona ermesini ve huzurun gelmesini beklemektedir. Yorgun şekilde yaralarını sarmakla meşgul olanlar artık gözlerini umutla Paris Barış Konferansı'na çevirmeli ve beklemelidir. ”¹¹⁹

Wilson'un dünyası zaferlerle doluydu ancak bu zaferlerle geçirilmiş yıllarda edindiği tecrübelerini uluslararası alanda sergilemek istemekteydi. Paris Barış Konferansı'nda

¹¹⁶McMillian, *age*, s.28.

¹¹⁷Akşam (10.01.1919), *Haberler*, s.2.

¹¹⁸L'Action Française (15.12.1918), *Le Président Wilson'a Paris*, s.1

¹¹⁹ La Croix (19.12.1918), *Haberler*, s.1.

tecrübelerini göstererek yön vermek istemiştir. 4 Aralık 1918 günü Barış Konferansı'nda gelecek Amerikan delegasyonu Taşıyan George Washington gemisi New York limanından hareket etti top atışlarıyla Selam duruldu rıhtıma yığılmış insanlar alkış tuttu, kılavuz gemileri düdüklerini çaldı, askeri uçaklar tepeden turlar attı.¹²⁰ Wilson çalışma arkadaşlarını seçerken titizlikle davranmış ve sözünü geçirebileceği bir ekip kurmuştu. Wilson temsilci ve maslahatgüzarları belirlemiş ve kendi kafasında sıralamaya dizmişti. Bir numaralı isim kendisi olurken, iki numara olarak seçtiği House için, “*Benim alter-egom*” diyordu. Dışişleri Bakanı Lansing’i istemeyerek seçmişti, nedeni de, onu yanında götürmemenin tuhaf görüneceğini düşünmesiydi. Dördüncü maslahatgüzar, General Tasker Blissdi, O şimdiden Paris’teydi, çünkü Yüksek Savaş Konseyi’nde ABD’nin askeri temsilcisiydi.¹²¹ Wilson kafasındaki planlarını gerçekleştirmek adına hazırdı. Barış Konferansı’nın bir diğer önemli aktörü ise Fransa’nın lideri konumunda olan Clemenceau’dur. Fransa’nın güçlü konumda kalması için sürekli olarak mücadele verdiğini belirten bir lider görünümündeydi. Birinci Dünya Savaşı’nın en büyük sorumlusu olarak Almanya’yı belirlemiştir. Almanların cezalandırılmasının ana hedefi olduğunu sürekli olarak belirtmiştir. Almanlardan çok fazla nefret etmesinin nedenlerinden birisi genç yaştaiken Almanlarla savaşması ve ülkesinin zor durumda kalmasıdır. Belki de sadece bir rivayetten başka bir şey olmaya bilir ama Clemenceau öldüğünde dik durumda yüzü Almanya’ya dönük vaziyette gömülmeyi istediği anlatılmıştır.¹²² Oldukça inatçı bir karaktere sahip olan Clemenceau konferansta ipleri elinde tutmaya çalışmıştır. Danışmanlarıyla konuları tartıştıktan sonra tek başına bazı kararları değerlendirmeyi tercih ederdi. Aslında hayatı boyunca kendi bildiğini yapmıştır. Clemenceau’nun ailesi azınlık durumunda yaşamaktaydı. 1841 doğumlu lider babası gibi doktor olmak için eğitimini almıştı ama doktor olmayacaktı. Kısa bir süreliğine ABD’de kalan lider kendisini farklı siyasi alanlarda bulmuştur. Zamanla İngilizcesini geliştirdi ve akıcı bir konuşma eğitimi aldı. Liderliğini konferans esnasında göstermek için sert bir üslup tercih etmiştir. Barış Konferansı’nın inatçı ve aksi adamı olarak bilinen Clemenceau her şeyi Fransa’nın daha güçlü olması için yaptığını her fırsatta belirtmiştir. Paris Barış Konferansı’nın üç önemli liderleri arasında Clemenceau en yaşlısı idi. En yaşlı lider olmasına rağmen en güçlüsü de kendisiydi. Wilson ve Lloyd George ile uyumlu çalışmalar yürütmek için önemli adımlar atmıştır. Paris Barış Konferansı’nın bir diğer önemli lideri olan Lloyd George ise konferansın en etkili karakterlerinden olmuştur. Üç güçlü lider konumunda olan Wilson,

¹²⁰ Helmreich, *age*, s.25.

¹²¹ McMillian, *age*, s.28.

¹²² McMillian, *age*, s.60.

Clemenceau ve Lloyd George, barışın ana aktörleri arasındadır. Bu üç ana aktör arasında en genci Lloyd George'dir. Onun kariyer basamakları zorlu yılların ardında geçmiştir. Savaş bakanlığı görevini üstlenmiştir. Kendini iyi bir şekilde geliştirmiş ve insanlara son derece ikna edici konuşmalar gerçekleştirmiştir. İyi bir hatip olarak insanların karşısına çıkması konferansta etkili olmuştur. Barış Konferansı'nda gerçekleşen tartışmalarda uyguladığı stratejiler onun iyi bir diplomasi yürüttüğünü göstermiştir. 1916 yılında Başkan seçilmiş ve uygulamaya koyduğu politikalar sürekli olarak İngiliz sanayisinin büyümesi yönünde olmuştur. Ayrıca Lloyd George'un en önemli özelliği sorunları büyütmeden çözüm odaklı düşünmesi ve uygulamalarını gerçekleştirmesidir. İyimser tavrı ve hoşgörülü görünümüyle konferansın en önemli lideri Lloyd George, Wilson ile iyi bir ikili olmuştur. Paris Barış Konferansı'na etkileyen ve üç önemli aktör olan Wilson, Clemenceau ve Lloyd George'nin beğenilerini kazanan konferansın yıldızı konumuna gelen karakter ise Rumların temsilcisi olan Eleftherios Venizelos olmuştur. Eleftherios, Girit'te doğmuş ve ona kurtarıcı adını takmışlardır.¹²³ Ataları kendi yurtlarının bağımsızlığı için savaşmış ve Venizelos'da bunlardan etkilenmiştir. Atina'da eğitim almış ve kendini geliştirmeye adanmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığı kazanmasıyla birlikte oluşan eski medeniyete dönme anlayışı Venizelos'u etkilemişti. Venizelos, Megalı idea fikrini uygulamak için çalışmalar yapmış ve Başkanlık döneminde etkili bir siyaset izlemiştir. Paris Barış Konferansı'nın yıldızı olmuş olan Venizelos büyük güçleri etkilemesini bilmişti. Kendi davasını konseye anlatırken zamanla artık arkasında İngiltere'nin olduğunu anlayan Venizelos isteklerini üst seviyeye çıkarmıştır. Venizelos Ülkesinde ulusal kahraman olarak görülmeye başlamıştır. Venizelos güçlü ikna kabiliyetini kullanarak taleplerini elde etmek için çalışmış ve bazılarını almıştır. Venizelos Bükreş Barış Konferansında edindiği tecrübeleri artık Paris Barış Konferansında sergilemiştir. Venizelos, Birinci Dünya Savaşı'na girilmesinin ülkesi bakımından faydalı olacağını öne sürerek adım atmış ve bunun sonuçlarının yararlı olacağı konusunda siyaseti ikna etmiştir. Konferansın tartışmalı konularında yer alan ülke konumunda olan İtalya'nın temsilci Orlando'da diğer bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İtalya'nın temsilcileri aslında Orlando ve İtalya Dışişleri Bakanı Sanino'dur. Orlando ve Sanino ikilisi konferansın gidişatında etkili olmuşlardır. Özellikle Akdeniz bölgesinde güçlü bir konumda olmayı isteyen İtalyanlar Fiume adası konusunda Arnavutlar ve büyük güçler arasında sıkıntılar yaşamışlardır. Sanino yetmiş küsur yaşlarında ve asabiliyle bilinen bir siyasetçiydi. İnatçı olmasıyla birlikte bildiğinden asla şaşmadığı için konuların çıkmaza girmesine neden

¹²³A.Dalby (2010). *Eleftherios Venizelos*, (Çev): Dinçer Demirkent Akıl Çelen Kitaplar, s.5.

olmuştur. Paris Barış Konferansı'nın dağılmasına sebebiyet verecek derecede etkili olmuş olan Sanino, eleştirileri kabul etmemiştir. Orlonda son derece ılımlı ve liberal görünümüne bir liderdi. Asıl adı Vittorio Emanuele Orlonda, 1860 yılında İtalya'nın Palermo şehrinde dünyaya gelmiştir. Öğrenimini yine aynı şehirde tamamlamış ve hukukçu olmuştur. Orlonda ve Wilson anlaşamadı çünkü Birinci Dünya Savaşı sırasında yapılan gizli antlaşmalara göre İtalya'ya bırakılan Dalmaçya kıyıları bölgesi verilmedi. Orlondo'nun konferanstan ayrılma girişimi olmuştur. Paris Barış Konferansı'nın gerçekleştirilmesi birçok toplum millet adına umut kapısı olmuştur. Özellikle İmparatorlukların dağılması sonucu yeni sınırların oluşması ve azınlıkların taleplerde bulunması konferansa damga vurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dağılma sürecine girmiş ve içerisinde bulunan azınlıklar bağımsızlıklar topraklar istemiştir. Ermeniler toprak taleplerinde bulunmuştur. Ermenileri destekleyen büyük güçler olmuştur. Ermenilerin liderliğine bürünen kişi ise Bogos Nubar Paşa olmuştur. Mısır eski maliye bakanının oğlu, Mısır devlet demiryollarının müdürü Bogos Nubar Paşa'nın liderliğindeki Ermeni Ulusal Birliği'di. Büyük güçler tarafından Ermenilerin resmi temsilcisi olarak tanınan bu heyetin yanı sıra, Erivan'da Taşnak lideri ve Ermeni Milli Meclis lideri olan Avedis Aharonian'ın liderliğini yaptığı ikinci heyettir.¹²⁴ Bogos Nubar Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar eğitimi için çalışmalar yapmıştır. Fransa'da bulunmuş ve dil becerisini geliştirmiştir. Ayrıca birçok Ermeni cemiyetlerinde çalışmalar yürütmüştür. Ermeni temsilcilerin ikiye bölünmesi aslında konferansta Ermenilerin isteklerini etkisiz hale getirmiştir. Avedis Aharonian'ın yapmış olduğu girişim karmaşıklık yaratmaktan başka bir şey olmamıştır diye yorumlanmıştır. Paris Barış Konferansı'nda Ermeni taleplerinin gündeme gelmesi konferansın yönünü Osmanlı Devleti'ne doğru çevirmesine neden olmuştur. Kafkasya'daki Ermenilerin temsilcisi sıfatıyla Aharonian'a ilk konuşmasında Ermenilerin savaşta gerekli mücadeleyi verdiğini ve konferansta Müttefikler tarafından temsil edilmesinin gerek olmadığını vurgulamıştır. Paris Barış Konferansı'nın büyük güçlerden sonra en etkileyici aktörü Venizelos olurken diğer önemli aktörlerden biri de Bogos Nubar olmuştur. Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren sınır konuları ve talepleri tartışılırken Osmanlı Devleti'nin konferansa daveti sona bırakılması oldukça düşündürücü bir durum olmuştur. Savaşın bir diğer suçlusu olarak görülmüş Osmanlı Devleti konferansın bitimine yakın katılmıştır. Son Osmanlı padişahı VI. Mehmet Vahdeddin'in isteği üzerine konferansa katılacak delegasyonun lideri Damad Ferid Paşa olmuştur. Vahdeddin, akrabalık ilişkilerinden dolayı güvenebileceği

¹²⁴M. K. Öke (1996). *Ermeni Sorunu (1914- 1923)*, İz Yayıncılık, s.211.

birini seçmiştir. Damat Ferit'in gönderilmesini isteyen Padişah Vahdettin olmuştur. Damat Ferit Paşa yanına Ahmet Tevfik ve Rıza Tevfik bey'i alarak heyetin ana temsilcilerini oluşturmuştur. Heyet oluşturulmuş ve Tevfik Paşa dışında herkes Paris'e doğru umutla yola çıkmıştır. Paris Barış Konferansı'na davet edilmeyi bir başarı olarak yansıtan dönemim hükümeti büyük kazançlar elde edilmek için yola çıkmıştır. Türk Heyeti'nin Paris'e gelişi Fransız gazetesi La Croix'e de yansımıştır:

*“Fransa'ya gönderilen Türk heyeti şu şekilde oluşuyor: Damat Ferit Paşa, Sadrazam ve Senatör aynı zamanda dışişleri bakanı Tevfik Paşa, eski sadrazam Tevfik Bey, Danıştay başkanı, Halim bey gibi önemli devlet adamlarından oluşmaktadır.”*¹²⁵

Damad Ferid Paşa İstanbul'da doğmuş ve hariciye'de görev yapmıştır. Çeşitli sebeplerden dolayı yurtdışına gitmiştir. II. Abdülhamid'in kız kardeşiyle evlenmiş ve saraya Damad olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihatçılara yaranma siyaseti benimsemiş ama karşılık bulamadığı için onları eleştirmeye başlamıştır. Meclis'i Ayan üyeliğine seçilmiş ve daha sonraki süreçte Hürriyet ve İtilaf Fırkası genel başkanı olmuştur.¹²⁶ Parti içerisindeki anlaşmazlıklardan dolayı istifa etmiş ve tek başına muhalif olmuştur. 1914'te Birinci Dünya Savaşı'na girilmesi ve kaybedilmesinin tek suçlusunu İttihat ve Terakki Partisi olarak göstermiştir. 1918'de İttihatçıların ülkeden uzaklaştırma siyasetinde Tevfik Paşanın başarısız olmasından dolayı sadarete Damad Ferid Paşa geçmiştir. İzmir'in işgalinin ardından kendisine yine hükümeti kurma görevi verilmiştir. Milli Mücadele karşıtı ve İngiliz yanlısı bir siyaset izlemiştir. Paris Barış Konferansı'na İzmir'in işgali üzerine bir nota göndermiştir. Paris Barış Konferansı'na davet edilen Osmanlı Devleti'ni temsil ederken Fransızların dostu olduğunu vurgulamıştır. Damad Ferid Paşa yaklaşık beş hükümet kurmuştur. Zor durumlarda hükümet kurması ve idare etmesi bazı çevreler tarafından iyi bir siyasetçi olduğu söylenmiştir. Büyük bir kütüphanesi olduğu ve birçok yabancı dili bildiği vurgulanmıştır.

3.2.3. Konferansın Dünyayı Etkileyen Meseleleri

Paris Barış Konferansı 1919 yılının en önemli meselesi haline gelmiştir. Önemli bir mesele haline gelmesi kaçınılmazdı. Çünkü tüm dünyayı ilgilendiren konular ve anlaşmalar konferansta ele alınmıştır. Kendi içerisinde oluşturulan Onlar Konseyi ve Beşler Konseyi çeşitli kararlara imza atmıştır. Barış Konferansına gelen büyük güçlerin her biri kendi planıyla ve gerçekleştirmek istediği düşüncelerle gelmiştir. Amerika'nın lideri Wilson yayınlamış olduğu Wilson İlkeleri doğrultusunda hareketle daha demokratikleşme sürecini ele alacağını

¹²⁵La Croix (6.06. 1919),s.2.

¹²⁶C.Küçük (1993), “ Damad Ferid Paşa”, *Diyanet Ansiklopedisi* C.8,s.436.

her fırsatta vurgulamıştır. Nitekim Milletler Cemiyeti'nin kurulmasında kendisi aktif rol oynamış ve kendisi istemiştir. Dünyayı etkileyen kararların alınmasında liderlerin izlemiş olduğu siyaset son derece önemli olmuştur. Almanların cezalandırılması ve ağır bir antlaşmasının imzalanmasında Fransız lider Clemenceau etkili olmuştur. Sınır güvenliği konuları ve anlaşmazlıkların meydana gelmesi konferansın kaçınılmaz sorunlarından biriydi. Emperyalist düşünceler ve saldırganlıklar sonucunda çıkan Birinci Dünya Savaşı'nın sonu farklı meseleleri beraberinde getirmiştir. Tüm dünyayı etkileyen bir diğer önemli mesele ise manda meselesi olmuştur. Savaştan güçlü bir şekilde ayrılmış olan İngiltere gücünü devam ettirmek adına sömürgelerini korumak istemekteydi. Manda meselesi de sömürgecilik faaliyetlerinin devam ettirilmesi için oluşturulmuş bir kılıf olarak meydana gelmiştir. Manda meselesi ve Wilson Prensipleri arasında bağdaşmazlıklar meydana gelmiştir. Wilson Prensiplerinin bazı konularda esnetilmesi olurken bazı konularda esnetilmemiştir. Bunun nedeni ise büyük güçlerin çıkarları olmuştur. Büyük güçler genellikle kendi çıkarları ile hareket etmiş ve kurulan kurumları kendi lehlerine çevirmiştir.

Wilson Prensipleri, Paris Barış Konferansı'nın oluşturulmasında temel dayanak olmuştur. Dünyanın gözü kulağı Paris'te olmaya başlamasıyla birlikte yeni meseleler de meydana geldiği için liderler sorunları çözmek adına kurullar oluşturmuştur. Milletler tarafından gelen talepler konseylerde dinlenmiştir. Yüksek Konsey oluşturulmuş ve kararların sağlıklı verilmesi düşünülmüştür. Paris Barış Konferansı'nın sorunları her toplumu etkileyecek büyüklükteydi. Yeni sınırların belirlenmesi ve haritaların yeniden çizilmesi başlı başına büyük bir meseledir. Savaş tazminatları ise en büyük sorunlardan biri olarak görülmüştür. Savaş suçlularının cezalandırılması ve adaletin sağlanması aslında güç bir durum olarak liderlerin karşısına çıkmıştır. 1919'da iki büyük gerçek vardı biri masada biri de sahadaydı. Barış yapanlar masada hızlı kararlar vermek zorundaydı çünkü sahada olanların artık tahammülü yoktu.

3.2.3.1. Wilson Prensipleri

Wilson Prensiplerinin önemi Barış Konferansı öncesi milletler tarafından benimsenmiş ve konferansa hazırlıklar yapılmaya başlanmıştır. Konferansın hazırlıklarını büyük devletler kadar ekonomik anlamda orta dereceli olan devletler de yapmaktadır. Ayrıca yeni kurulacak devletlerin milletleri de konferansa hazırlanmakta ve hırslı şekilde hazırlıklarını tamamlamaktadır. Dünyanın merkezi olacak Paris şehrinde hesaplar yapılacak ve asıl meselesi barış olan konferansın amacından sapılacaktır. İmparatorlukların yıkılmasından sonra kalan toprak parçaları yeni sahiplerini ararken anlaşmazlıklar baş gösterecektir.

Anlaşmazlıkların baş göstermesi aslında gayet doğal olarak gözükebilir. Çünkü daha fazla toprak kazanma hırsı ve ham maddeye ulaşma konusunda elde edilebilecek kazançlar bir birleriyle çarpışacaktır. Bazı önemli bölgelere barış ve yardım sağlama maksadıyla işgaller başlatılacak ve aslında “emperyalizm” denilen kavram kendisini hissettirecektir. Savaş yoluyla elde edilemeyen kazançlar barışın ardına sığınarak elde edilecek ve dünya siyasetinin getirmiş olduğu düzen başka sorunları doğuracaktır. Sorunların ve adaletsizliğin engellenmesi bakımından ortaya konulan Wilson Prensipleri, konferansın oluşum sırasında ve öncesinde milletler genelinde olumlu bir izlenim göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun da içinde bulunduğu Bağlaşık Devletlerin Birinci Dünya Savaşı’na son verip silahları bırakmasında Wilson’un 14. maddelik programının büyük etkisi olmuş ve Wilson Prensipleri denilen bu program, yenik uluslar için bağımsızlıklarını ve çoğunlukta oldukları topraklarda egemenliklerini sürdürme yolunda en büyük umut kaynağı, bir cankurtaran simidi olmuştur.¹²⁷ Osmanlı hükümeti de savaşa son vermek istediğini açıklarken söz konusu ilkelere göre bir antlaşma beklediğini vurgulamış ve ilk olarak da barış müzakerelerinin sağlanması için Başkan Wilson’a başvurmuştur. Hükümetin içerisinde Wilson’a duyulan güven sezilmektedir. Barış görüşmelerinin başlaması için Wilson’a başvurulması ve güvenilmesinin dışında bazı gruplar oluşturulmuştur. Başta Halide Edip ve gazeteci Ahmet Emin Yalman olmak üzere, İstanbul’da tanınmış Türk aydınlar, yazar, öğretmen ve hukukçular, Aralık 1918’de Wilson Prensipleri Cemiyeti’ni kurarak, Başkan Wilson’un On ikinci İlkesi’nin ve özellikle self-determinasyon prensibinin uygulanmasını sağlamaya çalışıyorlardı.¹²⁸ İlerleyen süre zarfında ise Wilson ilkelerine uyum sağlama durumu söz konusu olmamış ve tam anlamıyla uygulanması zorlaşmıştır.

Büyük Devletlerin yani Konferansa başkanlık edecek olanların amaçları ve istekleri ön plana geçecek ve uygulamaya alınacaktır. Özellikle konferansın içerisinde bulunan büyük devletlerin desteğini alan bazı küçük devletler de kendi isteklerini onaylatmada ön plana çıkacaktır. Milletlerin tam anlamıyla nasıl şekilleneceğinden haberi olmadığı konferans aslında başlamadan önce bazı ipuçları vermiştir. Özellikle Ortadoğu Bölgesindeki hedeflerine ulaşmak isteyen büyük güçler buranın temsilcilerini yönlendirme konusunda ustaca hareket edeceklerdir. Ortadoğu Bölgesi, ham madde açısından oldukça zengin bir bölge olduğu için yıllardır büyük güçlerin hedefi dâhilinde olmuştur. Paylaşılma konusunda en çok zorluk çıkaran bir bölge olma özelliğine de sahiptir. Wilson Prensiplerinin barışa doğru giden süreçte etkili olması beklenirken tam aksine bazı anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

¹²⁷Turan, *age*, s.144.

¹²⁸Sonyel, *age*, s.8.

Bölgelerde hangi milletin daha fazla nüfusu olduğu konusu buna örnek verilebilir. Çünkü bazı bölgelerde etkin nüfusta olduğu göstermek isteyen milletler arasında taşkınlıklar meydana gelmiştir. Woodrow Wilson, koşulları herkes için adil olmayan bir barışın uzun süreli olmayacağını söylemiş ve İtilaf Devletleri'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yenik düşen düşmanlara dayattığı koşullar, gerek o zaman, gerekse o günden sonra, pek çok kimse tarafından bu bakımdan bir başarısızlık olarak görülmüştür.¹²⁹Savaşın yenik çıkmış ve geleceğini tehlike altında gören milletlerin Wilson Prensiplerini yetersiz görmesi ve konferansın işleyişine de etkisi olduğunu düşünmesi bir barış ortamı için yetersizdir. Ayrıca Rusya sorunu ve Avrupa'da Bolşevik devrimlerin kopacağı korkusu Barış Konferansı'nın üzerinde dolaşan bir tehditti. Diğer büyük sorun Almanların geleceği idi. Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği fazla önemli değildi ve Wilson Ortadoğu'ya fazla dikkat edemeyecek kadar meşguldü.¹³⁰Son derece önemli sorunların ortaya çıkabileceği bölgeyi ihmal eden Wilson aslında gündemi değiştirmek istiyordu. Özellikle İngilizlerin Ortadoğu sorunlarını biraz olsun ertelleyerek diğer konulara yönelmeyi hedeflemiş olan Wilson, zaman kazanmıştır. Olayların farkında olarak hareket ettiğini belli etmemeye çalışan Wilson, bazen başarısız kaldığı konuların üstünü örtmeye çalışmıştır. Wilson'un başarısızlıklarının yanı sıra başarılı olduğu konularda vardır. Paris Barış Konferansı'na iyi hazırlanmayı hedeflemiş ve çalışmalarını titizlikle sürdürmüştür. Diğer ülkelerin hazırlıklarını takip etmeye çalışmıştır. Genel olarak hedefinin barışı ve huzuru sağlamak olduğunu vurgulamıştır. Fakat bazı hamlelerde kendi ülkesini de düşündüğü gün yüzüne çıkmıştır. Wilson hazırlıklarını sürdürürken iyi ilişkiler geliştirmeyi önemsemiş ve konferansa kadar gözlemci bir tutum sergilemeyi de ihmal etmemiştir. Konferans hazırlıkları yapılırken diğer tarafta halk kitleleri de zorlu günleri merak ediyordu. Konferans arifesi merak edilen konular fazlaydı. Özellikle dünya siyaseti için önemli olan bölgelerin kaderleri nasıl tayin edileceği merak konusu olmuştur. Değişen siyasi dengeler gelecek yılların nasıl şekilleneceğinin haberci olacak ve konferansın asıl amacı gün yüzüne çıkacaktır. Devletlerin diplomasi güçlerinin kuvvetli olması oldukça önemlidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun da diplomasi alanında güçlü konumda olması gerekiyordu. Çünkü İmparatorluğun içerisinde farklı etnik grupların yer alması vereceği mücadeleyi ikiye katlayacaktır. Osmanlı Devleti'nin hudutları içerisinde yaşam süren toplumlar, özellikle Ermeni, Kürt ve Rumlar, Wilson ilkelerinden ve Bağlaştık Devletlerin öteki görkemli sözlerinden yararlanarak, 1918 sonu ve 1919 başlarında, Osmanlı

¹²⁹David Fromkin, *age*, s.348.

¹³⁰David Fromkin, *age*, s.342.

Devleti'nden geniş kapsamlı ülke istemlerinde bulunmaya başlamışlardı.¹³¹ Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunan farklı etnik grupların toprak istemleri ve bağımsızlıklarını kazanmak için çalışmalar yapmaları büyük devletler için istenilen bir durum haline gelecektir. Orta Doğu bölgesinde yaşanan kargaşa ortamından yararlanarak olayları kendi alaylarına çevirmeye çalışacak olan Avrupalı devletler, Osmanlı Devletini zor durumda bırakacaktır. Büyük devletlerin dışında olanların ikna kabiliyetlerinin iyi olması gerekir ki taleplerinin karşılığını bulsunlar. Siyasiler konferanstan başarılı ve istediklerini elde etmenin amacını güderken kimi bölgelerde insanlar ise yeni siyasi sistemi ve güvenliklerinin nasıl sağlanacağı konusunda endişe içindedirler. Paris Barış Konferansı 19 Ocak 1919 tarihinde toplandığında, Müttefik Kuvvetler arasında, yenik ülkeler sunulacak belirli talepler konusunda gerçek bir görüş birliği bulunmuyordu. Hatta ulusal delegasyonların içinde bile bir uyumdan söz edilemezdi. Bu belirsizlik, en çok da Osmanlı İmparatorluğu'nun tanzimi konusunda hüküm sürüyordu.¹³² Müttefik Kuvvetlerin içerisinde görüş ayrılığının oluşması paylaşılacak bölgeler ve elde edilecek çıkarların çatışmasından dolayı kaynaklanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun taksimi için yapılan görüşmelerin belirsizliğini koruması büyük güçlerin üstünlüğünü korumasına yardımcı olacak azınlıkların belirlenmemesiydi. İngiltere savaşın sonraki siyasi üstünlüğünü sürdürmek ve stratejik açıdan önemli olan bölgelerin hâkimiyeti kurmak isterken, Fransızlarda kritik bölgelerde siyasi gücünü kaybetmek istemiyordu. Diğer önemli bölgeler için de kıyasıya rekabet devam etmektedir. İtalyanlar ve Yunanlılar arasında belirli bir rekabet söz konusu olmuş ve rekabetin belirleyicisi ise büyük güçler olacaktır. Sınırların yeniden çizilmesi ve toprakların paylaşılması açısından sürekli olarak devletlerarasında sürtüşmeler meydana gelmiştir.

Barışın sağlanması için toplanılan konferansın alacağı kararlar milletlerin kaderini tayin edecek ve yeniden siyasi oluşumların başlamasına ön ayak olacaktır. Alınan bazı kararlar beklendiği gibi olmuşsa da bazı kararlar ise cezalandırma niteliğinde olmuştur. Paris Barış Konferansında barışın mimarları kararlar alırken diplomasi yolunu genellikle tercih etmeye çalışmıştır. Fakat diplomasi yolunu büyük güçler kendi amaçları doğrultusunda da kullanmış ve planlarının bozulmasını istememişlerdir. Ana hedefleri barışın uluslararası ve daimi olmasıydı fakat bunu sağladıkları söylenemezdi. Koloniler konusunda anlaşmazlıklar baş göstermeye başlayacaktır. Fransızlar ve İngilizler arasında büyük rekabet söz konusu olacak ve yeni çözüm yolları bulunacaktır. Dünyanın merkezi konumuna gelen Paris'te konferans giderek şekillenmeye başlamış ve sorunlara daha kalıcı çözümler bulunması için

¹³¹ Sonyel, *age*, s.8.

¹³² Helmreich, *age*, s.1.

yeni kararlar söz konusu olmuştur. Büyük güçler kararlar alınacağı zaman son derece titiz çalışmalar yürütülmesine dikkat etmiştir. Temsilciler ve diplomatlar sürekli olarak kendi çıkarlarını ön planda tutarak hareket etmiştir. Azınlıklar konusu, manda konusu ve güvenlik konuları konferansın seyrini etkilemiş ve uzun soluklu toplantılar yapılmasına neden olmuştur.

3.2.3.2. Milletler Cemiyeti

Paris Barış Konferansının en önemli konularından olan Milletler Cemiyeti'nin oluşumu, konferansın başlarından itibaren düşünülse de sonlarına doğru kurulacaktır. A.B.D. Başkanı Wilson'un kurulması için başını çektiği Milletler Cemiyeti, büyük güçlerin hedeflerini kolaylaştıracak ve uygulayacakları sömürgeciliğin üstünü "*Manda Ve Himaye*" kelimesi örtecektir. Wilson böyle bir cemiyetin kurulmasının savaş sırasında değil de antlaşmalar yapıldıktan sonra uygulanmasını planlamıştır. İngilizler ve Fransızlar da Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını istemekteydiler. Wilson, Lloyd George'a baskı yapmış ve yardım istemiştir. Wilson'un Milletler Cemiyeti düşüncesini hayata geçirmesinin amacı uluslararası alanlarda serbestçe dolaşım sağlamak ve savaşlara karşı evrensel uluslar birliği ilkesini kurmaktır.¹³³ Lloyd George bu isteği kendisinin Liberal görüşlü olduğu için kabul ettiğini vurgulamıştır. İlk fırsatta Almanların cezalandırılmasını isteyen Fransa Başkanı Celemancea daha sonra bu cemiyetinin kurulmasını kabul etmiştir. Milletler Cemiyeti nasıl kurulacak ve tam anlamıyla işlevi nasıl olacak tarzında sorular ve endişeler baş gösterirken diğer yandan hazırlıklar başlamıştır. Milletler Cemiyetine ihtiyaç duyulması savaş sonlanırken hissedilecek ve karşı çıkılmasına sebebiyet verecek ortam olmayacaktır. Uluslararası anlaşmazlıkları çözümleyecek ve kendi kendini yönetebilecek güçte olmayan azınlıklara yardım edebilecek bir kurum oluşturma planları hazırlanmaya başlamıştı. Cemiyette güçlü konumda olacak beş büyükler (İngiltere, Fransa, ABD, İtalya ve Japonya) komisyonda da söz sahibi olacaklardı. Bu durum karşısında azınlıkların tavrı olsa da pek dikkate alınmayacaktır. Milletler Cemiyetini oluşturma hazırlıklarını Wilson başta olmak üzere İngilizlerin de desteği olacaktır. İngiliz General Smuts, Milletler Cemiyeti planı hazırlamış ve Amerikalılara destek vermiştir. Son hızla çalışarak "*Pratik bir Öneri*" diye mütevazı bir başlıkla rapor hazırladı. Tüm üye ulusların oluşturduğu bir genel kurul, daha küçük bir icra kurulu, bir daimi sekreteryaya, uluslararası anlaşmazlıkları çözmek için manda düzeni kısaca, sonradan Milletler Cemiyetinin kuruluş anlaşmasına giren şeylerin büyük bir çoğunluğu onun taslak raporunda

¹³³ H.Kissinger (1998). *Diplomasi*, (Çev): İbrahim Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.208.

vardı.¹³⁴ Wilson İngiliz General Smuts'un hazırlamış olduğu taslak raporu beğenmiş ve derhal harekete geçilmesini istemişti. Wilson ve İngiliz uzmanlar birlikte uyum içerisinde çalışmaları yürüterek cemiyeti oluşturmaya başlamışlardır.

Milletler Cemiyetinde beş büyükler öncelikle yer alırken daha sonra bazı azınlıklara yer verilmiştir. Azınlıklara yer verilmesinin sebebi ise homurdanmalara son vermek ve cemiyetin amacını insanlara göstermektir. Milletler Cemiyeti'ne damgasını vuran kişi Wilson olmuştur. Öncelikli olarak 14. maddesinin temelinde oluşturulan cemiyette söz sahibi olması gayet aşikârdır. Lloyd George ise İngiliz uzmanlarını temsilci olarak gönderirken Fransızlar da aynı şekilde davranmışlardır. Fransızların ve İngilizlerin bu tutumları kamuoyunda Milletler Cemiyetini önemsemedikleri olarak yankılamıştır. Milletler Cemiyeti çalışmaları Fransız gazetesi olan Le Figaro'ya da yansımıştır.

*“Oluşturulması beklenen genel barış antlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olacak bu kurum her millete açık ve şeffaf olmalıdır. Eşit bir şekilde barış sağlanacaksa eğer bu kurum gerekli gibi görülmektedir.”*¹³⁵

Milletler Cemiyeti'nin tamamlanmasına az süre kalmış, hazırlıklar tamamlanmıştı. Üyeler arasında sınır anlaşmazlıkları olmayacak ve uluslararası daimi barış için çalışılacaktır. 28 Nisanda, mevsimsiz bir kar örtüsü Paris'i kaplarken, konferansın genel kurulu antlaşmayı kabul ederek, Milletler Cemiyeti komisyonu oluşturulmuştur.¹³⁶ Milletler Cemiyeti konusu Fransız basınında da önemle yerini almış ve L' Humanité gazetesi bu konuyu kendi sayfasında yer vermiştir. *“Amerika'nın sadece Milletler Cemiyeti ile bir barış sağlaması ve sürdürmesi beklenemez. Bu durum barış konferansına biraz tereyağı sürmek gibi olur. Tüm dünyada kalıcı barışı sağlamak sadece Milletlere Cemiyeti ile mümkün değildir. Ayrıca Tunus'un Barış Konferansında sesini duyurmak istedi ancak Fransa reddetti.”*¹³⁷

Milletler Cemiyeti konusu Wilson'un istedikleri doğrultusunda oluşuyordu. Monroe Doktrini konusunu da komisyona kabul ettirmiş ve Fransızların saldırgan tutumlarını engellemişti. Tüm dikkatini Milletler Cemiyetine vermiş olan Wilson, konferanstan istediklerini alacağını umuyordu. Milletler Cemiyeti'nin oluşumunun yankılarını Osmanlı Basını da takip etmiştir. İrade-i Milliye gazetesi Milletler Cemiyeti konusuna “*Cemiyet-i Akvam*” başlıklı haberde şu şekilde yer vermiştir:

¹³⁴McMillian, *age*, s.149.

¹³⁵ Le Figaro(25.01.1919), *Haberler*, s.1.

¹³⁶McMillian, *age*, s.162.

¹³⁷ L Humanité (28.04.1919), *Haberler*, s.1

“Cemiyet-i Akvam komisyonu delegeleri everensel barışı sağlamak için harekete geçmişlerdir. Akvam Meclisi Umumisine demokratik hususlar ele alınacaktır. Murahhasların birbirleriyle görüşmeler yapması beklenmektedir ki demokratik adımlar hızlansın.”¹³⁸

Milletler Cemiyeti’nin yankıları Osmanlı Devletini üzerinden devam edecektir. Özellikle bazı önemli toprakların paylaşımı konusunda Müttefikler anlaşmazlık yaşayacaktır. Osmanlı’da Milletler Cemiyeti konusu önemle basına konu olmuştur. Sabah Gazetesi’nin “Milletler Cemiyeti” başlıklı yazısında şu şekilde bahsedilmiştir:

“ Milletler Cemiyeti'nin önemi üzerinde tartışmalara başlayan İngiliz, Fransız, Amerikan ve İtalyan heyetleri bu konuda bir rapor hazırlamış ve konferans şeklinde bir meclis akdine karar vermişlerdir. Meclis ilk defa olarak bugün Mösyö Lloyd George’un başkanlığında toplanılacak ve birçok müttefik ülkelere mensup birçok delege hazır bulunacaktır. Konferansın hızlanması ve barışın sağlanması için önemli kararların alınması beklenmektedir.”¹³⁹

Milletler Cemiyeti uluslararası barışı sağlamak için çalışmalar yürütmüş ama Müttefikler daha cemiyet çalışmalarına başlamadan evvel yayılmacı politikalarını göstermeye başlamıştır. İngilizler ve Fransızlar yayılmacı politikalar sergilemeye başlamıştır. Wilson, gizli anlaşmalara göre paylaşılması ön görülen yörelerin ilgili devletlerin topraklarına katılması yerine yine aynı devletler tarafından Milletler Cemiyeti’nin denetime altında mandater bir rejimle yönetilmesini öneriyordu.¹⁴⁰ Kendi güvenliklerini ön planda tutarak asker kaynaklarını kolonilerinden sağlayan Fransızlar, bu tutumlarından ısrarcı olmuşlardır. Milletler Cemiyeti ve Manda konusu Le Figaro gazetesine şu şekilde yansımıştır:

“ Milletler Cemiyeti barışın gazetesi olabilir ancak bir araç değildir. Manda konusu barış koşullarının sağlanması için çözülmesi gereken konuların başında gelmektedir. Çünkü bu konu bir siyasi düzen, bir ekonomik düzen ve her şeyden önce bir askeri düzendir. Müttefik kuvvet yüksek temsilcileri bu konu hakkında Quai'd'Orsay'da Dışişleri Bakanının Kabinesinde iki toplantı gerçekleştirdi.”¹⁴¹

3.2.3.3.Manda Meselesi

Wilson açıkçası azınlık toplulukların üstünde hegemonya kurma projesini Milletler Cemiyeti’nin “Manda” kavramı ile sağlamayı planlıyordu. Fransızlar konferansın başından itibaren Almanların cezalandırılması ve bir tehdit oluşturmaması için kendilerinin güçlü konumda kalmalarını savunarak politikalarını sürdürmüştü. Fransızlar “manda” konusunda tekrardan kendi çıkarlarını düşünerek hareket edeceklerdir. Amerika Birleşik Devletleri ve İngilizler ise Almanlar ile uzak konumda kaldıkları için daha rahat politika sergilemiş ve Fransızları silahlanma konusunda eleştirmişlerdir. Fransızların manda konusunda yaratmış olduğu tartışmalar giderek büyümüştür. Lloyd George zaman içerisinde “İlhak”

¹³⁸ İrade-i Milliye (8.12.1919), Cemiyet-i Akvam, s.1.

¹³⁹ Sabah (27.01.1919), Milletler Cemiyeti, s.1.

¹⁴⁰ B.Yavuz(1994).Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919- 1922, TTK, s.28.

¹⁴¹ Le Figaro(28.01.1919) Haberler, s.1.

yapılabileceğini öne sürecektir. Manda konusu büyük güçler arasında tartışmalar yaratmış ve anlaşmazlıkları ortaya çıkarmıştır. Fransa Afrika'nın bazı bölgelerinden pay isterken İngilizler de kendi dominyonlarından vazgeçmemiştir. Fransızlar özellikle kolonilerin Alman yönetiminden kurtulmasını sağlamak için uğraşmıştır. Manda tartışmalarına biraz ara verilmesini öne süren Wilson, Milletler Cemiyeti tam anlamıyla düzene girene kadar manda konusunun rafa kaldırılmasını istemişti. Aslında Wilson, kendiyle çelişen davranışlar içerisindeydi. Çünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetmeyeceği bölgelere ve Rusya'dan kopmuş milletlere manda konusuyla yaklaşırken, Orta Avrupa'daki azınlıklar konusunda manda yönetimiyle yaklaşmamaktadır. Diğer Avrupalı uzmanlar ise Orta Doğu'nun yönetimi uzun soluklu olacağından manda konusunu savunmaktaydılar. Lloyd George İlhak etme konusunu öne sürerek hareket ederken, Wilson ise bu durumun kargaşaya neden olacağını savunmuştur. Konferansta manda konusu uzun soluklu toplantılara neden olmuş ve tartışmalar giderek büyümüştür. Mandaların dağılımı konusunda Belçikalılar itiraz etmiş ve adaletsizliğe vurgu yapmıştır. Manda dağılımında büyük güçler çıkarlarını koruyarak almıştır. Manda konusu son şeklini temsilcilerinde önerisiyle üç tip konuma ayrılacaktır. "A" tipi mandalar; Ortadoğu ulusları gibi, kendiışlerini kendi başlarına yönetmeye hazır olanlar bu gruba dâhildir. "B" tipi mandalar ise yönetim sorumluluğunu alacak ülkenin yönettiği yerleri temsil ediyordu. Son olarak "C" tipi mandaların durumu, "B" ye komşu olan bölgelerle ilgiliydi, manda sorumluluğu üstlenen, oraları kendi bölgesi gibi yönetecek, ancak bazı sınırlamalar olacaktır.¹⁴² Birbirleriyle adeta konferansta savaşıarak manda konusuna son şeklini vereceklerdir. Milletler Cemiyetine sorumlu olarak manda dağılımı yapılırsa da büyük güçler bağımsız şekilde hareket edecektir. Büyük güçler Milletler Cemiyetine odaklanmışken, küçük gruplar ise taleplerini gözden geçirip konferans hazırlıklarını hızlandırmışlardır. Balkan bölgesinin durumu büyük güçler tarafından göz ardı edilmiş ve nasıl bir siyaset izleneceği de belirli değildi. Aslında son derece önemli olan Balkan coğrafyası ki Birinci Dünya Savaşı'nın kıvılcımının koptuğu yerdir. Özellikle Osmanlı Devletinin savaştan sonraki durumunun da zayıf olması bu coğrafyada Rusya'nın etkin rol oynamasına sebebiyet verebilirdi. Balkan bölgesinden konferansa bazı talepler gelecek ve büyük güçler bu talepleri değerlendirmeye alırken kendi çıkarlarını da göz önünde bulunduracaktır. Fransızlar özellikle kurulmuş olan Yugoslavya'ya bir itirazı yoktur. Çünkü Balkanlarda kendisine rakip olabilecek İtalyanları durdurabilirdi. İngilizlerin ise Balkanlardaki sorunlara yaklaşımı tarafsız şekilde

¹⁴²McMillian, *age*, s.171.

gözükmektedir. Kendi çıkarlarını zedeleyecek bir durumun söz konusu olmaması onları memnun ediyordu. İtalyanlar açısından Balkan coğrafyası oldukça önemlidir. Avusturya - Macaristan gibi güçlü bir ülkenin Balkanlardan gücünü çekmesi İtalyanların işine gelirken, konferansa gelen talepler İtalyanları rahatsız etmekteydi. Yeni sınırların çizilmesi ve karşılıklarına gelecek güçlü rakipler İtalyanları zorlayacaktır. Komitenin istekleri değerlendirme konusunda çekinceleri olan İtalya'nın tavrı oldukça önemlidir. Amerikalıların Balkanlara bakış açısı ise her bölgede barışı adil sağlamak olduğu için tarafsızdır. Ayrıca Amerika bu bölgede *self- determinasyon* uygulamak istemektedir. Fakat Balkan bölgesinde *self- determinasyon* uygulamak çok kolay olmayacaktır. Belirli sınırlamaların olmayışı kargaşa ortamı yaratacaktır. Çizilen sınırlar hangi olguya dayanacak ve herkese barış sağlanmış olacak mı gibi sorular kafalarda dolaşacaktır. Savaştan yenik ayrılmış ülkeler toprak kaybı yaşamıştır. Avusturya- Macaristan'ın ortadan kalkması üzerine balkan uluslarının talepleri artmaya başlamıştır. Kendilerine karşı belirli bir güçlü devletin olmaması ve Wilson ilkelerinin de getirmiş olduğu hakları kullanarak hareket edeceklerdir. Bulgarların özellikle Wilson ilkeleri doğrultusunda barışın mimarlarına bazı talepleri olmuştur. Bulgarların bazı talepleri, Trakya- Paşaili gazetesine haber olmuştur. Haberde Bulgarların isteklerinin manasız olduğu belirtilirken Trakya halkının da istekleri olduğu habere yansımıştır:

“ Bulgar milleti için son derece muzdarip olunan Balkan muharebeleri sonucunda Türkler mallarımızı yağmalamış ve bizleri kendi bölgemizden sınır dışı etmişlerdir. Bizler son derece zor durumda ailelerimize bakmaktayız ve geçinemiyoruz. Güvenlik sorunlarımız mevcuttur. Biz Bulgar milletine haklarımızı geri verilmesi ve adaletin sağlanması için insan sever Amerika Başkanı Wilson'un ilkeleri ışığında yardımlarınızı bekliyoruz. ”¹⁴³

Haberde Bulgarlar isteklerinin bazılarını iletirken Türk halkı da bu durum karşısında kaygısız kalmamış ve Bulgarların isteklerini abartılı bulurken, herhangi bir yağmaya kalkışılmadığı da vurgulanmıştır. Yine aynı haberde Trakya halkının bu taleplere tepkisi ve İstanbul'da bulunan Müttefiklerin temsilcilerine yönelik uyarıları habere şu şekilde konu olmuştur:

“ Öncelikle Balkan savaşı Bulgarlara mı zulüm olmuştur yoksa Türklere mi ? Sorusunun cevabını anlamak için Bulgarların Çatalca hattına kadar doğradıkları ve zulüm ettikleri Müslümanların kemikleri halen harabe içerisinde olan köylerde mevcuttur. Bulgarların taleplerinde hiçbir hak ve doğruluk yoktur. Bulgarların canlarına ve mallarına zarar verilmemiştir. Bulgar- Osmanlı mübadele komisyonu kararıyla Trakya'da kalan Bulgarlar nakil edilmiştir.

Malları ile birlikte gitmişlerdir. Bundan dolayı Bulgarlar yalanlama yaparak hak iddiasında bulunmuşlardır. Bunların göz önüne alınmasını talep ederek Trakya bölgesinin Türklere ait olduğunu vurgularız. ”¹⁴⁴

¹⁴³ Trakya Paşaili (13.01.1919), *Haberler*, s.2.

¹⁴⁴ Trakya Paşaili (13. 01.1919), *Haberler*, s.2.

Haberden anlaşıldığı üzere Balkan coğrafyası ile ilgili konularda Osmanlı Hükümetinin önemle dikkatte alınması gerektiği barış mimarları tarafından oldukça geç fark edilecektir ki konferansa Osmanlı temsilcileri konferansın sonuna doğru çağırılacaktır. Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunan diğer farklı milletler de bazı taleplerde bulunacaklardır. Barış mimarlarının gelen tüm taleplere karşı elinde bulunan rehber niteliğinde olabilecek kaynaklar oldukça azdır. Wilson Prensipleri bu taleplere karşı yardımcı olabilir ve Balkan bölgesine de değinebilirdi ama nasıl uygulanacağı belirsizdi. Osmanlı Devletinden toprak talebinde bulunacak diğer millet Ermenilerin durumu Vakit gazetesine yansımıştır.

“ Kilikya'daki Ermenilerin durumu bizi endişeyle düşündürmektedir. Ermeni ahalisinin Türklere karşı çetecilik faaliyetleri bulunmaktadır. Burada Ermenilerin Türk halkından daha fazla olduğunu dünyaya göstermek istiyorlardır. Sulh Konferansının bu mesele hakkında geç kaldığını düşünenler bulunmaktadır. Bu devletin en yetkili kişisi birçok defa Ermenilerin Türk boyun durulduğunda olmasına isyan edilmiştir. Ermeniler isteklerini Wilson düsturlarına yönelik hazırlayacaklarını birçok yerde de duyurmuştur. ”¹⁴⁵

Ermenilerin hazırlıklarının bulunduğu ve nasıl şekil aldığı dönemin gazetelerinden olan Vakit'e bu şekilde yansımıştır. Osmanlı Hükümetinin Paris Barış Konferansına geçen süre zarfında halen davet edilmemesi ve Milletler Cemiyetinin nasıl bir yöntem izleyeceği Vakit gazetesine konu olmuştur:

“ Sulh konferansımız hakkında rivayetler halen devam etmektedir. İstanbul un Cemiyet-i Akvam tarafından idaresine karar verildiği ise en büyük rivayetlerden biridir. Sulh konferansına Osmanlı Devletinin ne zaman davet edileceği merak konusu olmuşken hükümet nehlnde hiçbir siyasi adım bulunmamaktadır. Konferansa davet vuku bulunsa bile hükümet bunu açıklar mı? Binaenaleyh şimdiden yazılan ve söylenen şeyler birer rivayetten ibaret kalabilir. ”¹⁴⁶

Osmanlı Hükümeti'nin konferansa bir hazırlık içerisinde olmadığını belirtmek isteyen Vakit gazetesi hükümeti eleştirmiştir. Osmanlı Hükümeti'nin gerçekten konferansa hazır olup olmadığı merak konusu olmuş ve basın da yakından takip etmiştir. Azınlıkların durumu karşısında ve İngilizlerin istediklerinin yaptırma konusunda Osmanlı hükümetinin zayıf kalması akıllarda sürekli olarak konferansa dair bir çalışma olup olmadığıdır. Türk halkı içerisinde de merakla beklenen bir hadise olacaktır. Öyle ki hükümetin önde gelenleri ve diğer önemli siyasi kişiler arasında ikilimler de meydana gelmiştir. Milletler Cemiyetiyle birlikte kendine yer bulan “*manda ve himaye*” kavramı Osmanlı Devletinde tartışma konusu olacaktır. Özellikle büyük güçler tarafından ortaya atılan “*manda ve himaye*” konusu Osmanlı Devletinin önemli gündem konularından olacak ve devletin yönetimi konusunda manda tartışmaları

¹⁴⁵ Vakit (23.12.1919), *Haberler*, s.1.

¹⁴⁶ Vakit (23.12.1919), *Haberler*, s.2.

doğacaktır. Manda tartışmaları Osmanlı Devleti içerisinde bazı gruplar tarafından kurtuluş yolu olarak görülmüştür. Manda fikrinin aslında çok da korkutucu olmadığı, batıcı görüşlerin yönetimi altında ülkenin seviyesinin artacağı fikirleri yaygınlaşıyordu. Manda meselesi Türk basınına da yansımıştır. Sabah gazetesi yazarı olan Ali Kemal Bey manda konusunda olumlu bir görüş olduğunu savunmuş ve İngiltere mandasının iyi bir çözüm olacağını vurgulamıştır. Manda ve Himaye konusuna Vakit gazetesinden Ahmet Selahattin şu şekilde yaklaşım göstermiştir:

“Altı yüzyılı geçen bir zamandan beri, dünyanın üç kıtasında şimdikininkin beş on katı sınıra ve nüfusa eyemli olarak egemen bulunan ve bunları buyruğu altında tutan bir Devletin bağımsızlığını, içimizden kim ve ne hakla fedaya, ya da yeniden sınırlama ve kısıtlamaya istekli olabilir? Manda altına giren bir Devlet, bağımsızlığını yitirir. Egemenlik asla bölünme ve parçalanmayı kabul etmez. Kim ne derse desin, elimize kalacak ülkeyi yönetmeye yetecek sayıda adamımız vardır.”¹⁴⁷

Ahmet Selahattin Bey, manda konusuna son derece sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Osmanlı basınında manda konusu tartışmalara yol açmış ve farklı görüşlerin olduğunu yansıtmıştır. Manda ve himayeyi olumlu şekilde değerlendirerek yorumlayan gazetelere ve yazarlara karşı, Ahmet Selahattin Bey gibi yazarlar da manda konusuna karşı çıktığını belirtmiştir. Manda fikirleri giderek büyümüş ve hatta Wilson Prensipleri Cemiyeti de kurulmuştur. Wilson Prensipleri Derneği'nin kurucuları arasında olan Rauf Ahmet aynı zamanda görüşlerini İstiklal gazetesinde yansıtan yazılar yazmıştır. Rauf Ahmet'in manda konusundaki görüşü İstiklal gazetesine şu şekilde yansımıştır.

“Amerika'nın güdümüne dâhil olmak memleket adına faydalı olacaktır. Amerika'nın mandası ile memleketin ilerlemesi pek hayırlı olur.”¹⁴⁸

Manda meselesi tartışmaları giderek büyümüş ve basının yanı sıra aydın kişiler ve hükümete yakın olanlar da tartışmıştır. Amerikan propagandasının etkisinde kalmış bazı isimler şunlardır: Ahmet İzzet, Ahmet Rıza, Cevat, Çürüksulu Mahmut ve Esat Paşalar. Örgütlet arasında Vahdet-i Milliye, Milli Ahrar Fırkası ve Milli Kongre Amerikan güdümünü destekliyorlardı.¹⁴⁹ Hükümete yakın olan kişiler ve basındaki yazarlar sadece Amerikan mandasını savunmamışlardır. İngiliz ve Fransız mandasını da savunanlar mevcuttu. Halk içerisinde durum yine aynı şekilde farklılıklar göstermiştir. Padişah ve Hükümet üstü kapalı bir

¹⁴⁷S. L. Meray (2020). *Lozan'ın Bir Öncüsü Ahmet Selahattin Bey (1878- 1920), TTK,” Koruyuculuk Ve Mandat Akımları ”, s.7.*

¹⁴⁸ İstiklal(4.06.1919), *Haberler*, s.1.

¹⁴⁹S. R. Sonyel, *age*, s.315.

şekilde de olsa İngiliz yanlısı bir tavır sergilemiştir. Özellikle Damat Ferit'in görüşü İngiliz yanlısı bir manda anlayışıdır. Hükümetin sergilemiş olduğu siyasi tavır aslında barış konferansındaki tutumunun habercisi olacaktır. Manda tartışmaları basındaki yerini korumuştur. Sabah gazetesi yazarlarından olan Ali kemal İngiliz yanlısı bir güdümün tercih edilmesinden yana olduğunu yazılarında vurgulamıştır. Osmanlı Devleti'nin gündemi haline gelmiş olan manda meselesi önemli mecralarda tartışılmış ve farklı sonuçları ortaya çıkmıştır. Önemli sonuçlarından biri de Türk halkının göstermiş olduğu Milli Mücadele'dir. Osmanlı Devleti'nin tartışmalı gündemi manda meselesi olurken Paris'te ise barış antlaşmalarının önemli kısımları belli olmaya başlamıştır. Barış antlaşmalarının ana konusu Almanya ile yapılacak antlaşma olmuş ve tam anlamıyla konular çözüme kavuşmamıştır. Fransızlar, Almanlar ile yapılacak antlaşmanın gecikmesinin faturasını Wilson'a kesmişlerdi. Wilson ve İngiltere başkanı Lloyd George ise Almanya ile yapılacak antlaşmanın her detayının düşünülmesi gerektiğini savunmaktaydılar. Nedeni ise Almanların barış antlaşmasından sonra tekrardan nasıl durdurulacağıdır. Ulusal barışı sağlamak adına geçerli bir neden olarak gözükmekteydi. Wilson ve Lloyd George'un fikirlerinin bazı konularda ortak olması iki ülkeyi birbirine yaklaştırmaktaydı. Paris'te barışın mimarları Almanya ile yapılacak antlaşmaya odaklanmış ve şartlarını tartışmaktaydılar. Sınırların belirlenme konusu ve Almanların askeri gücünün azaltılma konusu ön planda olan konular arasındadır. İngilizler ve Amerikalılar arasında gerginlik konusu haline gelen konulardan biri Almanların savaş gemileri konusudur. Başlangıçta İngilizlerle Amerikalılar aynı fikirdeydi ama Wilson sapasağlam gemileri hurdaya çıkarmak istemiyordu. Lloyd George ise bu gemileri atlas okyanusunun ortasında batırmak istemekteydi.¹⁵⁰ Fransızlar ve İtalyanlar ise bu iki yaklaşıma karşı çıkmıştır. Almanların donanmasının paylaştırılmasından yana olan Fransızlar ve Japonya hükümeti, müttefiklerinin bu alanda ileri olmasının adil bir durum olmayacağını vurgulamıştır. İngilizler kendi coğrafyalarının getirmiş olduğu zorunlulukla birlikte denizcilik alanında bu dönemde özellikle dünyanın bir numarası olarak kabul edilmektedir. Amerikalıların donanma gücü ise İngilizlerden aşağı kalır değildi. Lloyd George da İngiliz donanmalarının güçlerinin korunmasından yana olduğu için giderek güçlenen Amerika donanma gücünü bir tehdit olarak algılamıştır. Ayrıca İngilizlerin bir diğer görüşü ise Amerika donanmasının büyütülmesini Milletler Cemiyetine aykırı bir durum olduğunu öne sürmüştür. Fransızların amacı savaşta kaybetmiş oldukları gücü Almanları cezalandırarak o süre zarfında güçlenmek ve Almanların donanmasına el koymaktır. Büyük güçlerin kendi

¹⁵⁰McMillian, *age* s.274.

arlarındaki bu tartışmalar zaman içerisinde ortak sonuçlar doğurmuş ve asıl mesele olan Almanlarla kesin antlaşmanın yapılması konusu olmuştur. Antlaşmanın önemli konularından biri savaş tazminatı olmuştur. Almanların ödeyeceği savaş tazminatı meselesi büyük güçler arasından bazı sorunları meydana getirmiştir. Büyük güçler arasındaki anlaşmazlıklar ulusal barışın sağlanması açısından tehlikeli denilecek noktaya gelmiştir. Almanya ile yapılacak barış antlaşması konusu Akşam gazetesinin “*Mağlup Almanya’nın Başına Gelecekler*” başlıklı haberde şu şekilde konu olmuştur:

*“ Alman milletinin en büyük hatlarından birisi Cihan Harbinde uygulanan akıl almaz siyasete inanmak olmuştur. Tazminat meselesi Almanya’nın başına ileride büyük sorunlar açabilir. Almanya iktisaden ne hale gelecek soruları daha şimdiden siyaset meydanlarında dolaşır olmuştur. Vaziyet-i umumiye gayet karışık ve AlsasLoren bölgesinin durumu halen çözülmemiştir. Gelelim tazminat meselesine? Tasrifatımız 6, 25 ile 5 7 frank arasında tehalif etmektedir. Bütün cihan neredeyse yapılacak sulhu beklemektedir.”*¹⁵¹

İmzalanacak olan antlaşmanın önemli sorunlarından birisi tazminat meselesi olurken diğer önemli bir mesele ise sınır anlaşmazlıkları meselesi olmuştur. Sınır anlaşmazlıkları meselesi Fransız gazetesi olan Le Figaro’ya yansımıştır:

*“ Almanya, Versailles Antlaşması’nın tamamen uygulanması halinde Saar meselesinin çözümü, örtülü bir ilhak olarak değerlendiriliyor ve öfkeyle reddedilmesi gerekiyor, Versay’da nBerlinerTageblat’a gönderilen bir gönderiye göre, Alman delegeler anlaşmayı öğrendiklerinde son derece üzüleceklerdi.”*¹⁵²

Fransızlar yapılacak antlaşmayı kendileri için Avrupa’da siyasi güç olarak ön plana çıkmanın yolu anlayışı içerisinde olmuştur. Dörtler Konseyi toplantılarında yapılacak olan antlaşmanın zorlu bir süreç olduğu vurgulanmış ve büyük güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda istekleri olmuştur. Tartışmaların önemli sorunlarından birisi özellikle Fransızlar için Almanların mütareke şartlarına uymamaları olmuştur. Fransız General Foch, Almanların terhis olma konusunda yavaş hareket ettiğini iddia etmiştir. Fransızlar mütareke şartlarını ağırlaştırmak ve yapılacak barış antlaşmasının askeri safhasını kendilerinin hazırlamasını talep etmiştir. Wilson ise bu talepler karşısında kendine amaç edindiği adaletli yönünden taviz vermek istemiyordu. İngilizler ise sınırların durumu konusunda sürekli olarak temkinli yaklaşmaktaydı. Büyük güçlerin amacı yapılacak antlaşmadan sonra Almanları kontrol altında tutmak ve bundan dolayı başarmanın yolu ise ortak payda da anlaşmaktı. Paris’te gerçekleştirilen toplantılar yoğunlukla Almanya meselesi olmuş ve diğer önemli bölgelerin sorunları biraz olsun göz ardı edilmeye başlamıştı. Her ne kadar Konferansının oturumlarında ağırlıklı olarak Almanya üzerine çalışmalar devam etse de zaman zarfında

¹⁵¹ Akşam(10. 04.1919) *Haberler*, s.1.

¹⁵² Le Figaro(9.05.1919) *Haberler*, s.1.

Osmanlı Devleti'nin nasıl paylaşılacağı ve Türk topraklarında hangi devletin kurulmasına izin verileceği gibi konular da gündeme geliyordu. Örneğin Konferansın 10 Şubat tarihli Onlar Konseyi oturumunda Alman meselesi ve Almanya'ya girmesine izin verilecek hammadde tartışılırken, Lord Milner, “Türkiye’deki işgal gücü askerlerinin sayısının azaltılmasının ve böylece masrafların kısılmasının mümkün olup olmadığını” sormuştur.¹⁵³

Osmanlı Devleti'nin topraklarının sınırlarının belirlenmesi ve bazı yaptırımların yapılması beklenmekteydi. Almanya'ya meselesinin çözümlenmesini ardından Osmanlı ve diğer mağlup devletlerle yapılacak antlaşmalar üzerine yoğunlaşmaya başlanacaktır. Paris’te çalışmaların yavaşladığı ve meselelerin çözümlenmesinin geciktiği söylentileri yayılmaya başlamış ve Fransız gazetesi La Croix’e de bu durum yansımıştır.

“ Barış konferansı çalışmalarını yavaşladığı için bazı gruplar protestolar gerçekleştirdi. Özellikle Almanya ile Polonya sınır anlaşmazlığının çözümüne kavuşulmadığı gibi mesele uzamıştır. Sırp Banat bölgesi için huzursuzluk çıkarmaya başlamış ve diğer halklarda barışın sağlanmasını beklemektedir. “¹⁵⁴

Fransız gazetesine yansıdığı gibi barışın mimarları alınacak kararları geciktirmeye başlamıştır. Bu durum özellikle Osmanlı Devleti toprakları için oldukça sıkıntılı bir hal olmuş ve sınırları içerisinde bulunan farklı etnik kökenli grupların konferanstan beklentileri olmuştur. Paris Barış Konferansı’nda Osmanlı Devleti’nin sona doğru bırakılması aslında Osmanlı Hükümetinin işine gelmiştir. Osmanlı Hükümeti konferans yaklaşırken büyük güçlere karşı bir istekte bulunmamış ve hazırlıklarını da yavaş ilerletmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Osmanlı Hükümeti’nin konferans sırasında izleyeceği politika sessiz kalmak ve İmparatorluğun devam etmesini sağlamaktır. Savaşın sonunda imzalanan mütareke şartlarının kabul edilmesi de aslında bu durumun olacağının sinyallerini vermiştir. Böylesine ağır şartları içinde barındıran mütarekeyi kabul etmek ve bu durumu başarılı saymak da yine büyük güçler karşısında izlenecek siyaseti belirtmiştir. Osmanlı Hükümetinin bu politikasından azınlıklar kendilerinden bir güç bulmuş ve kendi haklarını konferansa taşımıştır. Sadece Osmanlı Hükümeti’nin izlemiş olduğu politikadan dolayı değil ayrıca müttefik güçlerinde desteğiyle bazı gruplar ve devletler Osmanlı toprakları üzerinde hak iddia etmiştir. Paris Barış Konferansı’nın temel amacının ulusal barışı sağlamak ve kalıcı olması için de Milletler Cemiyeti kurmuştur. Manda meselesinde adaletli olma konusunda bir yaklaşım sağlanacağı vurgulansa da gerçekleşmemiştir. Halen sınır bölgeleri konusunda

¹⁵³İ.Köse (2014). “Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson’un Türk Algısı”, History Studies International Journal Of History, Samsun, Cilt:6,s.4.

¹⁵⁴ La Croix(20.03.1919),Haberler, s.1.

kararlar sağlanamamış Avrupa toprakları için çözüm yolları bulunurken, Osmanlı Devleti için önemle çözümlenmesi beklenen konular halen bir sonuca kavuşturulamamıştır. Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşmasının gecikmesinin nedenlerinden en önemlisi büyük güçler arasında Osmanlı topraklarını paylaşma sorunudur. Barışın gecikme nedenlerinden biri de Amerika Birleşik Devletleri'nin Türk toprakları üzerinde mandater devlet olması tartışmaları olmuştur. Diğer önemli nedenlerden birisi de özellikle Trakya Bölgesi'nde başlayan ve yayılan silahlı direnişlerdir. Bu nedenlerden dolayı gecikme olmuş ve büyük güçler de Osmanlı Devleti'nin savaştan mağlup olarak ayrılmasından dolayı daha rahat hareket etmiştir. Osmanlı Devleti'nin kendi varlığını koruma siyasetini izlemesi de büyük güçleri güçlendirmiştir. Osmanlı ülkesinin paylaşılması konusunda büyük güçler ağırlıklı olarak “*Doğu Sorunu*” şeklinde olaylara yaklaşmıştır. İngiltere ve Fransa “*Doğu Sorunu*” olarak gördüğü Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmak için konferansta taleplerde bulunacak ve diplomasi çerçevesinde Türk topraklarını parçalayacaklardır. İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşma konusunda diğer devletlere nazaran başı çekmesinin sebebi Ortadoğu'da daha etkin siyaset izlemesidir. Osmanlı Hükümeti'nin güvencesi Wilson Prensiplerinin 12.maddesi olmuştur. 12. Maddeye göre Osmanlı Devleti'nin Türklerle meskûn bölgelerinin bağımsızlığına dokunulmayacaktı. Hatta prensiplerin “*ulusların kendi kaderlerini, kendilerinin belirlemesi hak ve yetkisi*” maddesine dayanılarak Yunanistan ve Bulgaristan'a geçmiş olan Doğu ve Batı Trakya'nın Türklere verilebileceği ümit ediliyordu.¹⁵⁵ Avrupa'nın şımarık çocuğu olarak nitelenen Yunanlılar, bu ilkeleri kendi çıkarları doğrultusunda destekleyerek Türk topraklarından pay elde etmeye çalışmışlardır. Bu konuda İtalyanlarla olan küçük bir çekişmeden sonra Ege kıyılarındaki Yunan nüfusunun çokluğunu öne sürerek burada hak iddia ettiler. Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nin durumunun nasıl sonuçlanacağı ve gelişmelerin nasıl olacağı konusu Fransız gazetesi La Croix'e yansımıştır:

“*Barış Konferansı'nda Türkiye'nin kaderi bazı yabancı gazetelerde yayınlananların aksine, Türkiye ile ve Asya Türkiye'sinin birden fazla alana bölünmesi konusunda karar alınmadı. Türkiye'nin sınırlarının belirlenmesi konusu ve içindeki ayrılıkçı ulusların kaderinin belirlenmesi zaman alabilir. Almanya ile yapmış olduğu İttifak barışın oluşmasında liderlerin aklına gelecektir. Fakat Türk toprakları hakkında verilecek kararın adil olması liderin işine gelebilir. Ortadoğu toprakları ve Ege coğrafyası açısından verilecek kararlar Türkiye için oldukça önemli olduğu gibi Lloyd George ve Clemenceau için de önemlidir.*” 156

¹⁵⁵M. Temel (1998).*İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.2.

¹⁵⁶ La Croix (20. 05.1919),*Haberler*, s.2.

Paris Barış Konferansı'nın önemli konularından biri Türk toprakları hakkında verilecek kararlar olmasına rağmen büyük güçler bu önemli meseleyi neredeyse Barış Konferansı'nın sonuna bırakmış ve kendi aralarında Türk topraklarını paylaşma meselesi bir sorun haline gelmiştir. Türk topraklarının geleceğinin durumu Fransız gazetesi La Croix'e şu şekilde yansımıştır:

“ Barış Konferansı'nın liderleri Macaristan, Bulgaristan ve Türkiye'nin şartlarının aynı anda bildirilmesini istediler ancak olmamıştır. Öte yandan, Bulgaristan ve Türkiye'nin kaderini belirlemedeki gecikmenin, özellikle Alman meselesine odaklanmadan dolayı geç kalındığının altını çizdiler. Türkiye'deki Fransız ve Katolik okullarının yeniden açılmasının durumu da gündeme gelmiştir.”¹⁵⁷

Paris Barış Konferansı'nın iklimi değişmiş ve büyük güçler arsında rekabet boy göstermeye başlamıştır. Ortadoğu toprakları üzerinde emlerli olan ve yüzyıllardır doğu sorunu olarak görülen toprakların paylaşımı tartışmalara neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde bulunan bölgelerin paylaşımı oldukça hararetli tartışmalara neden olmuştur. Ham madde bakımından verimli toprakları elinde bulunduran Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı öncesinden itibaren paylaşılmaya başlamış savaşta elde edemediklerini masada elde etmeye çalışacak emperyalist güçler bulunmaktadır.

¹⁵⁷ La Croix, 29 Mayıs 1919,s.1.

4. PARİS BARIŞ KONFERANSI VE OSMANLI DEVLETİ

4.1. Büyük Güçlerin Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devletini Paylaşma Siyaseti

Paris Barış Konferansı'nın gündemi dörtler konseyi olmuş ve konferansın hızlandırılması için adımlar atılmaya başlanmıştır. Dörtler konseyini, Clemenceau, Lloyd George, Orlando ve Wilson oluşturmaktaydı. Konseyin oluşturulmasının amacı ise kendi kararlarını hızlı bir şekilde vermek ve yardımcıları olmadan toplanmaktır. Orta Avrupa sınırlarının belirlenmesi için özellikle Polonya sorunu ile ilgilenmişlerdir. Müttefikler Orta Avrupa'nın durumu için çalışmalarını sürdürmüştür. Fransızlar, Polonya'nın bağımsız olmasından yana tavır alırken İngilizler ise çekimser davranmıştır. A.B.D'nin başkanı Wilson Orta Avrupa'nın sorunlarına ve Polonya konusuna bağımsız bir Polonya'nın olmasında yana tavır sergilemiştir. Dörtler konseyinin üzerinde çalıştığı ve anlaşmakta zorluk çektiği konu sınırların belirlenmesi olmuştur. Almaya toprak kaybı yaşamak istemiyordu ancak söz sahibi olmayacaklardır. Polonya delegeleri büyük sınırları konferanstan talep etmiş ancak büyük güçler arasında tartışma konusu olmuştur. Batı sınırları ve doğu sınırları sorunları konusu Milletler Cemiyetine taşınmış ve çözümlenmeyi beklemiştir. Dörtler konseyinin işi oldukça zor ve aşılması beklenen konu çoktu. Diğer çözülmeyi bekleyen konulardan birisi dağılmış olan Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun kalan sorunlarıydı. İmparatorluk dağıldıktan sonra ortaya çıkan boşluk oldukça önemli ve sınırların belirlenmesi zor bir konuydu. Tazminat meselesi de ayrı bir konu olarak gündeme gelmiştir. Sınır meselesi ve Tazminat meselesi konuların yanı sıra Macaristan'dan bir bölge isteği de gündeme gelmiştir. Fakat barış mimarları Avusturyalıları dinlemeyi tercih etmiş ve bir kent hariç olmak üzere bölgenin büyük bir kısmı Avusturya'ya verilerek St. Germain Antlaşması imzalanmıştır.¹⁵⁸ Savaşta mağlup tarafta olduğu halde Konferansta toprak kazanan tek ülke Avusturya olmuştur. Dörtler konseyi çalışmalarını hızlandırmaya başlamış ve sorunları hızlı bir şekilde çözmek için toplanmıştı. Fransız gazetesi Figaro'ya Dörtler Konseyi'nin çalışmalarından biri yansımıştır:

*“ Dörtlü komite bugün Danzig sorununu ele alacaktır. Sınır sorununu çözmek amacıyla toplanan komitenin önemli kararlar alması beklenmektedir. Bu toplantılarda İtalyanların sıkıştırıldığına dair bilgiler edinilmiştir. Bölge sorunlarının çözüme kavuşması beklenmektedir.”*¹⁵⁹

Dörtler Konseyi sorunların çözümlenmesi için çalışmalarını yoğunlaştırırken yeni bir sorunla karşı karşıya kalmışlardır. İtalyanlar, kendilerine vaat edilen bölgeleri Londra Antlaşmasına dayanarak talep etmiştir. Fakat Wilson, bu talebi doğru bulmamış ve özellikle

¹⁵⁸McMillian *age*, s.386.

¹⁵⁹ Le Figaro (18. 04. 1919),*Haberler*, s.2.

self- determinasyon ilkesine aykırı olduğunu vurgulamıştır. İtalya lideri Orlando'nun Almanlarla imzalanacak olan antlaşmanın arifesinde böyle bir talepte bulunması Dörtler Konseyini zedeleyecektir. İtalyanların Dörtler Konseyini zedelemesinin temel nedenlerinden biri özellikle Adriyatik kıyısından ve Fiume limanını kendi topraklarına katma planı olmuştur. İtalya'yı Paris Barış Konferansında temsil eden başta Orlando ve Sonnino'nun amaçları ise birbirinden farklı olmuştur. Sonnino Fiume konusunda ısrar edilmesinin anlamsız olduğunu vurgulayarak gerçek mesellerin çözülmesinin İtalya adına önüne geçildiğini belirtmiştir. Orlando'nun toprak taleplerinde bulunmasının ardında Londra konferansında kendilerine verilen sözler olmuştur. Ayrıca Avusturya- Macaristan'ın çökmüş olmasıyla birlikte Orta Avrupa'da İtalya ve Fransa arasında kıyasıya rekabet meydana gelmiştir. İtalya'nın ısrarcı şekilde toprak talep etmesini Wilson olumsuz karşılamış ve bunun sonucunda Orlanda konferansı terk etme kararı almıştır. İtalyanlar adaların verilmemesi durumunda telafi edilmesi amacıyla Anadolu'dan toprak verilmesini istemiş ve Wilson'un dünyaya uygulamak istediği demokrasi anlayışının kendi istekleri doğrultusunda olduğunu vurgulamışlardır.¹⁶⁰

İtalyanların Fiume adası konusunda ısrarcı olması, Almanlarla imzalanacak antlaşmadan önce konferansta büyük bir çatlak oluşturmuştur. İtalyanlar, Londra Antlaşmasına ve dünya savaşında sergiledikleri mücadeleyi öne sürerek isteklerde bulunmuştur. Japonya da İtalyanların sergilemiş olduğu stratejiden esinlenerek önceden sahip oldukları ekonomik imtiyazları talep etmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden bir savaşın oluşmaması ve eşit bir diplomasi anlayışının benimsenmesi için oluşturulan konferansta istenilen amaçlar daha ön plana çıkmıştır. Savaştan galip olarak ayrılan ve daha sonra savaşa güçlü şekilde katılan ABD gibi devletler kendi çıkarlarının doğrultusunda kararlar almaya özen göstermiş ve güçlü konumda oldukları için de zayıf olan devletlere karşı ağır koşullar içeren antlaşmalar sunmuşlardır.

İtalyan lider Orlando'nun konferansı terk etmiş olması da konferansın sadece büyük güçler ve Wilson'un kararlarının önemsendiğini göstermiştir. İtalyanların hamlesi savaş sonrasında oluşturulacak Avrupa siyasetini kurmak isteyen İngilizler ve Fransızları endişelendirmiştir. İtalyanların konferansa göstermiş olduğu tepki büyük güçler arasında sarsıntılara neden olmamıştır. Çünkü İngiltere ve Fransa kendi çıkarlarının zedelenmeyeceğinden emindi ancak Amerika'nın başkanı Wilson ise sorumluluğun vermiş olduğu sıkıntıları çekmiştir. İtalyan'ın Lideri Orlando'nun tekrardan konferansa döndürülmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Dörtler konseyi sorunları daha kısa zamanda çözümlmek

¹⁶⁰McMillian, *age*, s.448.

için hareket edeceğini umarken kendi içerisinde bir sorunla uğraşmak zorunda kalmıştır. Dörtler konseyinin çözümlemesi gereken diğer sorunlar da beklemekteydi. Özellikle Ortadoğu'nun sınırlarının belirlenmesi ve halkların taleplerine cevap verilmesi adına Osmanlı Devleti ile yapılacak görüşmeler oldukça önemlidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaştan mağlup olarak ayrılmasından sonra Avusturya- Macaristan İmparatorluğu gibi sınır sorunları meydana gelmiştir. Balkan coğrafyasında ve Ortadoğu'da önemli stratejik bölgelerin kararlarının verilemesi gecikmiş ve karara bağlanması beklenmiştir. Büyük güçler önemli stratejik bölgelerin kararlarını kendi çıkarları doğrultusunda verecektir. İtalya'nın konferansta sorun çıkarması büyük güçlerin işine gelmiş ve özellikle İngiltere, İtalyanların Akdeniz'de güçlü konumda olmasını istememiştir. Fakat daha sonraki süreçte değişen güç dengeleriyle birlikte İngilizler, Türk topraklarının paylaşılması konusunda İtalyanlara Anadolu'da belirli toprakların verilmesini savunmuştur. Konferans süresince Türk topraklarının paylaşılması ve mandaterliğin uygulanması için yürütülen çalışmalarda dengelerin sağlanması oldukça güç olmuş ve Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine inşa edilecek yeni siyasi yapının oluşumları büyük güçler arasında tartışma konusu olmuştur. Büyük güçler arsında tartışma konusu olmasının nedeni ise Osmanlı Devleti'nin içinde bulunan azınlıkların konferanstan taleplerde bulunması ve bu taleplerin çıkarlarının büyük güçlere göre şekil alması gerekmektedir. Büyük güçler arasında “manda” konusu sürekli olarak tartışma halini almıştır.

Osmanlı Devleti'nin içerisindeki azınlıkların konferansta dinlenmeye başlanmasından sonra büyük güçler Osmanlı Devleti heyetini de dinlemiştir. Osmanlı Devleti'nin önemli toprakları hakkında verilecek kararlar gelecek yıllarda oluşacak siyaseti belirlemiştir. Önemli derecede siyasi ve stratejik topraklara sahip olan Osmanlı Devleti'nin konferansın sonuna bırakılması aslında topraklarının paylaşılacağını habercisi olmuştur. Osmanlı topraklarının paylaşılması konusu konferanstan önceki yıllarda ortaya çıkmış ve Rusya'nın kamuoyuna duyurmasıyla itilaf güçlerin amaçları hüsrana uğramıştır. Bundan dolayıdır ki aslında konferansta Türk topraklarının üzerinde hâkimiyet kurma çabalarına yönelik adımlar atılacaktır. Dünya üzerinde sürekli barışı sağlamak adına toplanan Paris Barış Konferansı zaman içerisinde kendi içerisinde değişime uğramış ve barışın mimarları arasındaki rekabet ve çıkar çatışmaları konferansın gidişatını belirlemiştir. Başlangıçta özellikle Onlar Konseyi en yetkili kurul olarak göze çarparken zaman içerisinde Japonya'nın dışarıda bırakılarak daha hızlı kararlar almak için Dörtler Konseyi oluşturulmuştur. Dörtler Konseyi'nin çatlak vermesi ise İtalyanların istedikleri toprakları alamaması sonucunda Üç Büyük devlet olan İngiltere, Fransa ve ABD'nin etrafında konferans şekillenmiştir. Amerikan'ın lideri konumunda olan

Wilson ülkesindeki siyaset dolayısıyla ülkesine sık gitmeye başlamış ve konferans iki büyük devlet İngiltere ve Fransa arasında yürütülmeye başlamıştır. Bir diğer deyişle konferans aslında bu üç büyük gücün siyasi emelleri doğrultusunda şekil almıştır. Konferansta oluşturulan komisyonlarda en fazla talep Osmanlı toprakları üzerinde olmuştur. Fazla talebin oluşması aslında büyük güçler arasında görüş ayrılıklarının meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde kendi devletlerini kurmak isteyecek topluluklar bir diğer deyişle azınlıklar mücadele etmeye başlamış ve hazırlıklarını sürdürmüştür. Azınlıklar konferansta büyük güçlerden taleplerde bulunmuş ancak büyük güçler Osmanlı Devleti'nin geleceği konusundaki kararlarda kendi çıkarlarını düşünerek hareket etmiştir. İngilizler kendi çıkarları olan sömürgecilik yollarının önünün kesilmesini istemiyor ve Musul gibi önemli petrol şehrinin denetiminin elinden çıkmasını istememiştir. İngiltere'nin Musul üzerinde hâkimiyet kurması ve bunu devam ettirmesinin bir diğer nedeni ise Fransa gibi güçlü bir rakibinin olmasıdır. Fransa da İngilizlerin özellikle Ortadoğu bölgesinde güçlü bir konumda olmasını istemiyordu. Ancak Fransa'nın Avrupa siyasetinde İngilizlere ihtiyacı olmuştur. Özellikle Almanya karşısında ve oluşturulacak yeni düzende İngiliz siyaseti Fransızlar için önemli olmuştur. Fransa ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti topraklarının paylaşılması siyasetine savaş sırasında gerçekleştirilen gizli antlaşmalarla karar vermişlerdir. Savaş sırasında yapılan gizli antlaşmalardan en önemlisi ve Ortadoğu topraklarının paylaşımı açısından da önemli olan İngiliz diplomat Mark Sykes ile Fransız meslektaş G.Picot arasında kararlaştırılan konuları ele alan antlaşma 26 Nisan 1916'da imzalanan Sykes – Picot antlaşmasıdır. Antlaşmanın ismi iki diplomattan gelmektedir ve İtalyanlar saf dışı bırakılarak asıl müttefikleri Rusya'yı yanlarına alarak Arap yarımadasının yanı sıra güney ve güneydoğu Anadolu'da da topraklar bölüştürülmüştür.¹⁶¹ İngiltere ve Fransa'nın dışında konferanstan önce Ruslar tarih boyunca siyasi amaçları olan sıcak denizlere inme politikası nedeniyle gizli antlaşmalardan Boğazlar konusunda istediğini almaya çalışmıştır. Rusya'nın boğazlardan istediklerini alabilmesi için İstanbul antlaşması imzalanmıştır. Büyük güçler Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılması konusunda kendi çıkarlarını düşünmüş ve yanlarına çekmeye çalıştıkları İtalyanlara da konferanstan önceki gizli antlaşmalarda Anadolu'dan toprak vaat etmişlerdir. İngiltere ve Fransa, Almanlara karşı güçlü bir konumda mücadele edebilecek bir İtalya için Londra antlaşmasıyla bazı topraklar vaat etmiş ve Akdeniz'den de St. Jean de Maurienne Antlaşması'yla bazı bölgeler sunmuştur. İngiltere ve Fransa yapılan bu gizli antlaşmalarla Osmanlı topraklarının paylaşımını

¹⁶¹Ş.Turan, *age*, s.69.

yaptıklarını umut ederken 1917 yılında çıkan Bolşevik İhtilali sonucu bu gizli antlaşmalar gün yüzüne çıkmıştır. Büyük güçler ve özellikle İngiltere ve Fransa gizli antlaşmalarla elde edemediklerini konferansta güçlü konumun avantajıyla bu sefer elde etmek istemişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri lideri Wilson'un önceden yapılan gizli antlaşmalara karşı tavrı oldukça net bir şekilde belliydi. Paris Barış Konferansı'nda gizli antlaşmaların geçerli olmayacağını İtalyanların Fiume Adası'nın istemesine karşı çıkması bunu somut anlamda göstermiş ve Londra antlaşmasına dayanarak hareket eden İtalyanları hüsrana uğratmıştır. Ancak İngilizler ve Fransızlar ise İtalyanlara Anadolu topraklarından vaatlerde bulunarak iddia etmiştir. Osmanlı Devleti'nin oldukça güçsüz komumda olması ve barışın yapılmasını beklemesi de büyük güçlerin isteklerinin olmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca büyük güçler Osmanlı Devleti'ni her açıdan haksız ve içinde bulundurduğu azınlıklara karşı kötü tutum sergilediğini iddia ederek Osmanlı Devleti'ne karşı ezici bir siyasetle yaklaşmıştır. Osmanlı toprakları üzerindeki bazı bölgelerde çıkarları olan büyük güçler manda fikrini öne sürmüştür. Arapların kendilerini yönetecek ve organize edecek durumda olmadığını öne süren büyük güçler bu coğrafyada manda ve himayenin olabileceğini iddia etmiş ve uygulamada ısrarcı olmuştur. Ayrıca büyük güçler, Osmanlı Devleti içerisinde bulunan Ermenilerin haksızlığa uğradıklarını savunmuş ve Ermeni devletinin kurulmasını desteklemiştir. Osmanlı Devleti'nin geleceği hakkında büyük güçler konferans öncesinde ve konferans süresince değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Değerlendirmeler tam anlamıyla yapılmıyor ve düzenli bir şekilde çalışılmıyordu. Barış görüşmelerinde liderler arasında Osmanlı Devleti ile yapılacak barış zaman içerisinde görüş ayrılıklarından dolayı karmaşık duruma geleceği için barışın sağlanması uzamıştır. Anadolu topraklarının paylaşılması durumunda Wilson'un tutumu ağırlıklı olarak Rumlardan ve Ermenilerden yana olmuş ve İtalyanların yanı sıra Rumları desteklemiştir. Amerika'nın Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşımında Ermenilerden yana tavır sergilemesi başkan Wilson'dan önceki başkanların ve hükümetin uyguladığı politikaya dayanmaktadır. Başkan Wilson'dan önceki dönemlerdeki Amerikan hükümetlerinin izlemiş olduğu dış politika modeli başlangıçta yalnızlık politikası (Monroe Doktrini) olmuştur. Avrupa siyasetinden uzak kalınmış ve kendi içerisindeki siyasi oluşumdan güçlenerek Amerika'ya gelecek tehditlere karşı güçlü kalınmasını sağlamışlardır. Amerika'nın Avrupa devletleriyle olan ilişkilerinin ticari kısmının devam etmesini ancak siyasi ilişkilerde uzak kalınmasını ilke edinen Amerika'nın ilk başkanı George Washington, uygulanan siyasetin kalıcı olmasını istemiş ve Birleşik Amerika'nın dış politikasına egemen

olan “*infiradçılık*” beşinci Amerika başkanı olan James Monroe tarafından “doktrin” haline getirilmiştir.¹⁶² Amerika’nın uygulamış olduğu yalnızlık politikası süreci değişen dünya siyaseti ve ekonomik çıkarlar nedeniyle zaman içerisinde son bulmuş ve sanayileşmenin getirmiş olduğu ihtiyaçları karşılamak için diğer ülkelerle siyasi ilişkilere başlamıştır. Amerika dış politikada diğer ülkelerle ticari ilişkilere başlamış ve denizlerde de güçlü donanmasını oluşturmuştur. Amerika’nın yapmış olduğu ticari ilişkiler Ortadoğu toprakları ve Osmanlı Devleti’nin şehirleriyle bağlantılı duruma gelmiştir. Siyasi ve ticari ilişkilerinin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, Ortadoğu’ya ve özellikle Osmanlı Devleti’ne yakınlaşmasının bir diğer sebebi “American Board of Commissionersforforeignmissions” Amerikan misyoner teşkilatının XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren okul, hastane ve dinsel kurumlar açarak faaliyetler sürdürmesiydi.¹⁶³ Amerika’nın misyonerlik faaliyetleri Ortadoğu’da uygulanmış ve oradaki azınlıkları Türklere karşı kışkırtmışlardır. Amerika’nın amacı azınlıkları himaye ederek ham madde açısından güçlü olmaktır. Birinci Dünya Savaşı sonra ermiş ve Amerika büyük oranla hedeflerine ulaşmaya yaklaşmış ancak azınlıklar bağımsızlıklarına kavuşmamıştı. Azınlıkların bağımsızlıklarına kavuşması için Amerika özellikle Ermenileri desteklemiş ve misyonerlik uygulamalarına olumlu yaklaşan Wilson konferansta Ermeni isteklerine kayıtsız kalmamıştır. Wilson konferansta Ermenilerden yana tavır sergilemesi misyonerlerin desteğiyle oluşturulmuş olan Ermeni lobileri sayesinde olmuş ve konferansta Ermenilerin taleplerini gerçekleştirmek için “*Ermenistan’ın Bağımsızlığı İçin Amerikan Komitesi*” kurulmuştur.¹⁶⁴ Amerikan lideri Wilson edinmiş olduğu kaynaklardan Ermenilerin zulme uğradığı ve Türklerin haksız konumda olduğu anlaşılmış ve konferansta Amerikan’ın Osmanlı Devleti’nin barış şartlarında sergileyeceği tutum taraflı bir şekilde olmuştur. Paris Barış Konferansı’nda Osmanlı Devleti’nin bünyesinde yaşamış azınlıkların bağımsızlık, ayrıcalık ve toprak talep etmesi ve buna karşı büyük güçlerin izlemiş olduğu siyaset Osmanlı Devleti’nin geleceği açısından önemli rol oynamıştır. Amerika’nın konferansta Osmanlı Devleti’nin toprakları hakkında taleplerde bulunan azınlıklara karşı sergileyeceği tutum genellikle Ermenilerden ve Rumlardan yana olmuş ve böyle bir yaklaşımda bulunmasının sebebi ise daha konferans başlamadan önce kurulmuş olan Ermeni kurullarının kendisine bilgiler vermesi ayrıca kendisine yakın olan misyonerlerin de Ermenileri desteklemesi etkili olmuştur. Wilson’un dini bir çevrede yetişmesi aslında kendisine bilgi aktarımı yapan misyonerlerin işini kolaylaştırmıştır. Başkan Wilson ayrıca

¹⁶² F.Armaoğlu (2019). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Kronik Kitap, s.689.

¹⁶³ Mim Kemal Öke, *age*, s.211.

¹⁶⁴ Öke, *age*, s.215.

American Board ve eski İstanbul büyükelçisi Henry Morgenthau Sir'den Ermeniler hakkında bilgiler almıştır. Henry Morgenthau Türkiye konusunda uzman olarak tayin edilmiş ve kendisinden raporlar istenmiştir. Henry Morgenthau ise Türkler hakkında ırkçılığa dayanacak dereceye kadar kötü bir Türk algısı oluşturmuştur. Özellikle raporlarında Türklerin Ermenileri katlettiğini iddia etmiştir. İstanbul büyükelçisi Henry Morgenthau adeta Türk düşmanlığı yaparak bir propaganda sergilemiştir. Amerika lideri Wilson'un eski büyük elçiden bilgiler edindiği dönemin Fransız gazetesi Le Figaro'ya şu şekilde yansımıştır:

“ Dün akşam Başkan Wilson, Amerika Birleşik Devletleri'nin eski Türkiye büyük elçisi Henry Morgenthau'nun da yer aldığı Kızıl Haç Dernekleri Birliği yönetim kuruluna muhteşem bir yemek verdi. Yemekte konuşulan konular merak konusu olurken barış konferansı bazı meseleleri erteleme niyetinde olabilir”¹⁶⁵

Wilson'un Osmanlı Devleti'ne karşı konferansta uygulayacağı siyaset Amerika'nın Avrupa karşısındaki çıkarından kaynaklanmaktadır. Ermenilerin uygulamış olduğu propaganda ise Wilson'un uygulayacağı politikaları bir nebze de olsa etkilemiştir. Bazı Ermeni ve Amerikan grupları Ermenilerin mandasını Amerikan'ın üstlenmesi gerektiğini savunmuştur. Türk topraklarının paylaşılması konusu Amerika tarafından netlik kazanmamış ve diğer güçlerin sergileyeceği politikalar beklenmiştir. Avrupalı iki büyük güç olan İngiltere ve Fransa ise Birinci Dünya Savaşında elde edemedikleri çıkarları konferanstaki güçlü konumuyla elde ederek Osmanlı topraklarını işgal etmek istemiştir. Özellikle ham madde açısından önemli olan bölgeleri ellerinde bulundurmak istemişlerdir. İngilizler ve Fransızlar mütarekenin başlamasından itibaren zaten kendi etki alanlarını belirlemiş ve kendi yönetimlerini uygulamaya başlamıştı. İstanbul'u kendi etkisi üzerine alan müttefik güçler Anadolu'nun bazı bölgelerinde de denetimlerini güçlendirmiştir. Türkiye'nin paylaşılma sorunu büyük güçler arasında zaman içerisinde ayrılıkçı düşüncelere neden olsa da amaçları Türk topraklarını hızlı bir şekilde paylaşmak ve Osmanlı Devleti'nin küçük bir devlet haline getirerek güçlü konumda kalmak ana hedef olmuştur. İngiltere'nin Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti ile yapılacak barış görüşmeleri siyaseti ağırlıklı olarak kendi çıkarlarını korumak ve asla taviz vermemek olmuştur. İngiltere'nin doğu politikalarından sorumlu başkanı olan Curzon, barış görüşmelerini Osmanlı Devleti'nden kurtulmanın bir formülü olduğunu düşünmüş ve Avrupa siyasetini engelleyen bu devletin hızlı bir şekilde tarih sahnesinden silinmesi gerektiğini düşünmüştür.¹⁶⁶ İngilizler Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden silinmesini istiyor ancak yerine nasıl bir siyasi düzenin kurulacağı konusunda karar veremiyorlardı. İngiltere özellikle Boğazların konumunu kendi çıkarları doğrultusunda

¹⁶⁵ Le Figaro(10.05.1919), *Haberler*, s.1.

¹⁶⁶McMillian, *age*, s.570.

işlemesini istemiştir çünkü diğer savaş gemilerinin geçmesi kendi siyasi çıkarlarını zedeleyecektir. Özellikle mütarekeden itibaren Hindistan’a giden yolu korumak istemiş ve bu politikasından vazgeçmemiştir. Sömürgecilik faaliyetlerini değişen dünya siyasetine “manda ve himaye” olarak uygulamaya devam etmek istemiştir. Ayrıca İngilizler ham madde bakımından güçlü komumda kalmak için rakibi olan Fransızların güçlenmesini ve kendi için önemli olan Osmanlı topraklarına girmesini istememiştir. İngiltere ve Fransa yüzyıllardır rekabet içerisinde olmuş ve çıkar çatışmaları nedeniyle geçmişte savaşmışlardır. İki büyük güçlü devletin amacı bu sefer barışı sağlamak olmuş ancak barışı sağlarken sürtüşmeler meydana gelmiştir. Fransızların özellikle doğu Akdeniz politikası İngilizleri memnun etmemiştir. İngiltere’nin diğer bir amacı ve izlediği siyaset ise Musul konusu üzerinde olmuştur. Musul’dan sağlanan Petrolün artırılmasını ve daha fazla gelir elde edilmesini istemiştir. Ancak İngilizler tüm sorumluluğu üstüne alacak bir güce sahip değildi çünkü savaş masrafları ve artan maliyetler ekonomilerini etkilemiştir. İngiltere’nin genellikle desteğini sağlamış olan Yunanlılar da İngiltere’ye de güven vermemiştir. İngiltere’nin Osmanlı Devleti’nin paylaşılması konusunda izleyeceği siyaset Yunanlıları da etkilemiştir. Osmanlı topraklarında hâkimiyet sağlamak için İngilizler Yunanlıları kullanmıştır.

İngiltere ayrıca Ortadoğu’da güçlü bir Fransa istememiştir. İngiltere’nin güçlü bir Fransa istememesi gayet doğal bir yaklaşımdır ki Fransa da hem Anadolu topraklarında hem de Ortadoğu topraklarında güçlü bir İngiliz yönetimi istememiştir. Fransa’nın lideri Clemenceau İngilizlere Ortadoğu’da ve Anadolu’da taviz verilmemesini isterken aynı zamanda Alman’lara karşı da İngilizlerden destek beklemiştir. Avrupa siyasetinde yalnız kalmak istemeyen Fransa ağırlıklı olarak Almanya sorunun konferansın ortak sorunu olduğunu vurgulamıştır. Osmanlı Devleti’nin paylaşılması konusunda Fransızların özellikle güçlü bir İtalya’nın olması yerine Yunanlıları desteklemiştir. Yunanlıları desteklemesinin bir numaralı sebebi ise Batı Anadolu’da ve Akdeniz’de güçlü bir İtalya’nın olmasını istememesinden dolayıdır. Büyük güçler arasında Anadolu toprakları üzerinde kurulacak manda yönetiminin nasıl uygulanacağı konusu tartışmalara yol açmıştır. Lloyd George, Osmanlı içerisinde bulunan azınlıkların yönetiminin iyi olmadığını ve Arapların kendilerini yönetme konusunda yetersiz olduğunu iddia ederek burada manda yönetiminin uygulanmasını istemiştir. Büyük güçler arasında “manda” konusunun detayları oldukça önemli tartışmalara neden olmuş ve çözümlenmesi uzun sürmüştür. Özellikle mandater devletin sahip olacağı haklar ve ekonomik koşullar konusunda fikir birliği tam anlamıyla sağlanmamıştır. Wilson mandater devletin ekonomik olarak sağlayacağı çıkar ileride sağlanacak siyaseti

etkileyeceğini vurgulamış ve tek bir manda mı yoksa bölgelere ayırmak mı konusunda kararsız kalmıştır. Lloyd George ise bir Ermenistan devletinin kurulması ve Amerika'nın başlangıçta himaye etmesini öne sürmüştür. Ayrıca zaman içerisinde bir Kürdistan devletinin de kurulabileceğini önerirken önemli bir detayı atlamamıştır. Önemli detay aslında şu ki Anadolu toprakları içerisinde kurulacak bu devletlerin birbirleriyle savaşmamasıdır. Büyük güçler arasında böyle bir sorumluluğu ele alacak devlet görülmemiştir. Sorumluluğun bir güçlü devlet tarafından üstlenilmesi aslında ekonomik ve askeri bakımdan yıpranma demektir. Lloyd George devleti adına böyle bir sorumluluğu üstlenmek istememiş ve Anadolu topraklarının paylaşılmasında Türklerin cezalandırılması düşüncesini erteleme politikasına yönelmiştir. Lloyd George'nin Türklerin cezalandırma politikasını ertelemesinin sebebi kendi ülkesinden gelen tepkiler ve parlamentoya hesap vermesi olmuştur. Ayrıca Hindistan'a giden yolun tehlikeye girmemesi adına böyle bir tavır sergilemiş çünkü Hindistan ve çevresinde bulunan Müslümanlar tarafından protestoya uğramamak istemiştir. Lloyd George'nin hamlesi aslında bu sorumluluğu Amerika'ya vermek istemesinde de yatmaktadır. İngiliz lideri Lloyd George, Amerika'nın Ermenileri ve Boğazları mandasına almasını isteyerek güçlü konumda bir mandater devletin olmasını istemiştir. Lloyd George'un uygulamak istediği hamleye karşı Wilson'un tepkisi olumlu ya da olumsuz şekilde karşılanmamıştır. Wilson, ilk başlardaki gibi kesin net bir tavırla Ermenilerin mandaterliğini üstlenme konusunda fikir değişikliğine yönelmiş ve böyle bir sorumluluğu almanın ekonomik bakımdan sorunlar yaratacağını düşünmüş olmalı ki Fransa'nın bu sorumluluğu alarak Türk topraklarında mandater devlet olabileceğini iddia etmiştir. Wilson'un İngiliz lideri Lloyd George'nin ima ettiği Türk toprakları üzerinde Amerikan mandasını ayrıca Türkler ile harp etmedikleri ve mandanın nasıl bir şekilde olacağının belirli olmamasından dolayı da kabul etmemiştir.¹⁶⁷Büyük güçler Osmanlı Devleti'nin topraklarının nasıl paylaşılacağı konusunda ortak bir fikre ulaşamadıkları için diğer planlarını masaya yatırmış ve Türklerin Avrupa'da ve Asya'daki topraklarının paylaşımını tartışmaya devam etmiştir. Büyük güçler Osmanlı Devleti'nin topraklarını nasıl paylaşırsınız ve nasıl bir çözüm yoluyla Türkleri Orta Asya topraklarına yolları tartışmaları yaparken, Osmanlı Devleti'nin izlemiş olduğu siyaseti dönemim gazetelerinden olan Akşam gazetesinin sert bir şekilde eleştirdiğini anlıyoruz. Akşam Gazetesi'nin “*Kanun Duvarları*” başlıklı haberi Osmanlı Devleti'nin Sulh Konferansı siyasetini şu şekilde eleştirmiştir:

¹⁶⁷H.N. Howard (2018). *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1912-1923)*, (Çev): Salih Sabit Togay, Türk Tarih Kurumu s.287.

“Daha Üç Ay evvel, düşmanlarımız Osmanlı memleketinin içerisinde bir anarşinin olduğunu savunmuş ve kolaylıkla bunu dile getirmiştir. Osmanlı Hükümeti ve Anadolu arasında tam bir ayrılık olduğunu söyleyebiliriz. Kabinenin hiçbir nüfuzu bulunmamaktadır ve İttihat Ve Terakki yeniden canlanmaya başlamıştır. Biz tahmin ederiz ki İttihat Ve Terakki yeniden bu halkın başına bela olacaktır. Nasıl ki Cihan Harbinde Osmanlı Saltanatını ölüme sürükledi şimdi de yine amaçları aynı olabilir. Bu memlekette kime hitap edilecek? Bir hükümet var, kimse dinlemiyor!!! Kimle sulh yapılacak?,,Ferid paşa ise kendi başına hareket edemez olmuştur. Osmanlı Devleti biran evvel sulhu gerçekleştirmelidir. Memleketin kurtuluşu sulh yolundan geçmektedir.”¹⁶⁸

Haberdan anlaşılacağı üzere dönemin Osmanlı basının bazı gazeteleri Osmanlı hükümetini eleştirmiş ve barışın sağlanması gerektiğini savunmuştur. Dönemin padişahı VI. Mehmet ve hükümetin başında olan Damat Ferid paşanın konferans süresince izlemiş olduğu siyaset sessizlik ve itilaf güçlerinin istekleri doğrultusunda hareket etme politikası olmuştur. İzlenen bu siyaset dönemin basını tarafından bazı gazetelerce desteklenmiş bazıları ise eleştirmiştir. Yine Akşam Gazetesi’nin haberine göre Osmanlı Hükümeti eleştirilmiş ve şu şekilde yorumlanmıştır:

“Fransa’nın Türkiye meselesi hakkındaki yaklaşımları dün akşam şehrimizde büyük bir sevinç uyandırmıştır. Mütarekeden beri ilk olarak milli bir hudut dâhilinde tamamîyet-i mülkiyemizden Fransa başvekili bahs etti. Fransa’nın bu tarz hareketini Türkler hiçbir zaman unutmayacaktır. Türklerin sulh şartlarını Damat Feridpaşa hükümeti belirlemeli ve hazırlıklarını yapmalıdır. Hükümetin izleyeceği siyaset Türklerin geleceğini belirleyecektir. Bundandır ki Türk halkı yalnız bırakılmamalı ve sulh meselesi çözümlenmelidir.”¹⁶⁹

Osmanlı hükümetinin uygulamış olduğu siyaseti dönemin basını eleştirmiş ve barış konferansına yaklaşımın geç kalındığını vurgulamıştır. Osmanlı hükümetinin Paris Barış Konferansı’na karşı izleyeceği siyaset merak konusu olmuş ve büyük güçlere karşı nasıl bir politika sergileyeceği Osmanlı basını tarafından merakla takip edilmiştir. Osmanlı Devleti’nin büyük güçlere karşı barış konferansında nasıl bir siyaset izleyeceği konusu dönemin gazetelerinden Alemdar Gazetesi’ne “Türkiye’nin Sulh Şartları Ve Hükümetten Beklediklerimiz” başlıklı haberinde şu şekilde yansımıştır:

“Alman ittifakını sulhden sonra muhafaza edemeyiz. Çünkü Türkler Almanlardan çok ziyade Fransızlara ve İngilizlere tabiidir. Esasen Türkiye’de Alman dostluğu Almanya’da tahsil görenler ve Almanlarla ticareti olanlar bağlantılıdır. Türkiye’nin umumiyetle gençleri Fransa’ya tabi olmalıdır. İngilizlerin de afet ve emniyet sağlayan düsturları, çıkar ilişkileri sever. Bilhassa köylüler İngilizlerle münasebet kuranlardan çok başka milletleri tercih ederler. Eğer itilafçılar vaktiyle daha hızlı davransalardı belki de bizleri cihan harbine sürükleyen Enver Paşa ve Almanları kabul görmezdik. Eğer hükümet cihan harbinde daha iyi bir siyaset izlemiş olsaydı bu halk kendilerine yardım eder ve selamete topraklarımız kurtulmuş olurdu. Şimdilerde ise memleketimizden her gün bir parçanın koparıldığını görmekteyiz. Hayatımızın kısaldığını görerek kahr oluyoruz. Eğer hükümetin maksadını, kanaatini ve sulh hakkındaki programını bilsek ve milletin arzu umumisine muvaffak bir şekil ihzar eylediği ve bu şekilden dolayı memleketin kurulacağını anlayabilsek daha fazla yararımız olur. Türklerin sulh şartları kararlı bir şekilde verilmeli ve uygulanmalıdır. Hükümetimizden beklediklerimiz sulh şartlarımızın faydalı şekilde sağlanmasıdır. Hükümetimiz daha evvel ki İttihatçılar gibi

¹⁶⁸ Akşam (20.11.1919), “Kanun Duvarları”, s.1.

¹⁶⁹ Akşam (20.11.1919), Haberler.2.

bizleri ölüme sürüklemeyeceğini umuyoruz ve görüyoruz. Acaba hükümet bir beyanname neşr ederek sulh hakkındaki nokta-i nazarını anlamış oluruz.”¹⁷⁰

Alemdar Gazetesi'nin haberinden anlaşılacağı üzere dönemin hükümeti barış konferansına karşı sessizlik siyaseti izlemiş ve sadece siyasi olarak hakların savunulmasını istemiştir. Hükümet halktan siyasi olarak hakların savunulmasını isterken kendi çıkarlarını da düşünmüştür. Böyle bir politika izleyerek saltanatın devam edeceği ve korunacağı ümitleri artmıştır. Osmanlı Devleti'nin izlemiş olduğu siyaset aslında itilaf devletlerinin amaçlarına ulaşmasında ve yeni oluşacak siyasi düzenin sağlanmasında faydalı olmuştur. Yeni oluşturulacak siyasi düzenin dünyada barışı getirmesi için çalışmalar yaptığını vurgulayan Wilson, kurulacak barışın korunması için Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını istemiş ve bunu büyük oranda başarmıştı. Wilson ayrıca self- determinasyon ilkesinin öncülüğünü yaparak yeni dünya düzeninin kurulmasına talip olmuş ve barış konferansında önemli mesele haline gelen çok uluslu devletlerin içerisindeki azınlıkların haklarının çözümü konusunda Wilson ilkelerinin On ikinci maddesinde hem azınlıklara haklar verirken hem de Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği korunmalıdır diye bir kayıt koydurmuştur. Nüfusun çoğunluğuna sahip olan ya da tarihi ve kültürüyle sağlanmış toprakların tamamıyla Türklere bırakılacağı anlamına gelmiyordu. Osmanlı Devleti topraklarında yaşamış olan azınlıklar barış konferansının ve Wilson ilkelerinin 12. maddesine dayanarak bazı taleplerde bulunmaya hazırlanmış ve kendi bağımsızlıkları için konferansa başvurmuştur. Osmanlı Devleti'nin topraklarında yaşamış olan azınlıklar barış konferansına hazırlanırken büyük güçler tarafından desteklenmiştir. Paris Barış Konferansı'ndan isteklerde bulunan azınlıklar taleplerinde haklı olduklarını sonuna kadar savunmuş ve kendi bağımsızlıkları için uğraşmışlardır. Azınlıklardan gelecek taleplere büyük güçler tarafından verilecek cevaplar etkili olacağı için azınlıkların lideri büyük güçlere karşı sistematik bir siyaset izlemiştir. Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşılması konusunda fikir ayrılıkları yaşayan büyük güçler, azınlıklardan gelen taleplere kendi çıkarları doğrultusunda cevap vermişlerdir. Konferansın gidişatını aslında Osmanlı Devleti ile ilgili verilen kararlar belirlemiştir. Özellikle Ortadoğu ve Trakya bölgelerinde ve aynı zamanda Batı Anadolu toprakları konusunda verilecek kararlar büyük güçlerin ve Türklerin izleyeceği siyasetin akışını belirlemiştir. Osmanlı Devleti içerisinde bulunan Ermeniler, Rumlar ve Kürtler Paris Barış Konferansından taleplerde bulunmuş ve isteklerinin geçerli olabilmesi adına farklı siyasi yollara başvurmuştur. Özellikle Ermeniler Amerika'nın ve İngiltere'nin desteklerine başvurmuştur. Konferansta Rumların temsilcisi olan

¹⁷⁰ Alemdar (10. 01.1919), *Haberler*, s.1.

Venizelos ise adeta büyük güçleri sergilemiş olduğu siyasi performansı ile etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin geleceğinin barış konferansında nasıl olacağı ve azınlıkların durumunun nasıl çözümleneceği dönemin basınına yansımıştır. Fransız gazetesi *L Humanité*' ye Barış Konferansı'nın durumu ve Türkiye'nin geleceği hakkında bilgiler yansımıştır:

“ 1919 yılı ve sonraki yılların Fransa'ya neler katacağı büyük ölçüde anlaşılmıştı. Konferansın getirmiş olduğu siyasi düzene yön verme arzusu ulusları etkilemiştir. Uluslar sırasıyla neredeyse her gün konferanstan taleplerde bulunuyordur. Ne zaman barışın olacağı ise merakla beklenmektedir. Öte yandan Almanlar antlaşmayı kabul ederlerse Wilson Avrupa'da kalacakmış. Ermeniler taleplerinde bulunmak için konferansa gelmiştir. Türk topraklarının bazı bölgelerini isteyeceklerini yıllar öncesinden duyurmuşlardı. Asya Türk toprakları üzerinde farklı milletler yaşamakta ve talepler yoğun olacaktır. ”¹⁷¹

Osmanlı Devleti'nin geleceği açısından konferansın vereceği kararlar oldukça önemlidir. Toprak kayıpları yaşamak istemeyen Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı öncesi sınırlarına dönmek istemiştir. Ancak yeteri kadar diplomatik olarak yeterli olmayan Osmanlı Devleti başarısız olacaktır. Başarısızlığın temel sebebi hükümetin yetersiz olması ve teslimiyetçi bir politika izlemesidir. İzmir ve çevresini Yunanlıların istemesi ve Doğu Anadolu'da Ermeniler özellikle büyük coğrafya talep etmesi Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştır. İçerisinde bulunan milletlerin taleplerinin değerlendirmesi büyük güçlerin çıkarlarının süzgecinden geçmiştir. İstanbul ve Anadolu bölgesindeki cemiyetlerin Osmanlı Devleti'nin izleyeceği politikaları değerlendirmesi farklı olmuştur. İstanbul ve Anadolu basını da yaşanan siyasi gelişmeleri farklı yorumlamıştır. Hükümete yakın olan gazeteler ve cemiyetler Osmanlı Devleti'nin sesiz kalmasını ve İngilizlere güvenilmesini onaylarken Anadolu basını ağırlıklı olarak bağımsızlık vurgusu yapmıştır. Ermeni ve Rum toplumlarının bağımsızlık hareketleri İngiltere ve Fransa tarafından desteklenmiştir. Paris Barış Konferansı'nın konseyleri talepleri değerlendirme aşamasında bazen şaşkınlık yaşamıştır. Çünkü gelen taleplerdeki haritalar oldukça fazla abartılı bulunmuştur. Zaman hızlı bir şekilde geçmekteydi ve kararların alınması artık beklenemeyecek vaziyete gelmiştir. Delegasyonlar Paris'e akın etmiştir. Bütün dünyanın gözü Paris'te alınacak kararları beklemekteydi. 1919 yılında savaş ve barış kavramları dünya siyasetinin odak noktası olmuş ve diplomasinin önderleri yeni kurulacak kurumların düzenlenmesinde kendi teorilerini benimsetmek için çalışacaklardır.

¹⁷¹ L Humanité (11.06.1919), *Haberler*, s.2.

4.2. Ermeni Temsilcilerinin Paris Barış Konferansı'ndan İstekleri

Osmanlı Devleti ve uluslararası siyaset için Ermeni sorunu Paris Barış Konferansı'ndan önceki yıllara dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşamış olan Ermeniler “ millet-i sadıka” yani güvenilir millet lakabını almış ve Osmanlı toplumu içerisinde çeşitli mesleklerle ve ticaretle uğraşmıştır. XIX. Yüzyılın son zamanlarına kadar aslında Osmanlı Devleti ve Ermeniler arasında belirli bir sorun yaşanmamış ve Ermeniler genellikle anlaşma içerisinde bir toplum olarak görülmüştür. Ermeni sorunun ortaya çıkması ve Ermeni toplumunda görülen isyanların oluşmasının nedeni aslında milliyetçilik akımıyla birlikte olmuştur. Ermeni Milliyetçiliğinin oluşturulması ve Osmanlı Devletini paylaşmak isteyen devletler tarafından körüklenmesi Ermeni meselesinin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Ermeni milliyetçiliğinin uyandırılması ve daha güçlü şekilde yayılması için ayrıca Gregoryen Ermeni Kilisesi de etkili olmuş ve Ermeni Devleti'nin kurulması için çalışmalarını sürdürmüştür. Ayrıca büyük güçler de Ermeni Kilisesine destek vermiş ve aralarında Ruslar, Osmanlı Ermeni toplumu üzerindeki bilinçlendirmelerini Eçmiyazin Katolikosluğu sayesinde yürütmüştür.¹⁷² Ermeni milliyetçiliğinin oluşturulması ağırlıklı olarak dini yollara sağlanmış ve büyük güçler arasındaki devletlerde Ermenileri desteklemek ve Osmanlı İmparatorluğuna kışkırtmak için dini yolları kullanmıştır. Rusların kilise aracılığıyla Ermenileri kışkırtması ve desteklemesinin amacı Osmanlı Devleti'nin iç politikasını zedelemektir. İngiltere de yine Ruslar gibi dini yollarla deneyerek Ermenileri desteklemiştir. İngiltere özellikle misyonerlik faaliyetlerini desteklemiş ve Protestan Misyonerleri de kendi amaçları için yönlendirmiştir. Misyonerlik faaliyetlerinde bulunulmasının amacı aslında Ermeni çocuklarının ve gençlerinin Fransız İhtilali ile daha çok yayılmaya başlayan milliyetçilik akımını aşilayarak kendi milletlerine ait devletin oluşmasını Ermenilere aktarmaktır. Ermeni milliyetçiliğinin oluşturulması Kilise ve Osmanlı topraklarını kendi amaçları için paylaşmak isteyen büyük güçler tarafından desteklenmiş ve Ermeni toplumunu harekete geçirerek Osmanlı Devleti'ne karşı kışkırtarak isyan ettirmişlerdir. Ermeni Devleti'nin kurulması adına yapılan çalışmalar zaman içerisinde güçlenmiştir. Ermeni Devleti'nin kurulması için yürütölen çalışmaların aslında birinci aşaması fikirlerin yaygınlık kazanma süreci olmuş ve destekleyen büyük güçler sayesinde ilerleme kaydetmiştir. Ermeni milliyetçiliği fikrinin yaygınlık kazanmasından sonra gerçekleştirme aşamasına geçilmiştir. Ermeni milliyetçiliğinin gerçekleştirilmesi için bazı cemiyetler ve komiteler kurulmuştur.

¹⁷² Öke, *age* s.111.

Türk toprakları içerisinde kurulmaya başlayan cemiyetler ve komiteler daha sonra Osmanlı Devleti sınırlarının dışında kurulmaya başlamıştır. Kurulan cemiyetler ilk aşamada hayır kurumları görünümünde olmuş, bu cemiyetlerden en önemlisi Hınçak (Türkçesi Çan) ve Ermeni İhtilal Cemiyetleri Birliği'dir (Taşnaksutyon). Kurulmuş olan cemiyetlerin amacı ise Ermenistan devletini kurmaktır. Amaçlarını gerçekleştirmek için bu cemiyetler çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Rusların himayesinde bir devletin oluşabileceğini savunan Hınçak komitesi Türklere karşı isyan çıkarılması gerektiğini savunmuş ve zaman olarak da bir savaş esnasının olabileceği vurgulanmıştır. Komitelerin ilk başvurduğu saldırı şekli terör olmuştur. Osmanlı Devleti'nde Ermeni komitelerin yapmış oldukları isyanlar ilk olarak Erzurum'da görülmüş ve sırasıyla; Kumkapı gösterisi, 1892 1893'de Kayseri, Yozgat, Çorum ve Merzifon olayları, 1894'de Sasun isyanı, 1895'de Babiâli gösterisi ve Zeytun isyanı, 1896'da Van isyanı ve Osmanlı Bankası'nın işgali görülmüştür.¹⁷³ Daha sonraki süreçte ise belki de en büyük Ermeni olaylarından sayılabilecek Sultan Abdülhamid'e suikast girişimi olmuştur. Ermenilerin terör faaliyetlerinde bulunmaların amacı aslında ekonomik ve siyasi olmuştur. Komiteler ve Cemiyetler maddi kaynaklarını sağlamak için terör girişimde bulunmuşlardır. Büyük olaylar gerçekleştirerek Türk halkını yıpratmak isteyen Ermeniler bu sorunları batı kamuoyuna duyurmak için de çabalamışlardır. Ermeni Komiteler ve Cemiyetler Ermeni meselesinin uluslararası sorun haline getirmek için birçok yöntemi denemişlerdir. Ermeni meselesinin uluslararası bir sorun haline gelmesi (1877-1878) 93 Harbi diye anılan Osmanlı-Rus savaşı sonrası oluşmuştur. Ermeni kilisesi yapmış olduğu girişimlerle Ruslardan bazı isteklerde bulunmuştur. Osmanlı - Rus savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın 16. maddesinde Ermeni Devleti'nin kurulması ön görülmüştür. Rusların böyle bir fikre girişmesi Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yöneliktir. Rusların Osmanlı Devleti'ne müdahale etmesi aslında diğer büyük güçlü devlet olan İngiltere'yi harekete geçirmiştir. İngilizler, Ruslara karşı bir diplomasi hamlesi yaparak Osmanlı Devleti'nin tek başına paylaşılmasına izin vermemiştir. İngiltere 1878'de Berlin'de bir konferansın toplanmasını sağlayarak Berlin Antlaşması'nın 61. maddesine Ermenilerle ilgili bir madde koydurtmuştur. Ermeni milliyetçiliği ve Ermeni sorunu ilk defa bir uluslararası sorun olarak Berlin Antlaşmasında görülmüş ve Ermeniler bu Antlaşmadan sonra güçlü bir siyasi görünüm elde etmiştir. Osmanlı'nın Doğu Anadolu'daki topraklarının tek başına Ruslar tarafından elde edilmemesi için İngiltere devreye girerek Ermenilere bir umut aşılamış ve Ermeniler aldıkları destekle birlikte daha organize hareket etmeye başlamıştır.

¹⁷³ Öke, *age*, s.117.

Ermenileri destekleyen Rusya 93 Harbi sonrası kendi çıkarlarını elde etmek isteyince devreye İngiltere girmiş ve Rusların amaçlarını engellemiştir. Ermeniler İngilizlerden destek almaya başlamış ve Rusların desteğini de ihmal etmemiştir. Osmanlı Devleti bu süreçte Almanlarla iş birliğine yönelmiş ve siyasetini ağırlıklı olarak Almanlarla devam ettirmiştir. Almanya'nın siyasi alanda gidererek güçlenmesi ve Osmanlı Devleti ile farklı alanlarda iş birliğine yönelmesi İngilizleri ve Rusya'yı tedirgin etmiştir. İngiltere ve Rusya Ermeni meselesi konusunda Osmanlı Devleti'ne karşı olmuş ve Ermeni komitecileri desteklemiştir. 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyetle birlikte Ermeniler hürriyet fikirlerini daha ön plana taşımıştır. Ermeniler kendilerine İttihat ve Terakki tarafından imtiyazlar verileceğini inanmış ama gerçekleşmemiştir. Ermeni meselesi ilerleyen dönemde ise özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda son derece etkili bir şekilde ön plana çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı fırsat bilen ve Osmanlı Devleti'nin zayıf durumda olduğunu kullanarak Ermeniler isyanlar başlatmıştır. Yapılan isyanlarda Ermeniler, Müslüman halka zarar ve yağma yapmışlardır. Ermenilerin yapmış olduğu isyanlar ve çetecilik faaliyetleri Osmanlı Devleti'ni harekete geçirmiş ve Ermenilerin Doğu Anadolu vilayetlerinden Diyarbakır vilayetinin güneyine gönderilmesine karar verilmiştir. Ermenilerin göç ettirilmesi zorunlu (tehcir) olarak uygulanmıştır. Tehcir doğrudan doğruya cephelerin güvenliğini sarsacak bölgelerde uygulanmış ve Kafkas cephesinin gerisinde bulunan Erzurum, Bitlis ve Van bölgeleri ile Sina Cephesi gerisinde bulunan Mersin ve İskenderun bölgelerinde uygulanmıştır.¹⁷⁴ Uygulan göç politikası karşısında Avrupalı devletler Osmanlı Devleti'ne karşı tepki göstermiştir. 24 Mayıs 1915'de Fransa, İngiltere ve Rusya hükümetleri bir bildiri yayınlamış ve Ermeni'lerin Türkler tarafından öldürüldüğünü vurgulayarak Osmanlı Hükümeti'nin Ermeni halkını cezalandırdığını iddia etmiştir.¹⁷⁵ Avrupalı devletlerin Ermenileri desteklemesinin amacı Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve Ermeni meselesini uluslararası sorun olarak dünya siyasetine kabul ettirmek istemişlerdir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Ermeni meselesini dünya siyasetinde daha çok ön plana Avrupalı devletler taşımıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren mütarekeler yapılmış ve Osmanlı Devleti ile de 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Mütareke döneminde özellikle İngiltere ve Fransa'nın desteğini alan Ermeniler daha güçlü bir şekilde Osmanlı Devleti'nin üzerine gelerek isteklerde bulunmuşlardır. Dönemin hükümeti mütareke döneminde Ermenilere karşı ılımlı bir tavır sergilemiştir. Mütareke dönemi içerisinde Osmanlı Hükümeti büyük güçler

¹⁷⁴H.Selvi (2003).*Birinci Dünya Savaşı'ndan Lozan'a Ermeni Sorunu*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, s.72.

¹⁷⁵ Y.H. Bayur (1991).*Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt III. Kısım III*, Türk Tarih Kurumu Yay, s.36.

karşısında teslimiyetçi bir politika izlemiş ve Ermenilerin dışında diğer azınlıklarda Barış Konferansı'na hazırlıklar yaparak Osmanlı topraklarından isteklerde bulunmuştur. Dönemin basını Türk- Ermeni sorunu üzerine olumlu bir tavır ve ortamın olduğunu sergilemiştir. Fakat 1918'in sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin ordu bakımından güçsüz durumda olduğu vakit Ermeniler Türk vatandaşlarına karşı saldırılara geçmiş ve kendilerinin bir devlet kuracağını iddia etmişlerdir. Ermeniler özellikle büyük güçlerden aldıkları destekler neticesinde hareket etmiş ve dünyada barışı sağlamak adına oluşturulan barış konferansından taleplerde bulunmuştur. Ermeniler Paris Barış Konferansı'na iki tane delegasyonla katılmış ve isteklerde bulunmuştur. Ermenilerin Paris Barış Konferansı'na iki heyetle katılması kendileri adına sorun teşkil etmiş ve iki heyet arasında tartışmalar meydana gelmiştir. Bogos Nubar paşa'nın kurmak istediği “Büyük Ermenistan” oldukça geniş sınırları içerirken Avedis Aharonian'ın sınır talepleri ise daha mütevazı olarak görülmektedir. Ermenilerin barış konferansından istekleri Osmanlı basınına yansımıştır. Dönemin gazetelerinden olan Vakit Gazetesi'nin Ermeni istekleriyle ilgili haberi şu şekildedir:

“ Bogos Nubar'ın beyanatı: Barış Antlaşmasının tasdiki hususunda Amerika'nın gecikmeye götürdüğü ve birçok kuvveti felce uğratmıştır. Sulh konferansının şimdiye kadar Türkiye ve Ermeni meselesiyle uğraşması beklenirken Amerika mani olmuştur. Fakat bu durumdan muzdarip olan yalnız bizler değiliz. Bütün Avrupa, fevkalade mühim olan bu meselenin çözülmesini bekliyor. Ermenistan'dan gelen haber şayet memnuniyet midir? Arzu ettiğimiz derecede mutlu değiliz. Yaklaşık beş seneden beri tarihte aslı görülmemiş saldırılara maruz kalan bu zavallı millet halen bir çözüm beklemektedir. Sefalet pek müthiştir. Bütün gayretlerimiz pek az emre bahs oluyor. Gerek Türkiye'deki gerek Kafkasya'daki Ermeniler mütemadiyen kıtlık ve ölümle tehlike altında bulunuyor. Kafkasya milliyetçilerinin iâşesi Amerika tarafından kesilmiştir. Bir zaman erzaklar alacaktık şimdi ise alamıyoruz. Böyle bir karar zavallıların ölümü demektir. Ermeni Cumhuriyetinin komşularıyla münasebeti o kadar iyi değildir. Jön Türklerin tahribatıyla ve Azerbaycan tatarlarıyla çatışmadayız. Ermeni ordusu bütün harp boyunca pek kahramanca hareket etti. Son günlerde büyük bir taarruzu defetti. Ermeni ve Azerbaycan merhusları arasında düşmanlık söz konusudur. Bu sorunlar sulh konferansının komisyonları tarafından çözümlenmesini bekliyoruz. Büyük Ermenistan Cumhuriyetinin sınırlarının kabul edilmesini bekliyor ve topraklarımızın Türklerden kurtulmasının onayını almak ümidindeyiz.”¹⁷⁶

Vakit Gazetesi'nin haberinden anlaşılacağı üzere Ermenilerin istekleri “Büyük Ermenistan” devletinin hızlı bir şekilde kurulması ve Türklerin bu topraklardan gönderilmesi üzerine olmuştur. Ermenilerin Barış Konferansı'ndan istekleri dönemin Fransız gazetesi olan *Le Temps*'e şu şekilde yansımış ve Ermenilerin isteklerini bu haberde daha açık şekilde görebiliyoruz:

“ Ermeni ırkı sonunda acılarının kendisine hak ettiği intikamı alır. İki Ermeni delege BogosNubar ve Bay Aharonian büyük güçler konseyinde dinlendi. Taleplerini ayrıcalıklı bir şekilde karşılama bekliyordu. Önceden şehit bir halkın bu temsilcilerine oy birliği ile sempati kazanıldı. Alman hükümeti ve onun himayesindeki Jön Türkler, Ermeni sorununun çözümünü düşünmediler. Türk- Alman projeleri ve süreçleri, daha önce sayısız kişi tarafından ayrıntılı olarak ortaya konmuştur. Ermeni ırkı tanıklıklar, gerçekten ezici bir

¹⁷⁶Vakit (23.12.1919), Haberler, s.1.

*belgeyle bir bütün olarak açıklandı: Alman görevli başkanı Dr. Lepsius'un gizli raporu Fransızcaya " Ermenilerin tehciri Mart ayından Ekim 1915'e kadar, Ermeniler tarafından sistematik olarak kaydediliyor. Osmanlı makamları bölge bölge bu zavallı nüfusu Mezopotamya'ya nakletmek bahanesiyle sistemli ve vahşice kovdular. 1915'te işlenen akıl almaz dehşetlerin öyküsü (Lep- Bius raporunda 150'den fazla sayfayı dolduruyor. Bunların yaklaşık 600'ü kapsıyor) Ermeni heyeti konferansa sunduğu muhtırasında konferans öncesinde Ermeni halkının Türkler tarafından katledildiğini savundu. Ermeni heyeti, Kafkasya'nın güneyinde eski Rus topraklarında yaklaşık 823.000 Ermeni halkı ve dünyanın çeşitli ülkelerinde yerleşen Ermenilerle birlikte Türkiye'de de üç milyon ermeni nüfusu yaşayan ve ölü olarak seslerinin duyulmasını istemektedir. Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Sivas, Erzurum ve Trabzon bölgeleri talep edilmiştir. Anada ve çevresi ayrıca önemle istenmiştir. Kafkasya'daki Ermeni Cumhuriyeti içeren coğrafya ise: Erivan, Gümrü ve Kars bölgesidir. Dolayısıyla Ermeni Devleti, Toroslar ve Sivas ovasından başlayarak Küçük Asya'nın tüm doğusunu işgal edecektir."*¹⁷⁷

Ermeni temsilcileri iki heyetten oluşmaktaydı ancak Avedis Aharonian'ın isteği üzerine iki heyet konular üzerinde ortak paydada buluşarak büyük güçlerin karşısına çıkmıştır. Ermeni temsilcileri 1915'te zulme uğradıklarını savunarak barış konferansından isteklerde bulunmuştur. Ermeni heyeti ayrıca Rumların Trabzon bölgesindeki isteklerinin aykırı olduğunu savunarak o bölgeyi kendilerine istemişlerdir. Yunan hükümeti ile önceden anlaşmaya vardıklarını ekleyen Ermeni temsilcileri güney bölgesindeki isteklerinde büyük güçlü konumda olan Fransa ile masaya oturacaktır. Ermeniler, kendi tarihlerinden başlayarak talep ettikleri toprakların kendilerine ait olduklarını büyük güçlere anlatmışlardır. İstedikleri bölgeler oldukça geniş toprakları içermektedir. Ermenilerin diğer azınlıkların taleplerinden farklı olarak bir himaye istemişlerdir. Bogos Nubar özellikle Amerika'nın savaş sonlarına doğru izlemiş olduğu politikayı beğenmiş ve bir Amerikan mandası talebinde olduklarını konferansta sürekli vurgulamışlardır. Barışın mimarları Ermeni isteklerine karşı ılımlı bir görünüm sergilemişlerdir. Fransa Ermeni halkına bir vahşet uygulandığını iddia etmiş ve hatta Clemenceau bu duruma karşı şu Yirminci yüzyılın şafağında, Paris'e beş gün uzaklıktaki bir yerde, barbarlık çağlarının derinliklerinde bile hayal edilemeyecek vahşetin uygulanıp bir diyarı dehşetle doldurması gerçek midir?¹⁷⁸ Şeklinde yorumlamıştır.

Fransa'nın başının çektiği Ermeni desteği akımını İngilizler devam ettirmiş ve Lloyd George bir Ermeni devletinin kurulmasının mümkün olacağını sinyallerini vermiştir. Ayrıca büyük güçler Ermenilerin taleplerinin gelmesi üzerine yönlerini ve çalışmalarını Osmanlı Devleti'nin sorunlarının çözülmesine çevirecektir. Başlangıçta İngiltere, Ermenilerin himayeye alınması konusuna olumlu bakmıştır. İngiltere'nin başlangıçta Ermenilerin himaye konusuna olumlu bakmasının nedeni ham madde kaynakları yüzündendir. Fakat İngiltere'nin askeri anlamda yapmış olduğu harcamalar bu konu üzerinde düşünülmesine yöneltmiştir.

¹⁷⁷Le Temps(28. 02.1919),Haberler, s.1.

¹⁷⁸McMillian, *age*, s.578.

İtalyanlara gelince lider Orlanda, Ermenilerin taleplerini olumlu şekilde karşılamış ve desteklemiştir. Yunanlılar da Ermeni taleplerini desteklemiş ve Yunan başbakanı Venizelos, kendi taleplerinin yanı sıra Ermeni taleplerini de vurgulamıştır. Ermenilerin Paris Barış Konferansı'ndan istekleri dönemin Fransız gazetesi *l'Humanité*' ye şu şekilde yansımıştır:

*“Ermeniler Paris’te taleplerini aktarmak için delegeleriyle gelmişler. Dörtler Konseyini zor duruma sokacak taleplerde bulunmuşlardır. Türk topraklarının bazı bölgelerini istediler ve bölgenin kendilerine verilmesinin doğru karar olacağını savunarak iddialarını aktardılar.”*¹⁷⁹

Ermenistan Cumhuriyeti'nin tanınmasını vurgulayan Aharonian, “*Ermeni Vilayetleriyle*” birleşmenin gerçekleşmesi Kafkasya'daki Ermenilerin de beklentisidir vurgusunu yaparak beklentilerini aktarmıştır.¹⁸⁰ Ermenilerin talepleri oldukça fazla olarak büyük güçler tarafından fark edilmişti. Ortadoğu'nun önemli bir sorun olacağını bilen büyük güçler Türk topraklarının paylaşılmasını da istemekteydiler. Ermeni delegasyon heyetleri liderleri Bogos Nubar ve Aharonian da Ermenilerin Türk topraklarında yoğun nüfusa sahip olduğunun altını çizmiş ve ısrarcı şekilde iddialarını devam ettirmişleridir. Wilson daha konferansa Ermeniler gelmeden önce kurmaylarına bu konu hakkında rapor hazırlatmış ve konuyu derinlemesine araştırmıştır. Raporlarda genellikle dikkat çeken nokta Almanya'nın Ortadoğu üzerine yönelmesinin engellenmesi için Osmanlı Devleti'nin parçalanması gerektiği vurgulanmıştır. Ermenistan, Filistin ve Arabistan coğrafyası diye üç bölüme ayrılmasının gerekli olduğu Wilson'a iletilmiştir. Ermenistan'ın mandaterliğini üstlenme konusunda geri planda kalan Wilson, Ortadoğu coğrafyasında etkin siyaset yapabilmek için Türkiye ve Ermenistan konusuna yönelmeyi tercih etmiş ve General Harbord'u Doğu Anadolu ve Kafkasya'da gözlemler yapması için görevlendirmiştir. Kafkasya'da ve Doğu Anadolu bölgesinde araştırmalar yapan Harbord, bölgelerde Ermenilere karşı bir katliam gerçekleştirilmediğini ve Türker'le Ermeniler arasında uzun yıllar boyunca belirli bir problemin olmadığını altını çizmiştir. Harbord'un Osmanlı ülkesine gelişi Vakit Gazetesi'ne şu şekilde yansımıştır:

“Şark-ı Vilayet-i Tetkik Heyeti” unvanı altında yetmiş kişilik bir heyet-i mahsusa ile birçok şehrimize gelip Anadolu tarikiyle Kafkasya'ya hareket eden Harbord vazifesini itmam ederek İstanbul'a avdet etmiştir. Bu heyet-i şarki Anadolu, Kafkasya'da ırki, askeri, coğrafi, milli, siyasi, adli ve ticari tetkikata memur bulunmakta idi. Heyet Mardin, Harput, Erzurum'da tevakkuf etmiş ve Eçmiyazin, Erivan, Bakü, Tiflis ve Batu'mda icraitetkikattan sonra dönecektir. Ermenice gazeteler heyetle Ermeniler arasındaki münasebeti şu suretle zikr etmektedirler. Ermenistan Hükümeti ehemmiyet-i mah susası evvelden takdir etmiş olduğu cihetle, heyet daha Erivan'a muvasalat etmeden bu suallere verilecek cevapları hazırlamak için nazırlardan merkibbir heyet teşkil eylemiştir. Harbord burada bulunduğu esnada şehrimizde bulunan Ermenistan Cumhuriyeti mümessili Mösyö Tehteciyan ile Ermeni Cumhuriyeti ve fetvalık patriklerini ve Ermeni meclis cismenini reisini istimali eylemiştir. Heyet, Ermenistan'da bir hükümet-i müstakile teşkil olunduğu takdirde oraya gidip de çalışmayı kabul edecek

¹⁷⁹ *l'Humanité* (12.05 1919), Haberler, s.2.

¹⁸⁰ Ö.E.Lütem (2006). “1919 Paris Barış Konferansı'nda Ermeni Talepleri” Ermeni Araştırmaları, sayı 22, s.162.164.

derecede kâfi kadarda Ermeni sermayedarları, mütehasısları bulunup bulunmadığı hakkında da bir sual irad eylemiştir. Ve Ermenistan Hükümeti de, Ermenistan'da sükûn ve asayiş tesis eder etmez oraya gideceklerini tahsire temehhüd eden 170 Ermeni ve mütehasısın isimlerini muhtevî bir listeyi Harbord'a takdim etmiştir. Cezal Harbord dün akşam (Merta Washington) vapurundan dışarı çıkmamıştır. Mumailleyhe birkaç gün şehrimizde kaldıktan sonra Paris'e ve oradan da Washington'a avdet edecektir. Cezal Harbord " Hayatında tarz-ı istikbal hakkında Rum gazeteleri şumalumatı veriyorlar: Harbord'un taht riyasetinde bulunan Amerika heyeti 25 Eylülde Erzurum'a ? ve Ali ve Erkan-ı askeriye ve binlerce halk tarafından pek mutanant bir suretle istikbal edilmiş ve kolordu tarafından şerefine ? olunan ziyafetten sonra Kürt, Laz ve cerdi evvelki eski Türklere ait asar ile Ermeniler tarafından derininde bulunan Müslüman kadın ve erkanlarıyla ihraç edilmiş ve içlerinde olan mevcut olan kudretler Cezal'e gösterilmiştir. Ve Vilson Prensiplerinin 12.maddesini muhtevî olan levhayı bizzat Vilson'a takdim etmek üzere alarak hissini kal'a tarifıyla hareket etmiştir. Komisyon azasından biri (Lozornal Doryan) muharriri ile mülakatında Cezal (Harbord)'un Sivas'tan geçtiği sırada, hareket-i milliye rüesa-ı mümialeyhim, taliplerinin münehheseran Hükümet-i Osmaniye'nin tamamı milkisinin bekasına münahassır olduğunu beyan etmiştir. Mardin, Harput ve Erzurum'da valiler tarafından Cezal ile mabedi erkânı şerefine ziyafetler verilmiştir. Ahali milliye tarafından her tarafta kır akıncıları tertip edilmiştir. Cezal, (Eçmiyazin) de Gürcü Ermeni ziyaret etmiştir. Heyet (Erivan), (Bakü) ve (Tiflis)den geçtikten sonra (Batum)a gelmiş oradan vapura rakip olmuştur. Heyet-i ihtimale göre Perşembe günü şehrimizden müfarekat edecektir. Miralay (Maskel) Paris'e sulh konferansına raporunu verdikten sonra Amerika'ya avdet edecektir. "181

Wilson'un isteği üzerine Anadolu'da bir manda kurulmasının nasıl olacağı Harbord tarafından incelenmiş ve Paris'e geldiğinde gerekli bilgiler Wilson'a aktarılmıştır. Basında önemle takip edilen konu büyük yankı uyandırmıştır. Basındaki haberlere göre Wilson bir manda yönetiminin olabileceğini vurgulamıştır.¹⁸² General Harbord, Başkan Wilson'a çalışmalarından oluşan raporları sunmuş ve henüz karar verilmemiştir. Türk toprakları üzerinde bir mandanın kabul edilmesi Amerika açısından sıkıntılı bir süreç olarak değerlendirilmiş ve oldukça karışık bir siyasi yapının bulunduğu bölgeye yatırımın yapılmasının doğru olmayacağı sonucuna varılmıştır. Daha sonraki süreçte ise Ermeni mandası konusu Milletler Cemiyeti'nin gündemine getirilmiştir. Milletler Cemiyeti böyle bir manda konusunun ele alınmasını ertelemiştir. Ermenilerin Barış Konferansı'ndan istekleri ve manda yönetimi konusu netlik kazanamamıştır. Ermenilerin Barış Konferansı'ndan istekleri Anadolu coğrafyasından olduğu için büyük güçler ilk başta temkinli yaklaşmış ve daha sonraki süreçte kendi çıkarlarına uygun olduğunu düşündüğü bölgelerin Türklere alınıp zayıf bir millete verilemesini desteklemiştir. Anadolu coğrafyasında işgalci girişimlerin başlaması ve bu duruma sessiz kalan bir İstanbul Hükümeti'nin olması Türk halkını harekete geçirmiştir. Türk halkı öncelikli olarak bölgesel amaçlı direniş grupları kurmuş ve kendi bulundukları bölgeleri korumaya başlamıştır. Milli Mücadele'nin fitilini aslında Türk halkı fiili olarak başlatmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerindeki isteklerini gerçekleştiremeyen emperyalist devletler, masa başında Osmanlı Devleti'ni ve Türk milletini tarih sahnesinden silmek istemiştir. Oluşan Wilson Prensipleri ve Milletler Cemiyeti dahi bu yayılcı güçleri durdurmaya yetmemiştir. Öyle görünüyor ki Osmanlı

¹⁸¹ Vakıf (13.11.1919), "General Harbord Heyetin Tetkikatı ve Avdeti", s.1.

¹⁸² Yeni Gün (26.11.1919), Haberler, s.1.

Devleti'nin içerisinde bulunan bazı azınlıkların istekleri dikkate alınmış ve Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren istekler ön plana getirilmiş ancak Osmanlı Devleti konferansa en geç çağırılan devlet olmuştur.

4.3. Rum Temsilcilerinin Paris Barış Konferansı'ndan İstekleri

Birinci Dünya Savaşı'nın İtilaf Devletleri lehine sonuçlanması Ermeniler kadar Yunanların da nemalandığı bir netice olmuştur. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın Edirne Antlaşması ile sona ermesi sonucunda Yunanistan bağımsızlığını kazanmıştı. Bu olay ile Yunanlılar, Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmayı hedefleyen Megalo İdea fikrine yöneldi. Avrupa'nın şımarık çocuğu olarak tanımlanan Yunanlılar, irredantizm zihniyeti ile elde ettikleri her imkânı Yunan nüfusunun çoğunlukta olduğu Ege Bölgesi üzerinde hak talep ederek kullanmaya çalıştı. Birinci Dünya Savaşı bu bağlamda büyük bir fırsattı. Savaş, İttifak üyelerinin mağlubiyeti ile sonuçlanmışsa da diğer mağluplara kıyasla bilhassa Osmanlı Devleti'nin büyük zarara ve paylaşım uğratılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu konuda özellikle Yunanlılar hummalı bir çalışma içerisine girmişler ve Paris'te Venizelos önderliğinde propagandalar yürütmüşlerdi. Birinci Dünya Savaşı sonrasının getirdiği genel manzara, bir sürü leş kargasının bir cesedin üzerine üşüşükleri ve her birinin kendisi için mümkün olduğunca büyük bir parça koparmaya çalışmasıydı.¹⁸³ Konferansa katılan Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan ile ilgili birtakım ekonomik, siyasi ve askeri yaptırımlar kararlaştırılmış, Osmanlı Devleti ile ilgili alınacak kararlar sona bırakılmıştır. Konferansın en önemli meselesi Osmanlı Devleti olmasına rağmen onunla alakalı meseleler Osmanlı temsilcisinin yer almadığı, söz hakkı kullanmadığı toplantı odalarında konuşulmuştur.¹⁸⁴ İtilaf Devletleri, “Doğu Sorunu”nu çözümlmek, yani Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak istiyorlardı. Osmanlı'nın yıkılacağı İtilaf Devletleri arasında kesindi. Fakat bölüşmenin ne şekilde olacağı konusunda görüşmeler uzun sürmüştü.¹⁸⁵ Mağlubiyetten sebeplenerek herkes payına düşeni almak istiyordu. Fransa da Almanya'nın intikam ihtimali karşısında destek bulma arayışındaydı. Amacı Almanya'nın bu fırsat ile kolunu kanadını iyice kırmak, ileride bir öç alma savaşına kalkışmaması için de sınırlarının İngiltere ve ABD tarafından garanti edilmesini sağlamaktı.¹⁸⁶ Fakat Venizelos'un Yunan ve Rum çıkarları için çeşitli bölgelerde yaptığı propaganda çalışmaları sebebiyle konferansta Yunan talepleri öncelikli mesele olarak

¹⁸³ F. Armaoğlu (2017). *Türk Siyasi Tarihi*, İstanbul, Kronik Yayınları, s.42.

¹⁸⁴ D.Uslu (2012). “Paris Barış Konferansı'ndaki Yunan İsteklerinin Batı Basınına Yansımaları”, *International Journal of History*, 4/2, s.362.

¹⁸⁵ R.Uçarol(2019). *Siyasi Tarih 1914-2014, Cilt:2*, Der Yayınları, s.90.

¹⁸⁶ S. Akşin (2010). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi, İstanbul*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.111.

ele alınıyordu. Yunanlıların bağımsızlıklarını kazanmaları ile Bizans'ı yeniden canlandırma ve Osmanlı Devleti'ni Bizans'a ait gördükleri topraklardan atma fikrine yoğunlaşmışlardı. Bunu gerçekleştirebilmek için Hristiyan desteğini alabileceği birtakım sebepler de yaratmakta ve Hristiyan milletleri manipüle etmeye çalışmaktaydı. Bu bağlamda Anadolu'daki isteklerini gerçekleştirmenin en kolay yolu olan “*Hristiyanlar acı çekiyor*” iddiasını ortaya atmışlardı.¹⁸⁷ Yunan hükümetinin, Paris Barış Konferansı Sekreteryası'na 30 Aralık 1918'de sundukları muhtıraya göre Kuzey Epir, bütün Trakya, Batı Anadolu, Oniki Ada ve Kıbrıs, Yunanistan'a verilmeliydi.¹⁸⁸ Konferansta Dört Büyüklerin inisiyatifi doğrultusunda karar alınacağından Venizelos, abartılı isteklerinin gerçekleşmesi konusunda bu devletleri etkisi altına alma yolunu izledi. Konferansta, başta Yunanlılar olmak üzere Osmanlı Devleti'nden pay koparma peşinde olan azınlıklar ile diğer galip devletlerin talepleri doğrultusunda bir tatmin yarışı vardı. Bu sebeple konferansta Osmanlı Devleti'nin dinlenmesinden önce bu talepler gündeme getirilmişti. İtilaf Devletleri de yeri gelmişken Megalo İdea meselesini burada halletme çabası içine girmişlerdi. Yunanlılar konferansta Avrupa'nın büyük ölçüde desteğini hissetmiş ve bundan güç alarak temsilcileri Venizelos tarafından amacını aşan taleplerini meşru gösterme çabası içine girmişlerdi. Bunun için kendilerince sebepler bulmuş ve bunlara basın yoluyla taraftar bulmaya çalışmışlardır. Venizelos'un Yunanlıların yanında Rumları da temsil ettiği görülmektedir. Bu iki etnik grup arasında bir işbirliği olduğu anlaşılmaktadır. Venizelos elinden geldiğince gücünü tek çatı altında birleştirmeye çalışmış ve bu alanda basın üzerinde ciddi ölçüde algı sürdürmüştür. Bogos Nubar Paşa hakkında “*Bogos'un peri masalları*” tarzında söylemlere maruz kalınmasına da Venizelos'un bu tükenmeyen çabası engel olmuştur.¹⁸⁹ Venizelos'un genel mahiyette isteği Osmanlı Devleti'ni küçük bir devlete dönüştürmek ve ülkenin batısına el koymaktı. Galip devletlerce Osmanlı Devleti yıkılmıştı ve kendi bekasında söz hakkı bulunmamaktaydı. Yüzyıllık devletin kaderini adı ‘barış’ olan bir konferansta birkaç devlet adamı belirleyecekti. Venizelos bu uğurda gerçekleştirdiği etkin çalışmalarını toprak elde etmek için yapmaktaydı. Ve bu talebini, Mondros Mütareke'sinin tehlikede olan yerlerin işgal edilmesini kabul gören 7. maddesine dayandırarak meşru ve zaruri göstermeye çalışıyordu. Yunanlıların, Osmanlı Devleti tarafından yalanlansa da birtakım bölgelerde Hristiyanların işkence gördüğünü raporlaması üzerine İzmir'e çıkarma yapmasına izin verilmişti. Bu durum hem konferansta

¹⁸⁷ D.Uslu (2013). *Türk ve Batı Basını'na Göre Milli Mücadele'de Rum-Yunan Dayanışması (Ocak 1919-Ekim 1922)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, s.1.

¹⁸⁸ M. Budak (2020). *Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansı'na Davet Edilmesi ve Muhtıralar Sunması ile İlgili Tartışmalar*. Tarih Dergisi, Cilt: 71/1, s. 447.

¹⁸⁹ D. Uslu, *agt*, s.16.

Venizelos'un ne derece etkili olduğunu hem de galip devletlerin karar aşamasında Yunan taleplerinin öncelikli olduğunu göstermektedir. Bu evrede Venizelos'un taleplerinde üç durum ortaya çıkmaktadır: 1. Yunanistan Anadolu kıyılarını ve bazı iç kentleri de içine alan yeni bir Helen imparatorluğu kurmak istiyor ve tüm politikalarını bu doğrultuda şekillendiriyordu. Diğer maddesi ise bizzat Venizelos tarafından verilen nüfus rakamlarına göre her iki Trakya'nın hemen her yerinde Türkler çoğunlukta ve toplamda her iki Trakya'da Rumlardan yaklaşık %25 daha fazla Türk yaşıyordu. Sonuncu vurguladığı durum da gerçekten onun ısrarını belirtiyordu. Venizelos tarafından Bulgaristan'ı köşeye sıkıştırmak için Konferans gündemine getirilen bu açık nüfus rakamlarına rağmen, yaklaşık bir yıl önce "çoğunluk halklara yaşadıkları yerlerde self-determinasyon hakkı verilmesi gerektiğini" ilan eden Wilson, Venizelos'un taleplerine itiraz etmemiş, bir anlamda %25'lik Türk nüfus rakam fazlalığını görmezden gelmeyi tercih etmiştir.¹⁹⁰ Taleplerinin dozunu daha da arttıran Venizelos 3 ve 4 Şubat oturumunda "Türklerin Avrupa'dan tamamen kovulmasını" istemiştir.¹⁹¹ Yunan Delegasyonu'nun lideri Venizelos'un Paris Barış Konferansı'ndan istekleri Fransız gazetesi L' Humanité'ye şu şekilde yansımıştır:

*" Yunanlıların lideri konumunda olan Venizelos, Müttefiklerinden maddi taleplerde bulunmayı gerçekleştirmedi. Yunanlılar emperyalist düşüncelerde olmadıklarını ve Asya topraklarında kendi halkının barındığını iddia ederek taleplerde bulundu. Anadolu'nun Batısı'nın kaçak Türklerden oluştuğunu belirten Venizelos, Barış için geldiği konferansın en etkili ve taleplerinin karşılığını alabilecek şekilde duran liderdi. Türk halkının Rum halkına karşı zulümlerde bulunduğunu da vurgulayarak taleplerinde ısrarcı olmuştur. "*¹⁹²

Venizelos'un bu ihtiyatsız tavrında Wilson'un desteğinin de büyük payı vardı. Ayrıca Venizelos Barış Konferansı'na taleplerini iletmeden evvel Wilson'un On Dört noktasına vurgu yaparak Güneydoğu Avrupa ve Küçük Asya'da Yunan davasını desteklemek için bir harita hazırlattı.¹⁹³ Osmanlı Devleti'nde kendi devletini kurabilecek kadar fazla Yunan ve Rum nüfusu bulunduğunu savunan Venizelos'un bu savı Wilson tarafından 'eksiği yok fazlası var' minvalinde karşılık bulmaktaydı. Hatta Venizelos'un nüfusu fazla göstermek amacıyla Bulgarları da hesaba kattıkları görülmektedir. Öyle ki Venizelos, hiçbir şekilde anlaşılmadıkları Bulgarları da kendinden sayarak ve Yahudileri de Yunan kabul ederek Trakya'yı istemekteydi.¹⁹⁴ Osmanlı Devleti sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa, 12 Şubat 1919'da konferansa bir muhtıra sunmuş ve muhtırada Müslüman Türklerin mezalim gördükleri

¹⁹⁰İsmail Köse, *agm*, s.220.

¹⁹¹Köse, *agm*, s.220.

¹⁹² L' Humanité (3.02.1919), *Yunanistan Ve Barış* s.1

¹⁹³ A.Dalby, *age*, s.91.

¹⁹⁴Köse, *agm*, s.220-221.

yerlerden göç etmesi sonucu bazı adalarda Rum nüfusunun fazla olduğunu fakat bunun dışında Ermeni nüfusunun fazla olmasının söz konusu olmadığını belirterek Araplar için bir otonom idare tesis edilebileceğini belirtmiştir. Ve bu hususta tarafsız hükümetlerden oluşan hakemlik yapacak bir heyet talep etmiştir.¹⁹⁵ Venizelos ve Yunan Dışişleri Bakanı Nikolas Politis temsili ile Yunanlıların amacının durumu fırsat bilerek toprak kazanmanın yanında Bizans'ı yeniden diriltmek ve onun topraklarında yaşayan Osmanlı'yı buradan göndermek olduğu görülmektedir. Bir zamanlar Yunan şehri olarak kurulan Bizans'ın topraklarında başka bir devleti görmenin kinini uzun yıllar üzerinden atamayan Yunan milleti bu uğurda hiçbir engel tanımamakla birlikte konferansa gerçekliği ispatlanamamış raporlar sunmuştur. İzlediği yayılcı politika ile milletin halen var olduğu fakat resmi bağlamda devlet statüsünün yok olduğu Bizans'ı 'kurtarma' temennisi taşımaktaydı. Yunan Delegasyonu oldukça dikkat çekici durumdaydı. Venizelos'un oğlu da delegasyonda sekreteryaya görevini üstlenmiştir. 1919 Mayıs'ında konferansta Yunan birliklerinin İzmir'e girmesine karar verilmesiyle Osmanlı Devleti konferansa katılım gösterdi. Venizelos, yürüttüğü etkin faaliyetler sayesinde ilgili devlet Osmanlı dahi konferansa katılım sağlamamışken istediklerini elde etmeye başlamıştı. Paris Konferansı uzlaşmacı bir barış yolundan ziyade sunduğu ağır şartları dikte etmeye çalışan bir konferanstır. Mağlup devletlerin bilhassa Osmanlı Devleti'nin geleceği şeklinde bahsedilen her sözde aslında devletin taksimi kastedilmektedir. Bu yol ile Yunan birlikleri 15 Mayıs 1919'da İzmir'e girdi. Başbakan Lloyd George, Başkan Woodrow Wilson ve Başbakan Clemenceau arasında 6 Mayıs'ta alınan bu kararın amacı İtalyanların batı ve güneybatı Anadolu'daki iddialarını gerçekleştirmelerini önlemektir.¹⁹⁶ İtalya, Yunan işgalini büyük bir öfkeyle karşıladı. Resmi tepkinin gelmesi de çok gecikmedi. 17 Mayıs'ta yapılan toplantıda, ertesi günü, yani 18 Mayıs 1919 ulusal matem günü ilan edildi.¹⁹⁷ İşgal toplum nezdinde de büyük tepki gördü. İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda konuşmacı Halide Edip Adıvar idaresinde bir protesto mitingi düzenlendi. İtilaf kuvvetlerini endişelendiren bu mitinge toplumun ilgisi de yoğun oldu. Venizelos'un nüfus savunusunun yanında Yunan gemilerinin Osmanlı Devleti'nce bombalandığı ve Hristiyanların soykırımlara ve türlü işkencelere maruz kaldığı şeklinde doğruluk payı olmayan başka tezleri de vardı. Anatole France da basın yolu ile bu hususa destek vermekteydi. Bu söylenen olaylar sırasında İstanbul'un hala Osmanlı Devleti'nin başşehri olduğu ve Yunan gemisinin işgal için geldiği ortada iken bombalama hadisesinin diğer kaynaklardan doğrulanmış olmamasına rağmen gazetenin okuyucularının

¹⁹⁵ Budak, *agm*, s.452.

¹⁹⁶ A. Mango (2004). *Atatürk; Modern Türkiye'nin Kurucusu*, İstanbul, Remzi Kitabevi, s.261.

¹⁹⁷ İ. H. Sunata (2006). *İstanbul'da İşgal Yılları*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, s.33.

bilinçaltına Türklerin soykırım yaptıklarını vurgulamıştır. Yunan gemilerinin bombalandığı şeklindeki ifadelerle yaşanan olayları farklı şekilde sundukları açıkça görülmektedir. Bununla beraber sunulan raporlarda sürekli çelişkiye düşmüşlerdir. Venizelos'un talepleri 4 Şubat 1919'da tamamlanarak konseye sunulmuştur. Venizelos'un Yüksek Konsey'e sunduğu toprak isteklerini incelemekle görevli olan komisyonda Amerikan delegesi olarak yer alan Mr. Westermann, Venizelos'un toprak isteklerini talepleri reddetmiştir. Büyük güçleri Yunan talepleri konusunda zor durumda kalmıştır. Venizelos'un gerçekleştirmek istediği önemli fikirlerden biri “*megali idea*” idi. Venizelos'un bu fikri geliştirmesi üniversite yıllarında olmuştur. Yunanistan'ın bağımsızlığı kazanmasından sonra üniversitede klasik kültür anlayışı benimsenmiştir. Öğrenciler kendilerini Helenik dünyadan ve halen Türk yönetimi altında yaşayan zavallı vatandaş olarak görmüştür. Venizelos da bu yıllarda bir Yunanistan haritası çizerek kendi fikrini duyurmuştu. Haritanın sınırları Arnavutluk ve büyük ölçüde Türkiye'yi de içine alarak başkenti de İstanbul olarak belirlemişti.¹⁹⁸ “*Megali İdea*” diğer bir deyişle Büyük Yunanistan'ı yaratma düşüncesi Venizelos'un üniversite yıllarında filizlenmiştir. Bizans İmparatorluğunu canlandırma düşüncesini gerçekleştirmek için aradıkları desteği Avrupalı devletlerden bulacaklardı. Bizans'ı yeniden canlandırma fikirleri ilk olarak Balkan Savaşlarında gerçekleştirmeye başlanmıştır. Ege Adalarında hâkimiyet kurulduktan sonraki ilk hamle İzmir ve çevresi olmuştur. Birinci Dünya Savaşında Venizelos tarafını Avrupa'nın güçlü ülkelerinden yana seçmiş ve savaşın sonunda “*megali idea*” yı gerçekleştirmek için hazırlıklarına hız vermiştir. Paris Barış Konferansı süresince Venizelos, İngiltere ve Fransa liderlerini etkilemiş ve zaman içerisinde Wilson'un da beğenisini kazanmayı bilmiştir. Venizelos fırsat bulduğu sürece konferans'ta Wilson ilkelerinden bahsetmiş ve Milletler Cemiyeti'nin önemine de vurgu yapmıştır. Venizelos, Yunanistan'ın taleplerini belirtirken sergilemiş olduğu siyaset büyük güçler tarafından takdirle karşılanmış ve konferansı yıldızı haline gelmiştir. Venizelos'un talepleri Fransız gazetesi La Croix'e yansımıştır:

“ *Amerika Birleşik Devletleri, Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya başbakanları ve dışişleri bakanları ile Japonya'nın temsilcileri bu sabah bir araya geldi. Saat 11'de Venizelos konuşmasına devam etti. Venizelos konularla alakalı konuşmasını bitirdi. Yunanistan'ın iddialarını ve sorunlarını incelemek üzere bir komite kurulmasına karar verildi. Yunanistan'ın talepleri konferansın seyrini değiştireceğe benziyor.*”¹⁹⁹

Haberdan de anlaşılacağı üzere Venizelos'un talepleri dikkatle dinlenmiş ve istekleri üzerine bir değerlendirme yapılabilmesi için komite kurulması kararı alınarak işe başlanmıştır.

¹⁹⁸McMillian, *age*, s.535.

¹⁹⁹ La Croix(5. 02.1919),*Haberler*, s.2.

Venizelos'un ve Yunanistan'ın konferansta büyük destekçisi konumuna gelecek kişi Lloyd George olmuştur. Akdeniz'de güvenliği sağlamak ve ekonomik olarak daha cazip siyaset sergilemek üzere güçlendirilmiş bir Yunanistan İngiltere'nin işine gelmiştir. Fransızların sömürgecilik faaliyetlerine karşılık da bir hamle olarak değerlendirilebilir. Ayrıca İngilizler, Osmanlı'nın yıkılmasından sonra kendine böyle bir dost edinmeyi düşünmüş ve Osmanlı devletini paylaşarak Hindistan yoluna giden sahayı elinde tutmaya yönelik planlar yapmaya başlamıştır. Venizelos'un konferanstaki rakibi İtalyanlar olmuş ve onlarla kıyasa rekabet etmiştir. Özellikle Ege adaları ve Arnavutluk meselesinde ayrılmazlıklar meydana gelmiştir. İtalyan dışişleri bakanı Sannino Venizelos'a takas teklifinde bulunmuş, İtalyanlar Arnavutluk ve Yunanistan tarafından talep edilen Kuzey Epirusu (Güney Arnavutluk) da içerecek şekilde alsınlar; bunun karşılığında On İki Adalar Yunanistan'a bırakılsın ve İzmir'deki iddialarına destek verilsin.²⁰⁰ Venizelos bu tarz bir yaklaşıma İtalyanlara güvenmediği için karşı çıkmış ve müttefik olmak istediği İngilizlere yanaşmıştır. Venizelos İtalyanlar hariç diğer büyük güçleri belirli ölçüde etkilemiş ve gözlerine girmişti. Karadeniz'de bulunan Rumların yapmış olduğu ayrılıkçı hareketleri ise Venizelos desteklememiştir. Bölgede Pontus – Rum Devleti'nin kurulmasını desteklemeyen Venizelos aslında Ermenilerle Rumların birlikte hareket etmesine neden olmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin topraklarında yaşayan iki millet Rum ve Ermeniler konferansta taleplerde bulunmuş ancak etkili olan ve istediğini bir nebze de almış durumda olan Rumlar olmuştur. Bu durum bizlere Venizelos'un önemli bir siyasetçi olduğunu göstermiştir. Venizelos'un Bogos Nubar'a göre başarılı olmasının nedenleri biraz farklı olmuştur. Venizelos daha konferansa gelmeden çalışmalarını sürdürmeye başlamış ve Londra'daki önemli adamı Kaklamanos'a önemli görevler vererek basında Rumların haklı olduğunu gösterme çalışmalarını başlattırmıştır. Paris Barış Konferansı'nda Venizelos Yunan taleplerini büyük güçlere sunmuş ve büyük oranda ilerleme kaydederken İzmir ve çevresinde bulunan Rumlar çetecilik faaliyetlerine başlamıştır. İzmir ve çevresinde Rum halkının çoğunlukta olduğunu göstermek adına çetecilik yapılmış ve Türklere karşı isyanlar başlamıştır. Venizelos'un İzmir ve Trakya konusunda ısrarlı olması ve taleplerde bulunması Fransız gazetesi Le Matin'e de yansımıştır:

“ Trakya sorunu M. Venizelos'un tüm gelişimini adadığı sorundur. O eski Türk İmparatorluğunun bu bölgesinin hangi koşullar altında yalnızca belirsiz ve güvencesiz etnik haklara sahip olan Bulgaristan'a devredildiğini hatırlattı. Nüfus, Bulgar propagandasının çabalarına rağmen hala 31.875 Bulgar'a karşı 84.652 Rum'dan oluşuyor. Sayın Venizelos, Trakya'yı içine alan doğal bir sınır yapıyor. Bu sınır şimdiki Kuzeydoğu Yunan – Bulgar sınırından başlayacak, Meriç nehri ile birleşen kısımda yol izleyecek ve 1913'teki Yunan –

²⁰⁰ Andrew Dalby, *age*, s.107.

Bulgar sınırını takiben Karadeniz'e Aniadida Burnu'nda katılacaktı. Yunan halkının hakkı olan bölgelerin talepleri gerçekleştirilmelidir diye de önemle vurgulamıştır.”²⁰¹

Venizelos'un konferansta takip ettiği siyaset İstanbul basınına da yansımıştır:

“ Yunanlılar tarihlerinden bahseder ve istedikleri bölgeyi kendilerinin olduklarını vurgular. Fakat yanıldıkları mevcuttur çünkü İzmir ve çevre yöreler Türk halkının asırlardır üzerinde nüfuz ettiği bölgedir. Hükümetimiz gerekli tepkileri ve karşı savunmaları yapmalıdır. Türk milletinin kendi topraklarında yaşamaya devam etmesi için gerekli başvurular yapılmalı ve Türk halkın hakları savunulmalıdır.”²⁰²

4.3.1. İzmir'in İşgali

Paris Barış Konferansı'nın en dikkat çeken ve yapmış olduğu sunumlarla konferansın yıldızı olan Venizelos, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Yunan propagandasını yaygın hale getirmeye başlamıştır. Mütareke dönemiyle birlikte özellikle İngilizlerin desteğini alan Yunanistan, Batı Anadolu topraklarından hak iddia etmeye başlamış ve Yunan Nüfusu'nun bu coğrafyada fazla olduğunu göstermeye başlamıştır. Yunanistan'ın en güçlü destekçisi Lloyd George olmuştur. Lloyd George'nin Yunanistan'ı desteklemesi Venizelos sayesinde olmuş ve Lloyd George etkileyen Venizelos Batı Anadolu coğrafyasında propagandalarını hızlandırmıştır. Akdeniz bölgesinde İngiltere'nin güçlü konumda olmasını sağlayacak güç büyük oranda Yunanistan olacaktır. Fransa ise güçlü bir İtalya'nın olmasının istemediği için Venizelos'a destek sağlamıştır. Venizelos, İstanbul'daki Türklerin burayı fetih ile elde eden geçici yerleşikler olduğunu iddia etmiş ve nüfus incelemeleri sonucunda buranın Türklere ait olmadığını ve kozmopolit bir yapıya sahip olduğunu ek olarak gerekçe göstermiştir. Bu kişiler, İstanbul'daki bütün Türklerin devlet görevlileri oldukları varsayımına dayanarak, Türklerin İstanbul'un yerlisi olmadıklarını iddia ediyordu. Mütareke süresince Müttefiklerin İstanbul'daki örgütlenmesinde başta Müttefik Yüksek Komiserliği bulunuyordu ve İngiliz, Fransız ve İtalyan komiserleri görev yapıyordu. Mütareke İstanbul'unda bir yandan Mütareke'ye karşı oluşturulmuş olan iyi niyetli algı hâkimken diğer yandan da bazı kesimlerde de hayal kırıklığı hâkimdi. Bu hayal kırıklığını doğuran elbette ki medeni görülen İngiliz milletine duyulan güvendi. İstanbul Hükümetinin izlemiş olduğu siyaset ağırlıklı olarak İngiliz yanlısı olmuş ve İtilaf güçlerine karşı gelinmemiştir. Yunanlıların İngilizler ve Fransızlar tarafından destek görmesi İtalyanları huzursuz etmiş ve kendi çıkarlarıyla çatışmıştır. İtalyanların Akdeniz'de hâkimiyet kurma düşüncesi konferans sırasında ve öncesinde belirlenmişti. Amaçlarına ulaşmak için çeşitli diplomasi faaliyetlerini yürüten

²⁰¹Le Matin(4. 02.1919),Haberler, s.1.

²⁰² Vakıf (8.02.1919),Haberler,s.1.

İtalya, Nisan Ayı'nın sonlarına doğru konferansı terk edince konferansın diğer üyeleri İzmir ve çevresini Yunanistan'a vermeyi uygun görmüştü. Yunanlılar mütareke imzalandıktan sonra 13 Kasım günü Dolmabahçe Sarayı'nın önüne gemilerini yanaştırmıştı. Osmanlı ülkesi fiili olarak işgale başlanmıştı. İzmir'deki İngiliz deniz subayı A. Dixon'un 24 Kasım'da Yüksek Komiser Calthorpe'a bildirdiğine göre, Türkler İzmir'de taşkınlıklar yapmaya başladığı için bu bölgeye Yunan askerlerinin gelmesi ve kontrolü sağlaması gerektiğini vurgulamıştır.²⁰³ Yunan yönetimi sürekli olarak İngilizlere Türklerin Rumları öldüklerini söyleyerek propaganda yapmıştır. Londra elçisi Kaklamanos özellikle Türklerin kötü niyetli olduğunu göstermek için İngiliz yetkililerine yanlış bilgiler vermiş ve İzmir'in asıl sahibi Yunanlılar olduğunun altını çizmiştir. Venizelos ise Barış Konferansı'nda Yunan taleplerini yinelemiş ve üstüne basarak İzmir'in kendilerine verilmesinin doğal hakları olduğunu savunmuştur. Venizelos'un konferanstan istekleri İngiliz gazetesi The Times'a da yansımıştır:

*“ Paris Barış Konferansı'nda küçük ulusların haklarını sağlaması gerekmektedir. Ermenilerin istekleri gibi ya da diğer küçük çaplı ulusların yapmış oldukları gibi. Venizelos bunları iddia ederek ayrıca Kuzey Epir, Trakya ve İzmir'i istediklerini belirtmiştir. Konferans'ın alacağı kararlar sadece Yunanlıları değil Türkleri de ilgilendirmektedir. Akdeniz ve çevresi nasıl bir siyasi yapılanmada olacak buna Wilson ve ekibi karar verecektir.”*²⁰⁴

Venizelos'un Barış Konferansı'ndan istekleri üzerine bir komisyon oluşturulmuş ve büyük oranda istekleri kabul görmüştü. Dikkat çekici noktalardan birisi Venizelos'un taleplerinden İstanbul, İzmit ve Çanakkale bölgeleri direkt olarak Yunanlılara değil de bir ortak merkez olarak manda korumasına verilmesi üzerineydi.²⁰⁵ İsteklerinin kabul görmesinden özellikle İngiltere lideri Lloyd George etkili olmuş ve sadece A.B.D. ve İtalyanlar Yunan isteklerine olumsuz yaklaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde yapılan gizli antlaşmalar neticesinde İzmir ve çevresi İtalyanlara bırakıldığı için İtalya, Yunan işgaline karşı çıkmıştır. Komisyonun Mart ayında hazırlamış olduğu rapora göre Amerikalı delege Westerman, bölgenin başlangıçta Yunanistan'a verilemesine karşı çıkmıştır. Yunanistan'ın istekleri Mayıs ayında ilgilenilmeye başlamış ve Amerika Fiume ve çevresini isteyen İtalyanları geri çevirdiği için İtalyanlar konferansı terk etmişti. İtalyanların konferansı terk etmesi Amerika'nın Yunanlıları desteklemeye yöneltmiştir. İngiltere, Fransa ve ABD devlet başkanları 6 Mayıs günü Venizelos'un İzmir'i Yunan askerleriyle işgal etmeye

²⁰³Salahi R. Sonyel, *age*, s.69.

²⁰⁴The Times(16.01.1919) ,*Haberler*, s.1.

²⁰⁵N.Erdem (2010). *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı*, Derlem Yayınları, s.133.

çağırılmışlardı.²⁰⁶ Üçler Komisyonu (İngiltere, ABD ve Fransa) İzmir'in işgal edilmesini Venizelos'a iletmış ve bu kararın gizli tutulmasını istemiştir. Venizelos İzmir'in işgal edilmesine yönelik hazırlıklarına başlamış ve hızlı bir şekilde askeri planlar yapılmaya başlanmıştır. İtalyanların daha fazla bir tehlikeli durum yaratmasından çekinen Üçler Komisyonu İzmir'e asker gönderilmesine karar vermiş ve plana göre 14 Mayıs'ta Yunanlılar İzmir'e girecektir. Barış Konferansı'nda bulunan İtalyanlara da 12 Mayıs günü haber verilecektir.²⁰⁷ Türk halkına ise işgal yaklaşık on iki saat önce duyurulacaktır. İtalyanlar konferansa döndükten sonra İzmir'in Yunanlılar tarafından resmen işgal edileceğini öğrenmiş ve bu duruma karşı tepkisini göstermiştir. İngiltere bu duruma karşılık olarak diplomasi yoluyla İtalyanlara başka bir bölgeyi sunmuştur. Türkler İzmir'in işgal edileceğinin haberini alınca harekete geçmeye başlamıştır. İstanbul hükümeti işgale karşı nasıl bir politika izleyeceğini netleştirmemiştir. Mütareke sırasında Aydın Valisi olan Nurettin Paşa İzmir'e atanmış ve karargâhını İzmir'e getirmiştir. İzmir'in işgal edilmesi Hintli Müslümanlar arasında tartışmaya neden olmuştur. Padişah onların nezdinde halife niteliği taşımaktadır ve bu durumdan dolayı İngiltere siyaseten ve ekonomik bakımından sıkıntılı sürece girebilirdi. Nurettin Paşa, İzmir'in işgal edileceğini halka duyurmak için basını kullanmak istemiştir. Venizelos'un, Akdeniz ve çevresindeki İngiliz sömürge yollarını koruyabileceğini planlayan İngiltere, Barış Konferansı'nda İzmir'in Yunanlılara bırakılmasını sağlamış ve gerekli diplomasi yollarını kullanmıştır. Ayrıca İstanbul hükümetine İzmir'in Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi gereğince işgalin uygun olduğunu bildirmiştir. Yunanlıların İzmir'i işgal edebilmesi için engel olarak görülen Nurettin Paşa, Damat Ferit tarafından görevinden alınmış ve yerine Kambur İzzet ve Kolordu Komutanlığı'na da Ali Nadir Paşa atanmıştır.²⁰⁸ Damat Ferit'in yeni vali ataması aslında İzmir'in işgali karşısında izleyeceği politikayı göstermiştir. İzmir'in işgaline sessiz ve tepkesiz kalacağı belli olan İstanbul Hükümeti aslında İngilizlerin isteklerini yerine getirmiştir. İstanbul hükümeti işgale karşı tepkisiz kalmış ancak Türkü halkı böyle bir durumda tepkisini vermeye başlamıştır. Özellikle İzmir Redd-i İlhak Derneği direniş hazırlıklarına başlamış ve işgale karşı direnişin nasıl şekilleneceğinin planlarını yapmıştır. Reddi İlhak Cemiyeti'nin organizasyonlarıyla birlikte protesto mitingleri düzenlemeye başlanmıştır. 15 Mayıs 1919' da Yunanlılar İzmir'e doğru çıkarma yapmaya başlamış ve kendilerini bekleyen Rum halkının gösterileriyle birlikte işgal

²⁰⁶Salahi R. Sonyel, *age*,s.160.

²⁰⁷ S.Ülger (2011). *Paris Barış Konferansı'nın İstanbul Basını'na Yansıması (Vakit, İstiklal, Sabah, Tarik)'Ne Yansıması*,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, s.58.

²⁰⁸ S.Tansel, *age*, s.168.

tam anlamıyla başlamıştır. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberi yerel gazetelerde yerini almaya başlamıştır. Anadolu Gazetesi'nin haberine göre İzmir'in işgal edilmesi tüm Batı kıyısını ilgilendirmekte ve gelişmelere karşı izlenecek siyaset merakla beklenmektedir.²⁰⁹ İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti önemli bir toplantı gerçekleştirdikten sonra İzmir'e Yunanlıların çıkmasını engelleyeceklerini duyurmuştur. Yunanlılar 15 Mayıs 1919'da sabahın ilk ışıklarıyla birlikte büyük bir törenle Türklere karşı sloganlar atarken gazeteci olan Osman Recep Nevres (Hasan Tahsin) yaşananlara karşı kayıtsız kalamamış ve Türk halkının ilk direnişi olan kurşunu Yunan askerlerine karşı sıkmıştır. Türk halkı ve Yunanlılar arasında bir çatışma gerçekleşmiştir. İzmir'in işgal edilmesi Türk milletine büyük bir hüsrana ve korku yaratmıştır. Paris Barış Konferansı'nın toplanma gayesi dünya üzerinde savaşın ardından barışı sağlamak olması beklenirken daha konferans neticelenmeden İzmir'in işgaline onay vermiş ve toplumların barış umudunu yitirmiştir. İzmir'in kolay bir şekilde işgal edilebilmesi için Yunanlılar, Aydın, Nazilli, Akhisar ve Ayvalık'ı işgale başlamışlardır. İşgal'in düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesine yardımcı olan Calthorpe, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesini öne sürerek işgalleri meşrulaştırmaya çalışmıştır. İzmir'in işgal edilmesi üzerine Türk halkı tarafından bir tepki doğmuş ve Mustafa Necati ile Moraliade Halit ve Ragıp Nurettin ortaklaşa bir bildiri yayınlarak İzmir Redd-i İlhak grubunun olaylara karşı duruşunu ortaya koymuştur. İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, Yunanlıların saldırılarına karşı silahlı bir mücadele verilmesi yönünde fikirlerini yaygın hale getirmeye başlamış ve Nurettin Paşa tarafından desteklenmiştir.²¹⁰ İzmir'in işgal edilmesi sadece İzmir ve çevresi tarafından tepkiyle karşılanmamış başkent İstanbul'da işgale karşı protesto ve mitingler düzenlenmiştir. İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, çalışmalarını sürdürdü ve İstanbul'a bir kurul göndererek işgalin durulması adına çalışma gerçekleştirdi. Çalışmaların asıl amacı Paris Barış Konferansı'na seslerini duyurmaktır. Öncelikli olarak İstanbul'a ulaşan Cemiyet üyeleri Barış Konferansı'na gidebilmek için Morali Nail, İktidat gazetesi sahibi Ahmet Cevdet, Dışişlerinden Ragıp Raif ve Uşaklıoğlu Muammer Bey çalışmalarını sunmuş ancak Tevfik Paşanın istifası üzerine sonuç alınamamıştır. Konferans'a gidemeyen heyet, Paris Barış Konferansı'na seslerini daha net bir şekilde duyurmak için Türklerin İzmir ve çevresinde daha fazla nüfuzda olduğunu bildiren hukuki bir metin ile Barış Konferansı'na iletmiştir.²¹¹ Paris Barış Konferansı'nı etkilemek ve Türk halkının haklı davasını uluslararası düzeyde göstermek için

²⁰⁹ Anadolu Gazetesi (17.05.1919) *Haberler*, s.1.

²¹⁰ Türk İstiklal Harbi I (1973). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar C.I*, Başbakanlık Basımevi, s.175.

²¹¹ M. Albayrak (1998). *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919 – 2 Ağustos)*, Atatürk Araştırma Merkezi, s.44.

Cemiyet, Batı Anadolu'nun tüm şehirlerini kapsayacak bir kongre yapılmasını gerekli görmüştür.²¹² Cemiyet bir mitingin gerçekleştirilmesine karar vermiş ve İtilaf Devletleri'ne muhtıra sunmuştur. Muhtıra şu şekildedir: ²¹³

“ 1.İzmir ve Çevresi Türkleri nüfus ve arazi durumu itibariyle bir ekseriyet oluşturduklarından dolayı Wilson Prensiplerinin 12. maddesine göre İzmir yabancı hâkimiyet altına alınamaz.

2. Bölgelerin Türlerden arındırılması Cemiyeti-i Akvam-ı ilgilendiren mühim konulardandır. İtilaf Devletleri bu duruma müsaade etmemelidir.

3. İlerleyen süre zarfında, bölgede medeni bir toplum meydana getirmek için Türkler topraklarında kendilerinden başkasını düşünemez ve başkasının hükümran olmasına tahammül edemezler.”

Büyük kongre hazırlıkları tamamlanmış ve İzmir Tiyatrosu'nda gerçekleştirilmiştir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ve yapılan çalışmalar Fransız gazetesi La Croix'e şu şekilde yansımıştır:

“ Türk Sorunu ve Türkiye ile ilgili Sorunların Başlangıcı; Küçük Asya'nın asıl sahibi olduğu Venizelos tarafından kanıtlanmış ve konferans bunu kabul etmiştir. Türklerin herhangi bir antlaşma imzalaması söz konusu değildir. Konferansın Türkiye'nin artık bir devlet olarak görülemediğini ciddi bir şekilde vurgulamıştır.”²¹⁴

Yunanlıların İzmir ve çevresini işgale başlaması Avrupa basınında da yer edinmiş ve Yunanlı askerlerin ve halkın haklı olduğunu vurgulamıştır. Fransız gazetesi La Croix'e Türk meselesi ve Yunanlıların işgali yansımıştır:

“ Avrupa'dan Türkiye'ye gelince, Yunanlılara belirli sayıda vilayet verilecek ve küçük bir hinderlantın çevrelediği İstanbul, bir Amerikalı ile Milletler Cemiyeti'nin kontrolüne verilecek. Son olarak, Ermenistan ile ilgili olarak, A.B.D.'ye, orada özerk bir hükümet kurulana kadar belirli bir süre için ülkeyi yönetme yetkisi de verilecek. Küçük Asya kısmen Yunanistan'a verilecek. Fransa ve İtalya, kalan kısmı yönetme yetkisi alacak.”²¹⁵

Avrupalı devletler İzmir'in işgal edilmesine müsaade etmiş ve bölgenin Yunanlılar tarafından zulme uğramasına karşı koymamışlardır. İstanbul hükümeti gerçekleşen olaylar karşısından sesiz kalmayı tercih ederek Türk halkını yalnız bırakmış ve mücadele etme yoluna geç kalmıştır. Türk basını gerçekleşen İzmir işgaline karşı sesiz kalmamış ancak ikiye bölünmüştür. İstanbul hükümetine yakın olan gazeteler işgale karşı izlenen siyaseti desteklemiştir. Milli Mücadele yanlısı olarak nitelendirilen gazeteler ise Türk halkının sesini

²¹² B.Tanör (2009).*Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, Yapı Kredi Yayınları, s.101.

²¹³ C.Bayar (1997).*Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş 5*, Sabah Kitapları, s.145.

²¹⁴ La Croix(18.05.1919),*Haberler*, s.1.

²¹⁵ La Croix(20.05.1919), *Haberler*, s.2.

duyurmaya çalışmıştır. Dönemin önemli gazetelerinden olan Alemdar işgali şöyle yansıtmıştır:

“ Limanımıza gelmiş olan Avrupa zırhlıları büyük güç gösterisinde bulunmuşlardır. Amiral Bristol İstanbul’a hareket ederek çalışmalarını yürütmektedir. Vali bey yetkilileri karşılamış ve onları ağırlamıştır. Hükümetin sürdürmüş olduğu izlenim iyi bir duruş göstermektedir.”²¹⁶

Alemdar Gazetesi İzmir meselesinin gidişatını ve hükümetin siyaseti onaylamıştır. Dönemin diğer önemli gazetelerinden olan İleri gazetesine İzmir’in işgali yansıtmıştır:

“İtilaf Devletleri Paris Konferansı kararları ve Mondros Ateşkesi’nin yedinci maddesi bahanesiyle İzmir’in işgalini gerekli görmüştü. Müttefik Kuvvetleri adına bu işgali Yunanlar gerçekleştirecekti. Yani İzmir’e gelen donanma gerekli istihkamların işgali şeklindeydi. Yunanlıların İzmir’i işgali konusundaki siyaseti yanlıştır. İzmir vilayetinin işgaline basın sessiz kalmayacaktır. Türkler ile öteki anasır-ı Osmaniye ve Hükümetin bu konuda gerçekleştireceği girişimleri olmuştur.”²¹⁷

Amiral Bristol’un rapor hazırlaması Türk basını tarafından konu edinilmiştir. Peyam-ı Sabah Gazetesi “Amerika’nın’ Muaveneti” başlıklı haberi şu şekilde aktarmıştır:

“ Derinceye seyahat- Amiral Bristol Amerika’nın Muaveneti- Amerika’dan Gelecek İşeler ve Muavenetler, Birkaç gün evvel (Derince) ye azimetle icrai tetkikat ederek aydet eyleyen Amerika mümessili Mösyö (Yak) ile muharririmizden biri dün atideki mülakatı icra etmiştir: Evvelki gün şehrimize gelen Amiral (Bristol) diğer İtilaf mümessilleri ile teşrik-i mesai eyleyecek midir? Biz Mütareke tatbikatına esasen iştirak ettiğimiz için Amiral de burada siyasi işlerle iştigal etmeyecektir. Çünkü Amerika’nın der saadet mümessili Türkiye ile muharibe değiliz. Amiral evvelce siyasiyatla meşgul olmuş mudur? Amiral siyasiyatla iştigal etmemiştir. Cerisfiyadin ? şark havzasındaki Amerika sefaincerbesinin kumandanı bulunduğu ve kumandanı buradan idare etmek için İstanbul’da kalacaktır. Son seyahatinizden hasıl olan intibaatı sorabilir miyim? Seyahatim (Derince) ye kadar imtidat etmiştir. Burada büyük bir ambar vardı, onu tetkik ettim. Amerika’dan gelmek üzere bulunan erzak ve eşyanın Anadolu’ya (Derince) terkiyle sevki daha kolay olacağı için orada depoya ihtiyaç vardı. Amerika vapurları oraya yanaşacaktır. Eskişehir taraflarında asayiş tekrar etmiştir. Muntazaman nakliyat icrasına başlanmıştır. Terhis edilmiş olan efrada nakil eden trenlerden bazıları onca yolda kömürsüzlükten tevakkuf ediyordu. Şimdi bu nakliyat yoluna girmiştir, o taraflara İngiliz kataatından İskoçya efradı ikame edilmiştir. Trenler Eskişehir’e kadar muntazaman gidiyor.

-Türkiye’ye tatbik edilen abluka ne vakit rafh edilecektir?

-Mütelifin komisyonunun abluka meselesine dair ittihaz ettiği mukarrerattan malumatım bu kadar.

Mamañih abluka kalkarak ticaret pulları açılrsa bile Amerika’dan buraya büyük miktarda imtia-i ticariye gelebilmesi ümidi pek azdır.

-Amerika’nın muhtacın için göndereceği aine hakkında ne gibi malumat vardır?

-Amerika’nın göndereceği ianenin yedi kişiden mürekkebe bir komisyon idare edecektir. Bu komisyonun başında Doktor (Voşboron?), Mösyö (Pişet?), Mösyö (Burton) bulunmaktadır. Robert Kolej’in sabık müdire (Voşboron) muhtaciye yapılacak tıbbi muaveneti idare edecektir.

-Tevziat nerelerde yapılacak?

²¹⁶ Alemdar (15.05.1919), Haberler, s.1.

²¹⁷ İleri (16.05.1919), Haberler, s.2.

-Tevziyatın İstanbul'da pek az olacağını zan ederim. Anadolu'daki muhacirlerle muhtaciye daha ziyade tevzih edilecektir. Sivas ve Konya'da insanlara da verilecektir. Heyet buraya muvasalatından sonra tarz-ı mesaisini tayin edecektir. Heyet için Amerika'dan üç vapur geliyor, bunlar un, erzak, muad tıbbiye, 2 milyon metre kumaş, 1 battaniye ve , 5 çift kundura getiriyor. Vapurların ikisi buraya biri de Beyrut ve Halep havalisine gelecektir.²¹⁸

İstanbul Hükümeti, İzmir'in işgaline tepki olarak silahlı direniş gerçekleştirmenin yerine konuyu Paris Barış Konferansı'na taşımaya karar vermiş ve çalışmalarına başlamıştır. Yapılan çalışmalar sürdürülmüş ve Nisan başlarında bu heyetin başına Keçeci-zade İzzet Fuat Paşa, eski nafia nazarı Osman Nizami Paşa, eski Hariciye Nazarı Mustafa Reşit Paşa, Mütareke Komisyonu Reisi Galip Kemal olacaktı. ²¹⁹ İzmir'in işgal edilmesi nedeniyle konferans çalışmaları aksamıştır. Yunanlılara İzmir'in ve çevresinin işgal edilmesine yönelik izin çıktıktan sonra gerçekleşmeye başlayan Yunan zulmü aşırı derecede büyük boyutlara uzanmıştır. Yapılan katliamları protesto etmek için mitingler düzenlenmiştir. Mitinglerin büyük ses getirenleri olmuştur; Fatih, Kadıköy ve Sultanahmet mitingleri özellikle büyük ses getirmiştir. İstanbul'da ilk miting, 19 Mayıs 1919'da İnas Darülfünunu öğrencileriyle Asri Kadınlar Cemiyeti üyeleri tarafından düzenlendi ve İtilaf Kuvvetleri protesto edildi.²²⁰

4.4. Paris Barış Konferansı'nda Kürtlerin İstekleri

Rumlar ve Ermeniler dışında Osmanlı Devleti'nin içerisinde Kürtler de Barış Konferansı'ndan taleplerde bulunmuştur. Kürt azınlıkları, Mütareke imzalandıktan sonra Wilson ilkelerinden esinlenerek ve güvenerek bağımsızlık taleplerini Şeyh Abdülkadir başkanlığında bir heyetle birlikte, İstanbul İngiliz komiserliğine bildirdiler.²²¹ Kürt halkı Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'ne olan bağıını koparmaya başlamıştır. Şeyh Abdülkadir önderliğinde kurulmuş olan Kürt Teali Cemiyeti çalışmalarını hızlandırmış ve Seyit Abdülkadir'in önderliğinde Hakkâri bölgesinde de bir cemiyetin kolu açılmıştır.²²² Paris Barış Konferansı süresince Kürt halkı kendi özerklikleri için konferansa başvuruda bulunmuş ve çalışmalar yürütmüştür. Cenevre'de Türkler tarafından Türk halkının hakkını savunmak için bir heyet kurulmuştur. Paris'e gönderilen eski Stockholm büyükelçisi olan Şerif Paşa Osmanlı Devleti'nin haklarını savunmak yerine Kürtlerin haklarını savunacağını sadarete bildirmiştir.²²³ Kürt Heyeti'nin başkanı seçilmiş Şerif Paşa, Kürtlerin talep ettiğini sınırları konferansa sunmuştur. Kürdistan'ın sınırı Ziven kuzeyinden batıya Erzurum ve

²¹⁸Peyam-ı Sabah gazetesi (17.04.1919), *Amerika'nın Muaveneti*, s.1.

²¹⁹Gökbilgin, *age*, s.1

²²⁰Ş.Kurnaz(1992).*Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839- 1923)*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s.150.

²²¹Budak, *agm*, s.448.

²²²İ.Göldas (1991).*Kürdistan Teali Cemiyeti*, Doz Yayınları, s.149.

²²³Gökbilgin, *age*, s.54.

Erzincan'dan başlayarak güneyde Erbil Süleymaniye ve Kerkük doğuda Van bölgesini istemiştir. Kürtlerin taleplerde bulunduğu bölgeyi aynı zamanda Ermeniler de talep etmiştir. Ermenileri ve Kürtleri kendi çıkarları için kullanmak isteyen İngilizler planlamalarını başlatmıştır. Şerif Paşa'nın çalışmaları Vakit Gazetesi'ne şu şekilde yansımıştır:

“ Wilson ilkelerinin 12 maddesine göre hareket ederek bazı bölgelerde taleplerde bulunan Şerif paşa isteklerini sıralamıştır. Sulh'un gerçekleştirilmesini ve Kürtlere kendi haklarının verilemesini isteyen Şerif paşa İngilizleri düşündürmüştür.”²²⁴

Orta Doğu bölgesinin önemli kilit bölgelerinden olan yerleri isteyen Kürtler isteklerinde aşırı derece ısrarcı olmuştur. İngilizler Ermeni ve Kürt taleplerinin sorunlarını araştırılması üzerine Binbaşı Noel'i görevlendirmiştir.²²⁵ Binbaşı Noel araştırmalarını gerçekleştirmiş ve bölgenin durumunu İngilizlere rapor etmiştir. İngilizler bölgenin elde edilmesi için Kürtleri kullanmak istemiş ve önceliğini onlardan yana kullanmak için girişimde bulunmuştur. Kürtlerin isteklerini savunmak adına seçilen Şerif Paşa A.B.D. başkanı Wilson ile görüşmelere başlamıştır. Bu sırada aynı zamanda Araplar da konferansı sıkıştırmış ve talepler de bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Şerif Hüseyin liderliğinde taleplerde bulunulmuştur. Büyük Arap Krallığı'nın kurulmasını isteyen Şerif Hüseyin Skey Picot anlaşması öncesinde İngilizlere güvenerek planlar yapmıştır. Skey Picot anlaşması devreye girince Fransa Arapların önünü kesmiştir. Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal ise kalan bölgede Arap krallığını kurmak isteyince Paris Barış Konferansı'na başvurmuştur. Osmanlı Devleti'nin parçalanması için resmen konferansta talepler üst üste gelmiştir. Kürtlerin temsilcisi Şerif Paşa başta Wilson olmak üzere diğer büyük güçlerle görüşmüş ve isteklerini sunmuş ancak istediği cevabı alamamıştır. Şerif Paşa'nın istekleri Sabah Gazetesi'ne şu şekilde yansımıştır:

“Kürtlerin istekleri Araplar ve Ermenilerle çatışmaktadır. Bölgenin savunulması ve karara bağlanması zor gözükmektedir. Hükümetin alacağı kararlar oldukça mühimdir.”²²⁶

Ermeni lideri Boğos Nubar Paşa ile Şerif Paşa ortak bildiri yayınlamıştır. Kürtlerin belirli bir oranın Müslüman olması aslında İngiltere açısından sorun teşkil etmektedir. Halifeye bağlı olan Müslümanlar isyan çıkartabilirdi. İngiliz ticaret yoluna giden süreçte Hintli Müslümanlarda etkilenebilirdi. Kürtlerin Paris Barış Konferansı'na hazırlıksız bir şekilde gelmesi süreci etkilemiştir. Aşiret ve kabilecilik mantığının olduğu bölgenin kararının büyük güçler tarafından verilmesi oldukça zordur. Kürtlerin bağımsızlık isteklerinin

²²⁴ Vakit(5.02.1919),Haberler, s.1.

²²⁵ M. K.Öke (1995).Musul Kürdistan Sorunu 1918-1926, İz Yayıncılık, s.105.

²²⁶ Sabah(13. 02.1919),Haberler, s.1.

oluşmamasının temel nedeni birlik ve beraberliğin olmamasıdır. Mısırdaki kurulmuş olan bir cemiyetin olması ve birlikte ortak kararın alınamaması şartları kötüye getirmiştir. Kürtlerin haklarının verilmesi Sevr anlaşmasında yer alacak ama İngiliz mandasını kabul edecek şekilde olacaktır. İzmir ve çevresinin Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine sesiz kalan İstanbul Hükümeti, çaresiz bir şekilde teslimiyetçi tavır sergilemiştir. Türk yurdunun çeşitli bölgelerinde Rumlar taşkınlara başlamış ve kendilerinin haklı olduğunu göstermek için kiliseler aracılığıyla bildiriler yayınlamışlardır. Bunun üzerine Türk milleti kendi çabalarıyla direniş örgütleri kurmuş ve seslerini duyurmak adına mitingler düzenlemişlerdir. İstanbul hükümeti ise sadece bildiriler yayınlamakla kalmıştır.

4.5. Osmanlı Devleti'nin Temsilcilerinin Konferansta Dinlenmesi

İzmir'in işgali öncesi mütarekenin hükümlerinin getirmiş olduğu yetkiyle işgal edilen bölgeler olmuştur. Bu bölgelerin işgali üzerine başlangıçta sesiz kalan İstanbul Hükümeti zaman içerisinde İngiliz yetkililere bildiriler sunmuştur. Ancak bildirilerin tek başına etkili olmadığını anlayan İstanbul hükümeti azınlıkları yatıştıracak bir karar alma yoluna başvurmuştur. Damat Ferit, sadarete düzenlenen toplantıdan sonra asker ve sivil gruptan seçilecek kişilerden Olağanüstü Kurullar (heyet-i fevkalade) oluşturulacağını açıklamıştır.²²⁷ Oluşturulacak olan kurulların hükümeti desteklemesi ve ortamı istenilen siyasi düzeye getirmesi amaçlanmıştır. Damat Ferit, İngiliz yetkilisi Webb'e de bu kurulların amacının huzuru sağlamak olduğunu ve İngilizlere yardımcı olacağını söylemiştir. Anadolu üzerine iki ayrı kurulun gönderileceğini ve bunlar Öğüt Kurulu (Heyet-i Nasiha) diye isimlendirileceğini, şehzade Abdurrahim ve Abdülhalim de heyetlerin başına geçeceğini Damat Ferit hazırlatmış ve duyurmuştur.²²⁸ Kurulacak heyetlerin durumu Sabah gazetesine de yansımıştır. Sabah gazetesi kurulacak olan heyetlerin huzuru ve barışı getireceğini vurgulamıştır. Ayrıca iç güvenliği sağlama adına atılan önemli bir hamle olarak görülmüştür.²²⁹ Öğüt kurullarının oluşturulmasının amacı İngilizlerin desteğini almak ve konferansa yapılacak başvuru yoluyla birlikte hakların savunulmasının önünü açmak asıl amaç edinilmiştir. Yeni Gazete'nin başmüdürü olan Burhan Cahit Morkaya Öğüt kurullarının basın sözcüsü olmuştur. Basının kullanımı oldukça önemli olmuştur. Anadolu'nun belirli bölgeleri dolaşmış ve padişah adına bildiriler verilmiştir. Bursa ve Akhisar'da çalışmalar yürütüldükten sonra İzmir'e geçilmiştir. İzmir'de Öğüt Kurulları'nı Vali İzzet karşılamış ve görkemli karşılamının ardından Türklerin buranın asıl sahibi olduğunu gösteren açıklamalar yapılmıştır. Ancak ılımlı bir şekilde

²²⁷ Ş.Turan, *age*, s.120.

²²⁸ Ş.Turan, *age*, s. 121.

²²⁹ Sabah(18.04.1919), *Haberler*, s.1.

konuşmalar gerçekleştirilmiştir. İngilizleri ve Yunanlıları kışkırtmak istemeyen Ögüt kurulları çalışmalarını sürdürmüştür. İzmir'in işgalinin ilerlemesi ve taşkınlıkların artması üzerine heyet İstanbul'a dönmüştür. İkinci heyet ise Trakya üzerinden Batı Anadolu'yu gezmiş ve çalışmalarda bulunmuştur. Ögüt Kurulları yerel olarak Jandarma sayısının artırılması dışında bir fayda sağlamamıştır. Fayda sağlayamamasının sebebi ise İtilaf devletlerinin istekleri üzerine ve baskısıyla hareket etmesidir.²³⁰ İstanbul Hükümeti'nin İtilaf devletlerinin istekleri üzerine göre hareket etmesi Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunan Rum, Ermeni, Kürt, Arap ve Yahudi azınlıkları konferanstan taleplerde bulunduktan sonra daha rahat şekilde ayrılıkçı siyaset izlemişlerdir. Mütareke döneminden itibaren kurulmuş hükümetler gerçekleştirilmiş olan işgallere bağımsız Türk halkı gibi cevap aramamıştır. İzlenen siyasi politikanın getirmiş olduğu şartlar Türk halkının bağımsızlığını zedelemiştir. Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren konular işlenmiş ancak Osmanlı Devleti son zamana bırakılmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'ni paylaşmak isteyen büyük güçler planlarını gerçekleştirmek istemiştir. Kurulmuş olan hükümetlerden Ahmet İzzet paşa, İşgalci güçlere karşı "uysal ve hoşgörülü" olunmasını istemiştir.²³¹ Barışın gerçekleşmesine kadar izlenecek siyaset mütareke zamandan belirlenmiştir. Damat Ferit Paşa Hükümeti ise başa geçer geçmez sulh hazırlıklarına başlamış ve heyetin oluşturulması planlarını yapmıştır. Paris Barış Konferansı'na gidecek heyetin oluşturulması ve heyetin başına kimin geçirileceği konusu Türk basınında da yer almıştır. Alemdar Gazetesi bu konu hakkında şöyle bir haber yayınlamıştır:

"Dünkü nüshamızın tezkib edilemeyeceğini ve yazdığımız müstehberat-ı hususiye kısmında, Prens Sabahattin ve Ahmet Rıza Bey Efendilerin gayri resmi bir suretle sulh meselesiyle meşgul olacaklarını yazmış ve bu yazılarımızın da doğru olamayacağını eda eylemiştik. Akşam refikalarımızdan biri, bu havadisi bir mütad-ı tekzibe heves ederek Ahmed Rıza bey Efendi ile bir mülakat neşr ediyor. Bu mülakatın belasına gazetemizdeki havadisi nakil ettikten sonra hariciye nezaretindeki konuşmaları ilave ediyor.

Ahmet Rıza Bey:

"Henüz zat hazret-i padişahîden sulh konferansına tayinim hakkında hiçbir emare telakki olmadım. Gerçekten, kendim muhtelif hıyanetin buradan çıkarak faaliyet de bulunmak üzere Avrupa'ya gittikleri şu esnada, oraya gidip memleketim namına fakat gayri resmi suretle çalışmayı arzu ettim" buyurmuşlar.

Bizde bundan başka bir şey söylemedik. Resmi merhus tayin edildi demedik. Böyle olduğu halde yine aynı gazetede:

*"Ahmet Rıza Bey Efendi bu sabah kendilerini ziyaret eden muhabirimizin bu husustaki su haline cevaba henüz murahhas edilmediğini, havadisın doğru olmadığını," yazdıktan sonra: "Ahmet Rıza Bey Efendi hükümet murahhası saffetıyla kongreye iştirak etmek ve sulh meselesinde resmi bir vazife yüklemek tasvirinde değildir."*²³²

²³⁰M. Çelebi (2020).*Heyet-i Nasiha; Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi yay, s.64.

²³¹M. Budak (2002).*İdealden Gerçeğe Misak-ı Milli'den Lozan'a Dış Politika*, Küre Yay, s.24.

²³² Alemdar (19.01.1919), *Sulh Konferansı Ve Yazdıklarımız*, s.1.

Damat Ferit Paşa Hükümeti döneminde gerçekleştirilen tartışmaların temeli daha önce kurulmuş olan hükümetlerde de mevcut tartışma konusu olmuştur. Çalışmalarını gizlik ilkesiyle yürüten Ahmet Tevfik Paşa yönetimi de bir heyet kurulmasını istemiş ve başına Hariciye'den Reşad hikmet beyi önermiştir.²³³ Çalışmalar yapılmaya gayret edilmiş ancak komisyonlar çerçevesinde kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin bünyesinde bulunan azınlıklar isteklerde bulunurken bu süreçte kurulmuş olan hükümetler bildiri yayınlayarak tepkisini göstermiştir. Wilson İlkelerinin doğrultusunda hazırlanan bildiriler ve itilaf devletlerinin isteklerinin karşıtı sayılabilecek durumdadır. Bildiriler tam anlamıyla yeterli olmamış ve İzmir'in işgali gerçekleşince işler ciddiyete binmiş, Damat Ferit Paşa hızlı bir şekilde konferansta hakların araması için heyetin kurulmasına karar vermiştir. Damat Ferit Paşa'nın İzmir işgali üzerine alacağı siyasi kararlar oldukça önem taşımış ve konferansa başvurma sürecini de etkilemiştir. Paris Barış Konferansı'na başvuru yapılacağı ve heyetin oluşturulacağı günler geçtikçe kamuoyunda tartışma konusu olmuştur. İstiklal Gazetesi'ne Türk Heyeti'nin oluşturulması şu şekilde yansımıştır:

“ Dün Ali Rıza Paşanın riyasetinde içtimai eden meclis vekili sulh meselesiyle meşgul olmuştur. Murahhaslarımız tayin etti mi etmedi mi? Dün meclis vekili sadrazam Ali Rıza Paşa'nın riyaseti altında içtimai eylemiştir. Mecliste Şeyhülislam Efendi ve bütün nazırı hazır bulunmuştur. Bu içtimada sulh meselesi mevzu bahs Murahhaslarımız tayin etti mi?

Akşam refikamız dünkü nüshasında sulh konferansına Ahmet İzzet Paşa, Ahmet Rıza Paşa ve Mustafa Reşit Paşa'nın murahhas olarak tayin edildiğini ve diğer murahhaslarımızın da tayin edilmek üzere olduğunu haber vermekte idi. Her halde bugünlerde sulh meselesinin mevzu bahs olması hasebiyle bittabi murahhaslarımızın tayini icap etmektedir. Yalnız bu meselenin henüz ilan edilecek bir derecede tayin etmemiş olduğundan dolayı resmen malumat verilememektedir. Dün muharrirlerimizden biri müşarünileyhin kifayet-i tayininin salâhiyettar menafiden doğru olup olmadığını sormuş ise de bu babda ne bir tezip vuku olmuştur ne de teyit. Bizim müsavatımızda bu havadis müebbet bir tarzdadır. Mafih bu babda karar kıtmi vermesi ittihaz edilmiş değildir. Konferans tarafından da henüz bir davet vuku bulmadığından bittabi bu havadislerin kayd-ı ihtiyatla telakki edilmesi icap etmektedir.”²³⁴

Damat Ferit 20 Mayıs 1919'da Paris Barış Konferansı'na başvuru gerçekleştirmiştir. Damat Ferit'in yapmış olduğu başvuru Fransız gazetesi La Croix' de yansımıştır. Dörtler Konseyi'nin toplantısına konu olan Türkiye'ye her zaman için zorluk, her zaman, tam anlamıyla Türk vilayetlerine indirgenmiş en kötü Osmanlı devleti üzerindeki vazgeçilmez kontrolün nasıl ve kim tarafından uygulanacağını bilmemektedir.”²³⁵ Damat Ferit paşa Fransız başkanına başvuru yaparak isteklerini iletmış ancak geri bir dönüt alamamıştır. Barış Konferansının Türk meselesine bakışını Sabah gazetesinin haberinden anlaşıyor:

“ Paris 17 Kânunusani (1.A) sulh konferansı murahhasları, konferansın müzakeratı hakkında pek sabık bir ketumiyet muhafaza edeceklerdir. Milletler murahhasları, konferansın yalnız mesainden bahs etmeyecekleri gibi konferansta tahsis edecek olan müşkülât hakkında işaatta bulunmamaya mecbur tutulacaklardır. Konferansta ittihaz edilen mukarreratı, suret-i kıtmiye de tespit etmeden mukaddem neşr edecek olanlar aleyhinde sadetli tedbirler ittihaz olunacaktır. Bundan başka atideki karar dahi ittihaz olunmuştur: Matbuat-ı

²³³ Budak, *agm*, s.448.

²³⁴ İstiklal (12.11.1919), *Dünkü Meclis Vekili: Sulh Meselesi*, s.1.

²³⁵ La Croix (21.05.1919), *Haberler*, s.1.

müminler (?) konferansın içtimai umumiyetine kabul olunacaklar ise de müzakerat icap ettiği takdirde hafıyyan cereyan edecektir.

Paris 18 (1. 1o) Sulh Konferansı ile matbuat arasındaki münasebeti tetkike memur olan heyet-i mahsusa gazetelere verilecek malumatın mahza tebligat-ı resmîyeden ibaret bulunmasına karar vermiştir.

Paris 18 (1.A) Mösyö Polde şanlı meclis-i mebusun riyasetine geçmek münasebetiyle bir nutuk irad ederek 1914 senesinden 1918 senesine kadar encümenler tarafından ibraz olunan mesai-i hamiyetkarane-yi takdir etmiş ve mesai-i masrufenin memalikten halasına medar olunduğunu da dermeyer eylemiştir. Bu da Mösyö Klamanso sulh konferansı hakkında vuku bulan istirahatı cevaben şimdilik bu babdamezkureyi kabul edemediğini ve mehheza konferansın İtilaf ve samimiyet name dahilinde paylaştığını söyleyebildiğini beyan eylemiştir. Müteakiben hükümetin icraatı hakkında meclis-i tenevvür etmek üzere demiş ki: Öyle düşünüyoruz ki müzakerat-ı umumiyete bir kenle-i vahide halinde mübaşeret etmek için mukaddemat-ı sulhiye müzakeratında kemalenmüttehid alakadar bulunmamız icap eder. Eğer hukuki bir Milletler Cemiyeti teşkil etmek istiyorsak bütün dünyanın ancak bir düşünceyi bulunmalı: iale etmiş bir beşeriyet gaye-i Aliyeli için bir Milletler Cemiyeti teşkil etmek. Ciyoranla Ditalya gazetesinin verdiği malumata göre sabık başvekil Salendera sulh konferansına murahhas tayin olunacaktır.”²³⁶

Paris Barış Konferansı’nda Osmanlı Devleti’nin durumu Türk sorunu olarak değerlendirildiğini Fransız basınından takip edebiliyoruz. Türk halkının bir sorun teşkil ettiğini vurgulayan büyük güçler bu sorunun çözümlenmesi için çalışmalar yapmaya çalıştığının altını çiziyor. Wilson ilkeleriyle birlikte temeli atılmış olan ve self determinasyon ilkesiyle milletlerin kaderinin tayin edildiği konferans aslında bir milletin sonunu istediğini vurguluyordu. Fransız basınına “ Türk Sorunu” olarak yansıyan haber dikkat çekici olmuştur. Türkiye ile ilgili Barış Konferansı’nda devam eden tartışmalarla bağlantılı olarak, birkaç gazeteci, himayesinin çok tehdit altında olduğuna, Fransız hükümetinin birinci derecede vatanseverlik görevi olduğuna dikkat çekti. Türk sorununda ilerleme olmadığı gibi Türk ordusundaki tüm gençler öldü ve gençleri siperlerde can verdi, çoğu için maruz kaldıkları mahrumiyet ve kötü muamelelerin kurbanı oldular.²³⁷ Osmanlı Devleti’nin konferansa geç davet edilmesi ve bir sorun olarak görülmesi Türk basınında da konu olmuş ve bazı baskılar sonucunda hükümet Saltanat şurasını toplamış ve Paris’e bir heyetin gönderilmesi kararını almıştır. Saltanat Şurası’nın ardından İtilaf devletleri gerçekleşen protesto mitingleri ve başkaldırıları yüzünden Osmanlı Devleti’ni Paris Barış Konferansı’na davet etti.²³⁸ Davet gelmesi İstanbul Hükümeti’nin istediği gibi olmuş ve hükümete yakın olan kesimi mutlu etmiştir. Paris Barış Konferansı’na davet edilmesi Türk basınında yer almıştır. Tan Gazetesi’nin haberi şu şekildedir:

“(Lloyd Corc)un beyanatı tekrar etmediğini gösteriyor

Don Bey öğlende sulh şartlarının buraya vasıl olduğu hakkında bir rivayet deveren etti. Bu rivayete göre sulh şartlarımızın İstanbul’da Babiâli’ye tebliğ edilmesi esas olarak tekrar eylemiş imiş. Bundan da maksat şartlar Paris’e Heyet-i Merhusa’ya tebliğ edildikten sonra hükümeti merkeziye ile istişare için geçecek olan

²³⁶ Sabah (19.01.1919), Haberler, s.1.

²³⁷ La Croix(25.05.1919),Haberler, s.2.

²³⁸Gökbilgin, *age*, s.119.

vakti kazanmak imiş. Bu tarzda bir esas kabul edilmesi ve sulhun tesrisi hakkındaki müracaatımıza cevap gelmesi akla baid bir şey değildir. Fakat sulh şartlarımızın tekrar etmediği ve İstanbul'a tebliğ edildiği rivayeti doğru olamaz. MisturLoydCorc Avam Kamarası'nın 15. Günün evvel tarihli içtimasında seyr (d. Maklin)'in bir sualine cevaben demiştir ki: "Fransa, İtalya ve İngiltere başvekil ve Hariciye Nazırlarıyla Amerika ve Japonya mümessilleri mümkün olduğu kadar yakında içtima ederek Türkiye ile sulh akdine ait şartları tayin edeceklerdir.

Noel Yortularından sonra sulh müzakeresinin başlayacağına muhakkak nazarıyla bakılmaya başlanmıştır. Sadrazam Paşanın gazetelere vaki olan beyanatı bu intizayımahk gösterecek bir şekilde olduğu gibi muhtelif menabiğin istihbaratı da bunu müebbet bir mahiyet arz ediyor. Sadrazam Paşa kendisine irad olunan suale "Zan ederim ki her ferd az zaman zarfında davet edileceğimizi şu aralık his etmekten hali değildir." Cevabını verdikten sonra Rus ahvalinden Noel Yortusunu mütakib konferansa davet vaki olacağı hakkında bazı emareler istişmam olunduğunu söylemiştir. Dünkü Poya gazetesi Türk meselesi hakkında Kânunuevvelin 26. Günü Paris'te Loyd Corc ile Klamanso arasında müzakerata başlanacağına ve oradaki müzakeratın tefrişata ait olup esas hatrın Londra müzakeratına kararlaştırılmış olduğunu yazıyor.

"Jurnal Dormen" ise devl-i muazzamının Türkiye meselesini cedi bir surette tetkike başlamış ve hatta netice-i kitaiyaya tesir edecek bazı cihetlerin daha şimdiden tekrar etmiş olduğunu yazdıktan sonra sulh konferansına gönderilecek zevatın kimler olacağını mütezammin bir de liste neşr ediyor. Bu listeye nazaran Tevfik Paşa Heyet-i Murahhasa riyasetinde bulunacak, Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa, sabık Maarif Nazırı Washington sefiri Ziya Paşa, Sabah Hariciye Nazırı Nabi, sabık Atina sefiri Galip Kemal, sabık Hariciye Müsteşarı ve İstanbul mebusu Reşat Hikmet Beyler de merhus sıfatıyla iştirak edecektir." Paris, 27 (t.h.r.) ini Prizin Gazetesi yazıyor: İkinci bir sulh konferansı ağırlık ihtimal kânunusaninin ilk günlerinde Paris'te içtimai edecek ve birinci konferansın muallâkta bırakmış olduğu birtakım mesail hal edecektir. Macar muahede-i sulhiyesi tamamen ihdar edilmiş olup yalnız imzası lazımdır. Türkiye sulhu henüz itilafta-ı iptidaiye devresinde bulunduğu cihetle henüz pek az ilerlemiştir. Nihayet Adriyatik meselesi devl-i muazzama murahhasları arasında müzakerat-ı mahsus iye zemin teşkil edecektir. 40 başvekiller ve 40 Hariciye Nazırları Paris'e tekrar vürut edeceklerdir. (Venizelos) şimdiden Paris'te bulunuyor. ²³⁹

Basın bu konuya yakından ilgilenmiştir. Hadisat gazetesinin haberine göre barış için hazırlanan bir giriş metni düzlenmiştir. Düzenlenen giriş metni gazeteye şu şekilde yansımıştır:

"Paris'ten tahrir edilen mukaddemat-ı sulhiye metni hakkında diyor ki: "mukaddemat-ı sulhiyede yalnız biri ve bahri mukavelat-ı askeriye başlı başına yüz madde teşkil etmektedir. Ser Havzası hakkındaki maddeler ise (70)e balığ olmaktadır. Öyle ki bu vesikanın şimdiye kadar mukaddemat-ı sulhiyeye teşkil eden yegâne muahedename telakki edilmesinde devam ediliyor. Bazı maddelerin müstakbeldeki muahedat-ı sulhiye-i kıtmıyeyse telakki bulunmaktadır. Sulh Konferansında temsil edilen alakadar 18 hükümet Mösyö Klamanso'nun riyaseti altında Hariciye Nezareti'nde içtimai etmişlerdir. Müşaraleyh mukaddemat-ı sulhiyenin Almanlara tebliğinden evvel hükümet-ı sefireyi bu hususta haberdar etmek ve bütün müttetiklerin muahedenameye kesb ittalaandan sonraki vazih imza etmelerini temin eylemek için takip edilecek olan esvali izah etmiştir. Bu ihtimatı müteakip dörtler ve beşler meclisi muhtelif mesaili, bilhassa müttetiklerin Almanya'yı işgalinden mütevellit masarifiñ tayini hususunu müzakere etmişlerdir. Bu babda mütehasısın askeriye'nin mütalaalarını meclis-i aliyeye bildirmeleri takrir etmiştir. Paris, Dörtler meclisi dün içtimai ederek başlıca (Feyyum veya kayyum) ve (Dançık) meseleleriyle iştilal etmiştir. Beşler meclisi içtimai etmemiştir. İktisada, tamirat ve limanlar komisyonları dün davet edilmişlerdir. Paris 19 (t.h.r.)- Almanları 25 Nisan'da (Versay)'a davet etmek üzere Cezal (Nudan)'a dün akşam bir telgrafname gönderilmiştir. Paris, 19 (t.h.r.)- Almanya ile muahede-i sulhiyenin imza edilmesini müteakip Avusturya ve Almanya'nın bütün müttetikleriyle mukaddemat-ı sulhiye akd edilecektir. Muahedenamenin imzalanması ve aynı zamanda vazih el-imza hükümetler parlamentosunda tasdiki Mayıs'ın ilk 15 günü zarfında vuku bulacaktır. ²⁴⁰

Paris'te barış hazırlıklarının girişimleri başlamış ve Almanlarla imzalanacak anlaşmanın planlarının yapıldığı sıralarda Osmanlı Devleti ile yapılacak görüşmeler tartışılıyordu. İstanbul'da tartışma konusu ve gündem maddesi Paris Barış Konferansı'na

²³⁹ Tan (16.01.1919),Haberler, s.1.

²⁴⁰Hadisat (22.05.1919),mukaddemat-ı sulhiye, s.1.

gidecek heyet olmuştur. Bazı tartışmalarda geçen istek, Müdafaa-i Hukuk oluşturulması ve o grubun konferansa gönderilmesi konu olmuştur. İstanbul Hükümeti konferansa davet edilmesini bir başarı olarak görmüş ve bu durumu siyasi olarak kullanmıştır. Vakit Gazetesi'nin “*Sulhumuz Hakkında Müzakerat Devam Ediyor*” başlıklı haberde Barış Konferansı hazırlıkları şu şekilde yansımıştır:

“Her taraftan gelen haberler müzakeratin ancak Kânunusani nihayetinde hitam bulacağını ve Merhuslarımızın o zaman davet edilerek şubat sonunda sulh muahedesi imza edilebileceğini bildirmektedir. Londra, 26 (A. 1.)Times gazetesinin Parlamento muhabiri Konferansı'nın yeni sene iptidasında Paris'te içtimaca başlayacağını Haber vermektedir. Konferans evvela Türkiye meselesinin hali ile meşgul olacaktır. İngiltere namına bu husustaki müzakerata (Lloyd George) (Balgör) Ve Lord (Curzon) iştirak edecektir. Fransa başvekili Mösyö (Klamanso) Meclis-i Mebusan da vuku bulan bir istihza cevaben demiştir ki: “Londra'ya Türkiye meselesini müzakere etmek üzere gitmiştim. Bir Aralık bir İtilaf husulü kabul olamayacak gibi göründü. Hâlbuki bugün vaziyet değişmiştir. Kendi hesabıma memnuniyet bahsettiğim bir itilaf hasıl olmak üzeredir. İptidai bir İtilaf esasları vazih edildi. Mösyö (Bitalo) elyevm Londra'da bulunmaktadır. Mumaileyh yarın Paris'e avdet edecektir.

İngiltere'de Fransa hakkında arzu ettiğim derecede samimi bir hayat buldum. Mösyö (Lloyd George) yeni memleketin her zamandan ziyade mütehhit bulunması lazım geldiğini söyledi. (Alkışlar) Bende bu nokta-yı nazarı iştirak etmekteyim. Mösyö (Lloyd George) bir mütefekkir kaldıkça Avrupa'da yeni bir harbin zuhur etmeyeceğini söyledi. (Mükerrer Alkışlar). Ben de şu cevabı verdim: “Ne olursa olsun siz yalnız bana değil bütün Fransa'ya itimat edebilirsiniz” Çekoslovak hariciye nazırı ne diyor? Prag, 25 (r.h.t.) Hariciye nazırı Mösyö (Batos) matbuat mümessillerine Macaristan ile sulhun kanunisanide ve Türkiye ile şubatta akd edileceği zamanında bulunduğunu beyan etmiştir. Mumaileyhmerkeziyenin vaziyeti Versay ve Sen Jermen'de imza edilen muahedelerle suret-i kitaiyede tayin etmiş olduğunu mütefikin mezkur muahedeler ahkâmının tatbikine kemal'i itina ile nezaret edecek ve aynı zamanda tayin edilmiş olan hudutlarda tadilat icraasına mümanaat edecekleri Macarlar tarafından yayılan tahrikatin müşemmer olamayacağını ilave etmiştir. Sulhümüz ancak şubat sonu imza edilebilecek (Bosfor) gazetesi diinkü nüshasında Türkiye sulhü hakkında bir bend-i mahsus neşr etmiştir. Müzakere gazetesinin neşriyatına nazaran şimdiye kadar Babiali Konferansı'na davet vuku bulmuştur. Babiali tarafından sulhümüzün tesiri hakkında devletlere hitaben vuku bulan müracaat sulh konferansına vâsıl olmuş ve bu “müracaat konferans azası üzerinde ciddi bir tesir icra eylemiştir. Babiali tarafından sarf edilen mülahazat İtilaf komiserleri tarafından konferansa gönderilen raporların münderecatını teyit etmektedir. Türkiye sulhun tehiri gerek siyasi gerek iktisadi nokta-i nazarından felaket İngiliz netactevlid edeceği düşünülmektedir. Mamefih bugünlerde Babiali'nin davet edilmesi ihtimali pek zayıf olarak görülmektedir. Babiali sulh masası başında ve temyizden evvel devletlerin kendi aralarında Türkiye meselesi hakkında kıtmi surette anlaşmış olmaları iktiza eder. Böyle bir anlaşma ise 2 hafta sonra olabilir. Şu halde Babiali'nin sulh konferansına daveti ancak kanunisani (15)inde mümkün olacaktır. İstanbul'a resmen davet haberini muvasalatı bu tarihten evvel olamaz.

Türkiye meselesi gerek siyasi gerek hukuki nokta-i nazardan pek çok meşgulat arz etmektedir. Bu meşgulatın halledilebilmesi kolay değildir. Şu halde Türkiye sulh masasında ne gibi şerait karşısında kalacağını kanunisani nihayetinde öğrenebilecektir. Bir ayda bu şerait-i tetkik etmek için vakit geçecektir. Binaenaleyh sulhun kıtmi surette imzalanması ancak şubat gayesinde olması mümkün olabilecektir. Fakat bütün bu tahminler işlerin cereyan-ı tabiyasında gittiğini farz etmek esasına müstendedir. Eğer Araya bir takım müşkülât girecek olursa bittabi sulhun imzası da o nispette tehir edecektir.”²⁴¹

Vakit Gazetesi'nin diğer bir haberine göre oluşturulan konferans heyeti zayıf kalmış ve yeterli değildir; Damat Ferit Paşa, Ahmet Tevfik Paşa, Maliye Nazırı Tevfik, Cevat Paşa ve Hamit bey seçilecektir.²⁴² Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansı'na davet edilmesi Vakit gazetesinde yer almıştır:

²⁴¹ Vakit (23.12.1919), *Sulhumuz Hakkında Müzakerat Devam Ediyor*, s.1.

²⁴² Vakit(4.06.1919),*Haberler*, s.1.

*“ Sulh Konferansı'na davetimiz hakkında son istihsal ettiğimiz malumata nazaran henüz Babıali ye davet edileceği mi zaman hakkında henüz hiçbir malumat verud etmemiştir. Dün şura-yı devlet reisi Abdurrahman Şeref Bey muharrirlerimizden birine kânunusaninin 15. gününe kadar davetimize intizar edilmekte olduğunu beyan etmiştir. ”*²⁴³

Damat Ferit'in gönderilmesini isteyen Padişah Vahdettin olmuştur. Damat Ferit Paşa yanına Ahmet Tevfik ve Rıza Tevfik bey'i alarak heyetin ana temsilcilerini oluşturmuştur. Heyet oluşturulmuş ve Tevfik Paşa dışında herkes Paris'e doğru umutla yola çıkmıştır. Paris Barış Konferansı'na davet edilmeyi bir başarı olarak yansıtan dönemim hükümeti büyük kazançlar elde edilmek için yola çıkmıştır. Damat Ferit Paşa çok zaman geçmeden Onlar Konseyi'ne kabul edilmiştir. Türk heyeti konferansa bir muhtıra sunarak isteklerini belirtmiştir. Konseyin başkanı olan Clemenceau Türk heyetini pek ciddiye almamış ve kendilerinin Paris'te kalmasının bir anlamı olmayacağını bildirmiştir. Büyük umutlar besleyerek konferansa gelen Damat Ferit hayal kırıklığına uğramıştır. Damat Ferit ilk olarak sunmuş olduğu muhtırada Osmanlı Devleti'nin sınırlarının Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki gibi olmasını istemiştir. Vermiş olduğu muhtıralarda Damat Ferit Wilson ilkelerini öne sürmüştür. Damat Ferit'in 17 Haziran'da konferansa sunmuş olduğu muhtıra büyük güçler tarafından dikkate alınmamış ve konferansın Osmanlı Devleti'ne bakış açısı suçlu bir hükümetin olduğudur. Suçlu bir hükümetin cezalandırılması gerektiğini düşünen büyük güçler Damat Ferit'i dinlememiştir. Damat Ferit tüm suçu İttihatçılara yüklemiştir. Onlar Konseyi 25 Haziran'da Osmanlı heyetine bir cevap yayınladı. Fransız lider Clemenceau, Osmanlı Devleti'nin Almanlar savaşa girmesi ve birçok katliama neden olduğunu belirtmiştir. Osmanlı Devleti ve Türk halkının bu savaş suçundan sorumlu olacağını ekleyerek cevabını sonlandırdı. 23 Haziran'da sunulan Osmanlı muhtırası, İstihzarat-ı Sulhiyye Komisyonun tarafından hazırlanmıştır. Reşat Hikmet Bey'in kaleme aldığı muhtıra Osmanlı Devleti'nin konferansta sunduğu ve ısrarcı olduğu muhtıra idi. Muhtıra'nın en önemli özelliği ise Türkiye'nin sınırlarını belirlenmesidir. Belirlenene sınırlar Mondros ve Lozan kısmında son olarak vurgulanmıştır. Halep ve Musul'un Türk sınırları içerisinde olması ve Batum bölgesinin de Türkiye'de kalmasını istemişlerdir. Sunulan muhtırada Ermenilerin güvenli bölgeye sürülmesini de eklemişlerdir. Ekonomik bağımsızlık için kapitülasyonların kaldırılmasını belirten muhtıra oldukça önemlidir. 23 Haziran muhtırası aslında “Misak-ı Milliye” nin ön çalışması olmuştur. 2 Temmuz itibarıyla yurda dönme kararı alan Osmanlı heyeti beklediği başarıyı elde dememiştir. Osmanlı Devleti'nin hakkında verilecek kararın belirlenmemesi üzerine Damat Ferit'in açıklaması dikkat çekici olmuştur. Türk halkının burada savunulması

²⁴³ Vakıf (18.05.1919). *Sulh Konferansı'na Davetimiz*, s.2.

son derece mühimdir. Paris'ten zararlı değil aslında karlı ayrılmışlardır. Verilecek kararlar ileride bir ışıık tutabilir ve Osmanlı Devleti'nin geleceği için bir yeni başlangıç olabilir.”²⁴⁴ Birinci Dünya Savaşı'nın ardından toplumlara kalıcı bir barış sağlamak adına toplanan Paris Barış Konferansı, Almanları Versay Anlaşması ile cezalandırmış ve Fransa'nın en büyük isteği yerine gelmiştir. Diğer savaş sorumlusu ve Ortadoğu bölgesinin baş sorunu olarak görülen mesele ise Fransız gazetelerinde de Türk sorunu olarak ele alınan sorun ve devlet Osmanlı olmuştur. Osmanlı devletinin içerisinde bulunan azınlıklar belirli başvurular yapmış ve bazıları istediklerinin elde etmiştir. İzmir'in işgal edilmesi üzerine oluşan kargaşa ortamı nedeniyle Paris'e çağırılan Osmanlı Devleti hükümeti ise bu durumu başarı olarak değerlendirmiştir. Oysaki konferanstan bir başarı elde edilmemiştir. Osmanlı heyeti konferansa belirli muhtıralar sunmuş ve istediği sonucu alamamıştır. Ancak bu gelişmeler artık Türk halkının izleyeceği tavrı belirlemiştir. Ayrıca Milli mücadelenin dış politikasının da oluşumunu sağlamıştır.

²⁴⁴ İstiklal(5.07.1919),*Haberler*, s.1.

5.SONUÇ

Basın tarih boyunca birçok alanda farklı konularda toplum üzerinde etkili olmuştur. Basının kullanım amacı çoğu kez farklı olarak görülmüş ve dönemin şartlarına göre şekillenmiştir. Türk basın hayatının içerisinde gazeteler dönemlerin siyasi ve sosyal koşullarına göre yayınlarını yapmış ve kurulan hükümetlerin uyguladığı siyaset gazetelerin içeriğini belirlemiştir. Osmanlı Devleti'nde basın oldukça farklı dönemler geçirmiş ve farklı dönemler süresince gelişmeler olduğu gibi duraksamalar da olmuştur. Savaşların olduğu dönemler toplumların etkilendiği gibi gazeteler de etkilenmiştir. 1919 yılı savaşın sonu olmuş ve barışın umutla beklendiği bir dönem olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılmış olan Osmanlı Devleti, Mütareke şartlarıyla birlikte fiili olarak sonunu beklemiş ve kurulan hükümetler ağırlıklı olarak padişahın yetkisiyle birlikte teslimiyetçi bir politika izlemiştir. Dönemin siyasi olarak en önemli olayı tüm dünyanın merakla beklediği Paris Barış Konferansı'dır. Savaşın toplumlara getirmiş olduğu karamsarlığın son bulması adına uluslararası bir kalıcı barış temin edebilmek için dört yıllık savaşın ardından Paris Barış Konferansı toplanmıştır. Çalışmamızı Barış Konferansı'nın en önemli dönemi olan ilk altı ayını esas alarak ortaya koyduk. Dönemin gazeteleri, Osmanlı Devleti'nde bağımsızlıktan yana olanlar ve saltanatı destekleyenler olarak ikiye ayrılmıştır. Gazeteler çoğunlukla Barış Konferansı'nı ele alırken özellikle yabancı basından edindiği bilgileri kullanmıştır. Dönemin gazeteleri yayınlanma oranı olarak da farklılık göstermiştir. Türk basını bu dönemde ikinci bir nitelik olarak İstanbul ve Anadolu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İstanbul basını daha çok popüler olmuş ve daha baskın bir yayın hayatı geçirmiştir.

Balkan Savaşları sonundaki kayıpların telafi edilmesi amacıyla girilen Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırladı. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Osmanlı Devleti ile 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Savaştan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Mütareke, devletin resmen tarih sahnesine karışmasına neden olurken Anadolu'da yeni bir Türk devletinin ortaya çıkışının da dinamiklerini ortaya çıkardı. Mütareke Dönemi'nde, bir yandan Mütareke koşullarına aykırı olarak gerçekleşen işgaller meydana gelmiştir. Gerçekleşen işgallere karşı İstanbul Hükümeti'nin izlemiş olduğu siyasi politika teslimiyetçiliktir. Paris Barış Konferansı'nın ilk altı ayı ve Osmanlı Devleti'nin konferansa yaklaşımının getirmiş olduğu siyasi süreç çalışmamızda Türk Basını üzerinden araştırılarak ortaya çıkmıştır.

Gerekli literatür taraması yapılmış ve Türk Basını ve Fransız Basını ağırlıklı olarak yer almıştır. Türk ve Fransız Basınının Paris Barış Konferansı'na yaklaşımı farklı olmuştur.

Fransız ve Türk Basınının konulara yaklaşımı arasında fark olmuş ve bu farklar karşılaştırılmıştır. İstanbul basınının belirli kısmı Wilson Prensipleri dâhilinde anlaşmanın gerçekleşeceğini savunurken bazı gazeteler ise barışın sağlanmasının yolu manda yönetiminden geçmelidir düşüncesini savunmuştur. Kurtuluşun ve çarenin tek dayanağının İstanbul Hükümeti olduğunu savunan gazeteler mevcuttu. Gazeteler ağırlıklı olarak yabancı basından konferansın durumunu yazdıkları için bazı aksamalar olmuştur. Türk basını Barış Konferansı içerisindeki süreci takip ederken ayrıntılardan ve önemli konulardan taviz vermemiş ve yazılarını çıkarmıştır. Milletler Cemiyeti konusunu tartışmalı şekilde gazetelere yansıtanlar olduğu gibi bu konunun gerekli olduğunu savunanlar da olmuştur. Manda konusunda büyük ayrışmazlıklar meydana gelmiş ve bu tartışmalar uzun soluklu olmuştur. Türk basınından farklı olarak Fransız gazeteleri de konferansın tüm konularına hâkim olmuş ve süreci yerinde takip etme fırsatı bulmuştur. Paris, konferans süresince dünyanın başkenti haline gelmiş ve tüm basın yayın organlarını üzerine çekmiştir. Barış Konferansı'nın amacı dünya siyaseti üzerinde kalıcı barışı sağlamak ve toplumların birlikte yaşamasına yardımcı olmakken konferans, amacına doğru değil tam tersine hareket ederek ülkelerin içinde bulunan azınlıklara yardımcı olmuş ve barışı değil savaşın fitilini ateşlemiştir. Azınlıkların durumu konusunda Osmanlı Devleti, Barış Konferansı'nda oldukça sıkıntılı bir süreç geçirmiştir. Rumlar ve Ermeniler özellikle konferansta birtakım taleplerde bulunmuşlardır. Rumlar taleplerde bulunurken büyük güçleri etkileme konusunda Venizelos önderliğinde başarılı olmuşlar ve basını da iyi bir şekilde kullanmışlardır. Osmanlı Devleti'nin konferansa karşı izlemiş olduğu siyasi tutum basına yansımıştır. İstanbul basını genellikle hükümet nazarında konferansın durumunu ve işgalleri takip etmiştir. Anadolu basını ise daha yerel konulara değinmiş ve bölgesel kurtuluşu savunacak şekilde yayın yapmıştır.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansı süresince siyasi olarak izlediği politikalar ve hükümet değişimlerinin getirmiş olduğu istikrarsız durum Türk ve Fransız basını üzerinden değerlendirilmiş ve Fransız basının bazı önemli gazeteleri de karşılaştırılarak çalışmanın önemi vurgulanmıştır. İstanbul Hükümeti'nin konferansa ve işgallere karşı güçsüz durumda kalması Türk halkını harekete geçirmiş ve Anadolu'da bir milletin mücadelesinin başlamasının fitili ateşlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Armaoğlu, F.** (2015), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, Timaş Yayınları.
- Armaoğlu, F.** (2019), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Kronik Yayınları.
- Armaoğlu, F.** (2017), *Türk Siyasi Tarihi*, Kronik Yayınları.
- Akşin, S.** (2017), *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akşin, S.** (2010), *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ahmad, F.** (2015), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları.
- Albayrak, M.** (1998), *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919 – 2 Ağustos)*, Atatürk Araştırma Merkezi.
- Alemdar** (19.01.1919), *Sulh Konferansı Başladı*, s.1.
- Alemdar** (19.01.1919), *Sulh Konferansı Ve Yazdıklarımız*, s.1.
- Alemdar** (15.05.1919), *Haberler*, s.1.
- Akşam** (10.01.1919), *Vilson Ve Sulh*, s.2.
- Akşam** (20.11.1919), *Kanun Duvarları*, s.1.
- Akşam** (10.01.1919), *Haberler*, s.2.
- Akşam** (10. 04.1919) *Haberler*, s.1.
- Anadolu** (14.04.1919), *Şehir Haberleri*, s.1.
- Anadolu** (17.05.1919) *Haberler*, s.1.
- Albayrak** (19.03.1914), *Haberler*, s.1.
- Bayur, Y.F.** (1983), *Türk İnkılâp Tarihi, C.III, Kısım I*, Türk Tarih Kurumu.
- Bayur, Y.F.** (1983), *Türk İnkılâp Tarihi, C.III, Kısım III*, Türk Tarih Kurumu.
- Bayar, C.** (1997), *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş 5*, Sabah Kitapları.
- Budak, Mustafa** (2020), *Osmanlı Devleti'nin Paris Barış Konferansı'na Davet Edilmesi ve Muhtıralar Sunması ile İlgili Tartışmalar*, *Tarih Dergisi*, Cilt: 71/1, s. 447.
- Bıyıklıoğlu, T.** (1992). *Trakya'da Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Coşkun, A.** (2008), *Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay İşgal, Hüzün, Hazırlık*, Cumhuriyet Kitapları.
- Criss, B.** (2020), *İşgal Altında İstanbul 1918-1923 (çev: Ahmet Kaçmaz)*, İletişim Yayınları.
- C.Hall, R.** (2003), *Balkan Savaşları 1912-1919*, (çev: M. Tanju Akad), Homer Kitabevi.
- Çelebi, M.** (2020), *Heyet-i Nasiha; Anadolu ve Rumeli Nasihat Heyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Dalby, A.** (2010), *Eleftherios Venizelos*, çev: Dinçer Demirkent, Çelen Kitapları.

- Edirne Gazetesi** (8.11.1918), *Haberler*, s.1.
- Excelsior** (10. 10.1918), *Haberler*, s.2.
- Excelsior**(19.01. 1919) *Haberler*, s.2.
- Fromkin, D.** (1993), *Barışa Son Veren Barış; Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922*, (Çev): Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları.
- Fromkin, D.** (2015),*Avrupa'da Son Yaz 1914'teki Büyük Savaşı Kim Başlattı?*, (Çev): Ahmet Şükrü Durukan, Alfa Yayınları.
- Gökbilgin, M.T** (2019), *Milli Mücadele Başlarken*, Kronik Yayınları.
- Hadisat** (22.05.1919), *mukaddemat-ı sulhiye*, s.1.
- Howard, H.N.** (2018), *Türkiye'nin Taksimi Bir Diplomasi Tarihi (1912-1923)*, (Çev): Salih Sabit Togay, Türk Tarih Kurumu.
- İleri** (16.05.1919), *Haberler*, s.2.
- İrade-i Milliye** (8.12.1919), *Cemiyet-i Akvam*, s.2.
- İrade-i Milliye** (12.01.1919), *Türkiye Barışı ve Avrupa Siyaseti*, s.1.
- İkdam** (31.12.1918), *Wilson Esasları Hakkında İtilaf*, s.2.
- İkdam** (31.12.1918), *Ermenistan Ve İki Ermeni Kabinesi*, s.2.
- İkdam** (31.12.1918), *Ermenistan Ve İki Ermeni Kabinesi*, s.3.
- İkdam** (30.12.1918), *Vilson'un Seyahati Amerika Kıtaı Arasında*, s.1.
- İstiklal** (4.06.1919), *Haberler*, s.1.
- İstiklal** (12.11.1919), *Dünkü Meclis Vekili: Sulh Meselesi*, s.1.
- Karal, E.Z.** (2011),*Osmanlı Tarihi IX. Cilt (İkinci Meşrutiyet Ve Birinci Dünya Savaşı)*, Türk Tarih Kurumu.
- Kabacalı, A.** (2017), *Cemal Paşa'nın Anıları* , Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kabacalı, A.** (2018), *Talat Paşa'nın Anıları*, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kınross, L.** (1990), *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Yayınevi.
- Kocaoğlu, B.** (2006),*Mütarekede İttihatçılık (İttihat ve Terakki Fırkası'nın Dağılması)*, Temel Yayınları.
- Kurnaz, Ş.** (2012), *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839- 1923)*, Ötüken Yayınları.
- Küçük, Ç.** (1993), “ Damad Ferid Paşa”, *Diyanet Ansiklopedisi* C.8,s.436.
- Köse, İsmail** (2014), “*Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson'un Türk Algısı*”, *Uluslararası Tarih Dergisi*, Cilt:6/3, s.220.

- Köse, İsmail**, (2014), “Paris Barış Konferansı Tutanakları ve Başkan Woodrow Wilson’un Türk Algısı”, History Studies International Journal Of History, Samsun, Cilt:6,s.4.
- Kurtcephe, İ.** (1995),*Türk İtalyan İlişkileri(1911-1916)*,Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kissinger, H.** (1998), *Diplomasi*, çev: İbrahim Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- La Croix**(19.01.1919), *Paris Barış Konferansı Açıldı*, s.1.
- La Croix** (20.05.1919), *Haberler*, s.2.
- La Croix** (18.05.1919), *Haberler*, s.1.
- La Croix** (5. 02.1919), *Haberler*, s.2.
- La Croix** (29.05.1919) *Haberler*, s.1.
- La Croix** (20.03.1919), *Haberler*, s.1.
- La Croix** (6.06. 1919), *Haberler*, s.2.
- La Croix** (19.12.1918), *Haberler*, s.1.
- La Croix** (10.05.1919), *Haberler*, s.1.
- Le Figaro** (9.05.1919) *Haberler*, s.1.
- Le Figaro** (18. 04. 1919), *Haberler*, s.2.
- Le Figaro**(10.05.1919), *Haberler*, s.1.
- Le Figaro** (18.01.1919), *Haberler*, s.1.
- Le Figaro** (25.01.1919), *Haberler*, s.1.
- Le Figaro** (19.01.1919), *Haberler*, s.1.
- Le Figaro** (28.01.1919),*Haberler*, s.1.
- Le Matin** (4. 02.1919), *Haberler*, s.1.
- L Humanité** (28.04.1919), *Haberler*, s.1
- L’ Humanité**, (3.02.1919), *Yunanistan Ve Barış*, s.2.
- L’Humanité** (12.05 1919), *Haberler*, s.2.
- Le Temps** (28.02.1919), *Haberler*, s.1.
- L’Action Française**, (15.12.1918.),*Le Président Wilson’a Paris*, s.1.
- Tasvir-i Efkâr** (1.12.1918), *Wilson’un Terazisi Doğru Tartıyorsa*, s.1.
- Trakya Paşaili**, (27.01.1919), *Beklemek mi Yapmak mı?*,s.1.
- Trakya Paşaili** (13.01.1919), *Haberler*, s.2.
- Lütem Ömer Engin**, (2006) “1919 Paris Barış Konferansı’nda Ermeni Talepleri” *Ermeni Araştırmaları*, sayı 22, s.162.164.
- McMillian, M.** (2015)*Barış Yapanlar:1919 Paris Barış Konferansı ve Bu Konferansın Savaşlara Son Verme Girişimi*, (Çev.)Belkıs Dişbudak Çorakçı, Alfa Basım Yayınlar.İstanbul

- Mango, A.** (2004), *Atatürk; Modern Türkiye'nin Kurucusu*, Remzi Kitabevi.
- Meray, S.L.** (2020), *Lozan'ın Bir Öncüsü Ahmet Selahattin Bey (1878- 1920)*, Türk Tarih Kurumu.
- Mazower, M.**(2015),*Karanlık Kıt, (Çev.) Mehmet Moralı Alfa Yayınları.* İstanbul.
- Orbay, R.** (1995), *Cehennem Değirmeni Cilt: I (Siyasi Hatıralarım)*, Emre Yayınları.
- Ortaylı, İ.** (2018), *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Yayınları.
- Öke, M.K.** (1996),*Ermeni Sorunu (1914- 1923)*, İz Yayıncılık.
- Öztoprak, İ.** (2013),*Türk Ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu.
- Paul, H.** (1996), *Sevr Entrikaları, (Çev.) Şerif Erol*, Sabah Kitapları. İstanbul.
- Pamuk, Ş.** (2014). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İş Bankası Yayınları.
- Papuççular, H.** (2019), *Türkiye Ve Oniki Ada (1912-1947)*, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Roberts, J.M.** (2017),*Avrupa Tarihi,(Çev.) Fethi Aytuna*, İnkılâp Yayınları. İstanbul.
- Sander, O.** (2017),*Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi.
- Sabah**, (27.01.1919),*Milletler Cemiyeti*, s.2.
- Sabah** (13. 02.1919), *Haberler*, s.1.
- Sonyel, S.R.** (2012), *Kaygılı Yıllar Gizli Belgelerle Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası(1918-1923)*,Remzi Kitabevi.
- Sonyel, S.R.** (2008), *Mustafa Kemal (Atatürk) Ve Kurtuluş Savaşı 1918-1923 Cilt.I*, Türk Tarih Kurumu.
- Selvi, H.** (2003), *Birinci Dünya Savaşı'ndan Lozan'a Ermeni Sorunu*, Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Selek, S.** (1968), *Anadolu İhtilali*, Burçak Yayınevi.
- Sunata, İ.H.** (2006),*İstanbul'da İşgal Yılları, İstanbul*, İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tanin** (17.10.1914), *Avrupa'da Harb-i Umumi*, s.1.
- Tansel, S.** (2019), *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar Cilt. I*,Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- The Times** (16.01.1919), *Haberler*, s.1.
- The Times** (20.11.1918), *Haberler*, s.3.
- Temel, M.** (1998), *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tevetoğlu, F.** (1988), *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Toprak, Z.** (2019), *Türkiye’de Milli İktisat (1908-1918)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Turan, Ş.** (2017), *Türk Devrim Tarihi I. (İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe)*, Bilgi Yayınevi.
- Türkgeldi, A.** (2010), *Görüp İstittiklerim*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uslu, D.** (2013) “*Türk ve Batı Basını’na Göre Milli Mücadele’de Rum-Yunan Dayanışması (Ocak 1919-Ekim 1922)*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Uslu, Dilara,** (2012), “*Paris Barış Konferansı’ndaki Yunan İsteklerinin Batı Basınına Yansımaları*”, International Journal of History, 4/2.
- Uçarol, R.** (2019), *Siyasi Tarih 1914-2014, Cilt:2*, Der Yayınları.
- Ülger, S.**(2011) ,“*Paris Barış Konferansı’nın İstanbul Basını’na Yansıması (Vakit, İstiklal, Sabah, Tarik)*’Ne Yansıması”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Yalçın, D.** (2014), *Büyük Hesaplaşma Birinci Dünya Savaşı, Ed: Durmuş Yalçın, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yavuz, B.** (1994), *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri 1919- 1922*, Türk Tarih Kurumu.
- Yeni Gün** (2.11. 1918) *Haberler*, s.2.
- Yeni Gün** (26.11.1919), *Haberler*, s.1.
- Yılmazata, M.** (2013). *Savaşa Giden Yol 1908 Bosna Hersek’in İlhakı*, Doğukütüphanesi Yayınları
- Vakit** (23.12.1919), *Haberler*, s.1.
- Vakit** (13.11.1919), “*General Harbord Heyetin Tetkikatı ve Avdeti*”, s.1.
- Vakit** (8.02.1919), *Haberler*, s1.
- Vakit** (5.02.1919), *Haberler*, s.1.
- Vakit** (23.12.1919), *Sulhumuz Hakkında Müzakerat Devam Ediyor*, s.1.
- Zürcher, E.J.** (2017), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları.
- Said Halim Paşa,** (2019), *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Savaşı*, (Çev): Fatih Yücel, Kronik Yayınları.

EKLER

Ek1:

McMillian, M.(2015)*Barış Yapanlar:1919 Paris Barış Konferansı ve Bu Konferansın Savaşlara Son Verme Girişimi*, **çev:** Belkıs Dişbudak Çorakçı, Alfa Basım Yayınları.

Ek2:

McMillian, M.(2015)*Bariř Yapanlar:1919 Paris Bariř Konferansı ve Bu Konferansın Savaşlara Son Verme Girişimi*, **ev:** Belkıs Dişbudak orakı, Alfa Basım Yayınları.

[illegible]

Ek6:

Excelsior, Paris Barış Konferansı Başladı, 19 Ocak 1919, s.1.

Vakit, "Bugün Milli Matem Günüdür" 12 Ağustos 1920.s.1.